

A WOSINSKY MÓR MÚZEUM ÉVKÖNYVE
JAHRBUCH DES WOSINSKY MÓR MUSEUMS, SZEKSZÁRD
(UNGARN)

A
WOSINSKY MÓR MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
XXXVI.

WOSINSKY MÓR MEGYEI MÚZEUM
SZEKSZÁRD, 2014

A WOSINSKY MÓR MÚZEUM ÉVKÖNYVE
JAHRBUCH DES WOSINSKY MÓR MUSEUMS, SZEKSZÁRD
(UNGARN)

SZERKESZTETTE

Gaál Zsuzsanna – K. Németh András

KÖNYVTERV

Erky-Nagy Tibor

BORÍTÓTERV

Frankné Sági Apollónia

Nemzeti Kulturális Alap

AZ ÉVKÖNYV MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA
Nemzeti Kulturális Alapprogram Igazgatósága

© Wosinsky Mór Megyei Múzeum

KIADJA

Wosinsky Mór Megyei Múzeum

ISSN 0865-5464

FELELŐS KIADÓ

Ódor János Gábor

NYOMDA

Kerényi Nyomdaipari Kiadó és Kereskedelmi Kft.

FELELŐS VEZETŐ

Kerényi Zoltán

TARTALOMJEGYZÉK

SZABÓ GÉZA – FEKETE MÁRIA

Pannon tumulus feltárásának előkészítése – Regöly, Strupka-Magyar birtok
(2011. február 4. – június 19.) 7

SÁRÓ CSILLA

Kora császárkori fibulák a Wosinsky Mór Megyei Múzeum gyűjteményéből 159

K. NÉMETH ANDRÁS

Vizek és vízgazdálkodás a középkori Tolna megyében. II. Halászat 223

SÜMEGI JÓZSEF

Báta és a Garaiak. I. 253

VIZI MÁRTA

Késő középkori téglaegető kemencék Bátaszék–Leperdpusztán 289

SZENTE ANIKÓ

Ete mezőváros régészeti feltárásainak térinformatikai feldolgozása. Levéltári térképek
térinformatikai felhasználása 323

TUGYA BEÁTA – SZABÓ GÉZA – CSÁNYI VIKTOR

Középkori állatcsont leletek Bonyhádról. Újabb adatok a Völgység középkori
táplálkozási kultúrájához 361

GAÁL ATTILA

17-18. századi gyűrűk, pecsétgyűrűk és pecsétnyomók Tolna megyéből 379

BALÁZS KOVÁCS SÁNDOR

Két középbirtokos nemes levelezése a reformkorban. A tolnai Csapó Dániel
és a somogyi Czindery László kapcsolata 405

CSEKŐ ERNŐ

Országgyűlési választások, képviselők, jelöltek. A Tolna megyei elitrétegek
politikaszervező erejéről 447

LOVAS CSILLA

Tolna megyei festőművészek az I. világháborúban: Garay Ákos 479

KÁPOLNÁS MÁRIA

Fényképészek és műtermek Tolna megye Központi járásában a 20. század első felében 507

FUKSZ MÁRTA

Családi tradíció és hagyományalkotás öt szekszárdi borászcsalád életében 547

Kora császárkori fibulák a Wosinsky Mór Megyei Múzeum gyűjteményéből¹

Jelen tanulmány magában foglalja a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum, valamint egy magángyűjtemény² azon római fibuláit, melyek fő típusait részben vagy teljesen a kora császárkorra datáljuk.

Szükséges a gyűjtés kronológiai keretét, a „kora császárkor” kifejezést röviden definiálni. A tanulmány célja a kelta eredetű öslakosság viseletéhez köthető, elsősorban Kr. u. 1-2. századra datálható fibulatípusok bemutatása mellett az olyan római ízlést tükröző fibulatípusok elemzése, melyek megjelenése már a Kr. u. 1-2. században megfigyelhető.

A tanulmányban összesen 121 db pontosabban meghatározható fibulát és 4 db meghatározhatatlan fibulatartozékot közlök. Az anyaggyűjtés során a tárgyi anyagot kiegészítettem szakirodalomból gyűjtött adatokkal és ezek alapján a katalógus 19 db lappangó fibuláját is típusba soroltam. A bemutatott fibulák közül először kerül közlésre a 36 db hanti példány és a múzeumi gyűjteményhez tartozó 25 db fibula.³

A katalógusban szereplő fibulák sajnos kivétel nélkül szórványként kerültek elő, így kronológiai kérdések megoldásához nem járulnak hozzá, csupán a pannoniai fibulatípusok tipológiájának finomítására nyílt lehetőség. A feldolgozott fibula anyagot tíz fő típusba különítettem el.

I. AUCISSA FIBULÁK

= *Almgren 242.* = *Patek C.1.* = *Böhme A.8.* = *Ettlinger 28-31.* = *Rieckhoff 4.7.* = *Jobst I.1.* = *Riha 5.1-5.* = *Feugère 22-23.a-c.* = *Erice Lacabe 19-24.* = *Berecz A242.1-6.*

Kat. 1.

Az Aucissa fibula a kora császárkor egyik legnagyobb elterjedést mutató fibula típusa.⁴ Legkorábbi gyártásuk Észak-Itáliához vagy Észak-Galliához köthető.⁵ Az Aucissa fibulák elsősorban a

¹ Jelen tanulmány fibuláit korábban MA szakdolgozatomban dolgoztam fel. A szakdolgozat koncepciójához igazodva őriztem meg a gyűjtés és feldolgozás során figyelembe vett kronológiai kereteket. A publikálás lehetőségéért köszönettel tartozom Ódor János múzeumigazgató úrnak, továbbá az anyaggyűjtés során nyújtott segítségért Dr. Geréné dr. Vizi Márta régésznek és Csiszér Antal gyűjteménykezelőnek.

² Wosinsky Mór Megyei Múzeum a továbbiakban múzeum. A két gyűjteményre összefoglalóan „gyűjtemények” alatt hivatkozom.

³ Kovrig I. és Patek E. a szekszárdi múzeum gyűjteményéből több fibulát is felvett katalógusába, melyek azonosítására azonban a legtöbb esetben nem volt lehetőség. Katalógusomban így csak abban az esetben hivatkoztam Kovrig I. és Patek E. munkájára, amennyiben katalógusuk vagy táblájuk alapján az adott tárgy biztosan felismerhető.

⁴ BEREZ 2008, 33-40, 2-3. térkép.

⁵ Ennek megállapítása a kutatásban bizonytalan területet képez, még ma sem tekintik teljesen lezártnak a kérdést (ETTLINGER 1973, 91; JOBST 1975, 26; RIHA 1994, 113; SIMPSON 2000, 29; BEREZ 2008, 21).

katonák ruházatának kiegészítői voltak, de későbbi használatuk során már nem csupán a katonai és férfi viselethez tartoztak, hanem párban a női ruházat tartozékaként is megjelentek.⁶

A múzeum gyűjteményéből egy fibula sorolható az Aucissa fibulák közé, a tárgy azonban jelenleg lappang, így elemzését csupán szakirodalmi adatok alapján végezhettem el. Ez a fibula Kovrig I., Patek E. és Berecz K. alapján⁷ az Aucissa fibulák legkésőbbi altípusába sorolható (Berecz A242.6. altípus). Az altípust a kis méret, a klasszikus Aucissa fibulákénál laposabb kengyelív és a tütartó felett keresztirányú bordával tagolt kengyel jellemzi. A kengyel keresztmetszete négyszögletes.⁸ Az A242.6. altípus a Kr. u. 1. század közepétől a 2. század első harmadáig keltezhető;⁹ Pannoniában¹⁰ és a Római Birodalom más területein is elterjedt.¹¹

II. NORICUMI-PANNONIAI SZÁRNYAS FIBULÁK

= Almgren 238. = Kovrig II. csoport = Patek A.1. = Garbsch A238a-v = Ettliger 11. = Jobst I.8. = Riha 2.11. = Košević 10. = Schleiermacher XII. = Sedlmayer 2.44-2.49.

Kat. 2-20. (1. tábla 1-5, 2. tábla 1-2, 4-6, 3. tábla 1-2.)

A noricum-pannoniai szárnyas fibulák neve a fibulatípus egy jellegzetes formai jegye (szárnyak) mellett a fibulák eredetére is utal (Noricum és Pannonia). A szárnyas fibulák két érában jellegzetesek: Nyugaton Gallia, Keleten pedig Noricum és Pannonia provinciák területén. A két szárnyas fibulatípus kialakulása az Almgren 65. és 66. számú típusokból vezethető le. Patek E. a galliai szárnyas fibulák fejlődését az ornavassoi és a noricum-pannoniai típusok közé helyezte, míg J. Werner álláspontja szerint az ornavassoi típus párhuzamosan fejlődött a nyugati és keleti területeken, így eredményezve a galliai és noricum-pannoniai típusokat.¹² Bár már O. Tischler és O. Almgren az A65-66 fibulatípus származékának határozták meg a noricum-pannoniai szárnyas fibulát, ezt nehéz volt bizonyítani. A ma rendelkezésre álló változatok alapján J. Břeň után S. Demetz kísérelt meg meghatározni az A65-66 és A238 típusú fibulák közti fejlődési fokot: egy fibula Manchingsból és egy félkész példány Savinja/Celjéről tükrözi ezt az állapotot.¹³

A noricum-pannoniai szárnyas fibulákat alapvetően „női típusú” fibulákként definiálják,¹⁴ mindazonáltal korai változataikat magukban – pár nélkül – férfiak is hordhatták.¹⁵

Az elemzett fibulák közül a noricum-pannoniai szárnyas fibulák közé 19 példányt soroltam, melyek közül hét fibula lappang, így ezek meghatározásában részben a szakirodalmi említésekre, egy esetben pedig leltárkönyvi rajzra hagyatkozhattam. A fibulák mindegyike törött, vagy töredékes. A feldolgozott fibulákat három altípusba különítettem el: a II.1. W. Jobst rendszerében¹⁶ a 2. csoportba, a II.2. pedig a 3. csoportba tartozik.

⁶ BEREZ 2008, 16-17.

⁷ Ld. jelen tanulmány katalógusának irodalmi hivatkozását.

⁸ BEREZ 2008, 39.

⁹ BEREZ 2008, 39. Az A242.6. altípusnak megfelelő fibulatípusok keltezésére vonatkozóan ld.: RIHA 1979, 123; FEUGÈRE 1985, 334; RIHA 1994, 109.

¹⁰ A Berecz A242.6. altípus a második legnagyobb számú csoport a pannoniai Aucissa fibulák közül. Berecz K. doktori disszertációjában összesen 26 db fibulát említett (BEREZ 2008, 39, 5. táblázat). Ezt a jegyzéket további 2 db fibulával egészítettem ki MA szakdolgozatomban (SÁRÓ 2011, Kat. 4-5).

¹¹ A Római Birodalom területén több helyszínről ismerjük az altípus képviselőit: a mai Spanyolország, Franciaország, Svájc és Ausztria mellett a Rajna-vidékről, *Singidunumból*, továbbá a Fekete-tenger északi partvidékéről és Afrikából (JOBST 1975, 27; BOJOVIĆ 1983, 26-27; FEUGÈRE 1985, 333; RIHA 1994, 109; ERICE LACABE 1995, 152; BEREZ 2008, 39).

¹² PATEK 1942, 10-11; BEREZ 1991, 164.

¹³ DEMETZ 1999, 46-47.

¹⁴ GARBSCH 1965, 26.

¹⁵ A férfiaknál ezt a szokást valószínűleg az A65-66 fibulatípus hatásának kell tulajdonítanunk (DEMETZ 1999, 44).

¹⁶ J. Garbsch rendszerét W. Jobst három csoportra egyszerűsítette főként a díszítőelemek alapján: A 238a,b,g,m,n,r; továbbá A 238c,d,e,f,v; valamint A 238h,i,k,l,o,p,q,s,t,u (JOBST 1975, 49).

II.1.a. = Kovrig II.1. = Patek A.1.1. = Garbsch A238v

Az ide sorolható fibulák egy- és kéttagú szerkezettel egyaránt előfordulnak. Jellemzi őket a külső húrozású, 8-10 menetes rugósszerkezet, továbbá a szárnynyúlvány (ez esetenként egytagú, gyűrűformájú), melyen általában 1+1 gomb helyezkedik el,¹⁷ valamint a négyszögletes tűtartó.

Bronzhasználat jellemzi az A238v altípusba sorolható fibulákat¹⁸ és a feldolgozott fibulák is mind bronzból készültek. Három fibula szárnynyúlványát díszítették véséssel: Kat. 14, 16, 17. Az altípuson belül további változatok különíthetők el:¹⁹

II.1.a.1. A fibulák szárnya véséssel, a tűtartó külső oldala pedig kör alakú bevésésekkel díszített. Egy fibula esetében a szárnynyúlványt díszítő gombok henger alakúak. Hantról (Kat. 4.) és ismeretlen lelőhelyről (Kat. 16.) került elő egy-egy példány.

II.1.a.2. A fibula tűtartóját poncolt körökkel díszítették, mely egy hanti példány esetében volt megfigyelhető (Kat. 3.). A párhuzamok alapján úgy tűnik, hogy a ponc dísz általában kiegészítették még különféle vésett motívumokkal (farkasfog mustra, cikk-cakk vonal, fenyőgally ornamentika).²⁰

A II.1.a. altípusba 9 db fibula sorolható be biztosan (Kat. 3-4, 8-9, 14-17, 20.), további 3 db fibula (Kat. 5, 6, 19.) pedig feltételeesen, ezek meghatározása problémás.²¹

Az A238v típusú fibulák Pannonia északkeleti és délkeleti részén terjedtek el, J. Garbsch a Kr. u. 2. századra datálta őket.²²

II.2.a. = Garbsch A238h = Jobst I.8.a. = Riha 2.11. (269.)

Az altípusra jellemző a külső húrozású, 8 menetes rugósszerkezet, a véséssel és négy gombbal díszített szárnynyúlvány, valamint a trapéz alakú tűtartó. A húrsapkává szélesedett húrhorog és a tűtartó díszített. A tűtartó áttörése változatos formákat mutathat – csepp, halpikkely, csillag – és ezt a díszítést gyakran kis szegecsekkel is kiegészítették.²³ Egy törött hanti fibula sorolható ide (Kat. 7.).

Pannoniában Solymárról²⁴ és Poetovióból is ismert, de a párhuzamok nagy része inkább Noricum-ból származik.²⁵ Párhuzama megtalálható az *augusta raurica* anyagban,²⁶ valamint a Barbaricum-ban.²⁷ A típust a Kr. u. 1. század 2. felére és a 2. század első két évtizedére keltezik J. Garbsch alapján.²⁸

II.2.b. = Kovrig II.(T. XXII, 2.) = Patek A.1. = Garbsch A238t

Az altípus túszerkezete külső húrozású, 8 menetes rugósszerkezet, a túszerkezet tengelyének két végén gombok helyezkednek el. A szárnynyúlvány négy gombbal díszített, a tűtartó trapéz alakú. A húrhorog ebben az esetben is húrsapkává szélesedik. Jellemzője a tűtartó két négyszögletes mezőbe rendezett áttört díszítése.

Bár az ide sorolt, Fadról előkerült fibula (Kat. 2.) jelenleg lappang, formája ismert leltárkönyvi

¹⁷ A szárnynyúlványt díszítő gombok négy formában fordultak elő (1: lapos, hengeres, 2: henger alakú, 3: hengeres, felfelé szélesedő, 4: domborított, lapos). Hiányzik a szárnyat díszítő gomb a Kat.15. fibulánál, illetve töredékessége miatt nem állapítható meg, hogy volt-e és ha igen milyen gombja volt a Kat. 3, 4, 19. fibuláknak.

¹⁸ Kivételes esetben készülhettek ezüstből, mint például a Nagyberkiről előkerült fibula (GARBSCH 1965, 75).

¹⁹ J. Garbsch rendszerezésében alapvető osztályozási elv a tűtartók díszítésének figyelembevétel. Az A238v típusú fibulák esetében azonban több különféle díszítésű fibula került egy típuszám alá (GARBSCH 1965, 74-75), így ez a rendszerezés a továbbiakban finomíthatónak tűnik.

²⁰ SÁRÓ 2011, 18. Párhuzamként említhető például a Nagyvenyimről előkerült fibulapár (VÁGÓ 1960, 46, Abb. 4., Taf. XXXV. 1-2).

²¹ Ezekben az esetekben a szárnynyúlványokat két gomb díszíti, így megfelelnek a Garbsch A238c és a Garbsch A238v típus kritériumainak is (GARBSCH 1965, 52-53, 75.), azonban a tűtartó kialakításának hiányában további pontosításra nincs lehetőség.

²² GARBSCH 1965, 75.

²³ GARBSCH 1965, 59.

²⁴ KOCZTUR 1991, 189, XXI. tábla, 2.

²⁵ GARBSCH 1965, 59, Karte 10; JOBST 1975, Taf. 9, 65-67.

²⁶ RIHA 1979, 76, Taf. 10, 269.

²⁷ PEŠKAŘ 1972, Taf. 4, 2.

²⁸ GARBSCH 1965, 59; PEŠKAŘ 1972, 75; JOBST 1975, 50. J. Garbsch a használati időt pontosabban a Flavius korrig adta meg (GARBSCH 1974, Abb. 5).

rajzról és több helyen említi a szakirodalom is.²⁹ Anyaga ezüst, csakúgy, mint a párhuzamként sorolható további fibuláké.³⁰ A típus további képviselői Pannoniából kerültek elő.³¹ A párhuzamként említhető ászári fibula kísérőleletei alapján³² az A238t típust J. Garbsch a Kr. u. 2. század második harmadára keltezte.³³

Nem kaphatott pontosabb típusbesorolást egy paksi (Kat. 10.) és négy regölyi (Kat. 11-13.) fibula, melyek csak szakirodalmi adatokból ismertek. Nem határozható meg pontosabban a Kat. 18. fibula sem: formai jegyek alapján (szárnynyúlványt díszítő három gomb) a Garbsch A238d, A238e és A238m típusokba is besorolható.

III. KÉTGOMBOS FIBULÁK

= *Almgren 236/237*. = *Kovrig I. csoport* = *Patek A.4.* = *Garbsch A 236/237*.

Kat. 21-22. (2. tábla 3.)

A kétgombos fibulák nevüket formájuk után kapták: íves kengyelüket minden esetben két profilált gomb osztja. Formájukat a noricum-pannoniai szárnyas fibulákhoz hasonlóan az A65-66 típusú fibulákból vezették le.³⁴ A kétgombos fibulákat elsősorban – J. Garbsch nyomán³⁵ – a női viselethez kötik, de néhány síregyüttesből³⁶ kiindulva felmerül annak a lehetősége, hogy egy időszakban a férfiak viseletének ugyancsak részét képezték.

Összesen két tárgy sorolható a két gombos fibulákhoz: egy példány Hantról került elő (Kat. 21.), míg egy másik darab ismeretlen lelőhelyről Tolna megyéből (Kat.22.). Az ismeretlen lelőhelyű fibula a múzeum gyűjteményéből elveszhetett, így csak Patek E. meghatározását közölhetem újra, aki a fibulát a Kovrig I. t. 7. típusú fibulák közé sorolta.³⁷

Bár a hanti fibula töredékes, alakjára és típusára is következtethetünk párhuzamok alapján. A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében őrzött regölyi lelőhelyű fibulával³⁸ ugyanabba az altípusba sorolhatók; ez a Garbsch-féle felosztásban megfelel az A237b-nek. Fő jellegzetességeik közé tartozik a külső húrozású 8 menetes rugósszerkezet, a robosztusabb kengyel, továbbá a szitaszerű, kör áttöréssel díszített tűtartó és a kengyelt záró gomb. Díszíthették a szélesebb húrhorgot, valamint a kengyelt az osztógombok között.

Párhuzamok ismertek Noricumból, szórványosan feltűnnek Raetia, szabad Germania és *Tridentum*/Trentino zónájában,³⁹ továbbá Felső-Moesiában.⁴⁰ A kísérőleletekkel előkerült fibulák alapján J. Garbsch a késő augustusi-kora claudiusi időszakra keltezte ezt az altípust.⁴¹

²⁹ KOVRIG 1937, 88, T. XXII, 2; GARBSCH 1965, 73, Kat. 422.

³⁰ GARBSCH 1965, Kat. 401, 485, 510.

³¹ GARBSCH 1965, 73, Karte 13.

³² Az ászári fibula Kr. u. 148-ra datált katonai diplomával és bronzedényekkel került elő, melyek a Kr. u. II. század első felében dolgozó Caratus nevű *vascularius*hoz köthetők (HAMPEL 1885, 25, 28; RADNÓTI 1938, 45-46).

³³ GARBSCH 1965, 73.

³⁴ ALMGREN 1923, 109; KOVRIG 1937, 7; PATEK 1942, 18.

³⁵ GARBSCH 1965, 26.

³⁶ Férfi sírként értelmezték pl. Novo mesto-Beletov 129. sírját, Verdun 37. sírját (DEMETZ 1999, 53.) és a kapfeinsteini 50. halom temetkezését (URBAN 1984, 20-21, 119-120.). Mellékletükben 1-1 kétgombos fibula is megtalálható volt.

³⁷ PATEK 1942, 163.

³⁸ Ltsz: 25.1892.2., irodalmi hivatkozását ld. SÁRÓ 2011, Kat.78. alatt.

³⁹ GARBSCH 1965, 44-46; PEŠKAŘ 1972, 76; SCHLEIERMACHER 1993, 22.

⁴⁰ BOJOVIĆ 1983, 30.

⁴¹ A Garbsch A237b típusú két gombos fibulák állatfejben végződő fibulával, A25, A45, A67 és A238e típusú fibulákkal kerültek elő. J. Garbsch a legkésőbbi darabot egy *poetovioi* sírból ismerte, ahol a fibula Loeschcke X. típusú firmaméccsessel együtt került elő (GARBSCH 1965, 44).

IV. EGYGOMBOS, ERŐS PROFILÚ FIBULÁK

= *Almgren IV. csoport* = *Kovrig VIII.* = *Patek A.5.* = *Böhme A.12.* = *Ettlinger 13, 15.* = *Jobst I.4-5.* = *Rieckhoff 4.5.* = *Riha 2.9., 3.1.* = *Koščević 11-12.* = *Bojović 9-11.* = *Schleiermacher A.VIII.* = *Eric Lacabe 18.* = *Ortisi 7.* = *Cociş 8.* = *Sedlmayer 2.51-57.*

Kat. 23-62. (3. tábla 3-6, 4. tábla 1-8, 5. tábla 1-7, 6. tábla 1-9, 7. tábla 1-7.)

Az egygombos, erős profilú fibulákat szintén késő La Tène eredetre vezették vissza.⁴² Fő jellegzetességük a kengyelt osztó gomb, mely a legtöbb esetben profilált vagy félprofilált. Ezeket a fibulákat nők, férfiak és gyerekek is hordhatták. A noricum-pannoniai szárnyas fibulákhoz és a kétgombos fibulákhoz hasonlóan az egygombos, erős profilú fibulák esetében is fokozatosan alakulhatott ki a fibulák páros viselete.⁴³ A katalógusban összesen 40 db egygombos, erős profilú fibula szerepel, mely a feldolgozott anyag legnagyobb darabszámú csoportját képezi. Szerkezeti és formai sajátosságai alapján több altípusra oszthatók.

IV.1. Egygombos, erős profilú fibulák fedlappal

IV.1.a. = *Almgren 68.* = *Kovrig VIII. (V. t. 41-44.)* = *Patek A.5. (IV. t. 9-10.)* = *Jobst I.4.b.* = *Rieckhoff 4.5.2.* = *Riha 2.9.2.* = *Bojović 9.2.* = *Schleiermacher VIII.2.* = *Ortisi 7.c.* = *Cociş 8a1b1, 8a1b2a.*

Egytagúak, külső húrozású rugósszerkezetük 8 menetes, van fedlapjuk. A kengyel első része félkör, második része kör vagy ovális keresztmetszetű. A kengyelt osztó profilált gomb lehet tagolatlan vagy tagolt (egyszer vagy kétszer tagolt), a kengyel pedig gombbal, vagy peremmel és gombbal záródik. A tűtartó trapéz alakú.

A IV.1.a. altípusba 13 db fibula tartozik. Az altípus legkorábbi fejlődési foka, a három kör áttöréses forma a gyűjtemény fibulái között nem figyelhető meg,⁴⁴ csak ennek pontbeütéses változata (Kat. 62.). A két köráttöréses változatok esetében (Kat. 24, 32, 41, 44, 45, 51, 57, 60.) az áttörések kb. azonos méretűek. Néhány esetben a tűtartó magasított: Kat. 32, 41, 44, 60. A Kat. 57. fibula formája a többi két köráttöréses példánytól eltér, hasonló fibula Burghöféből⁴⁵ ismert. A kisméretű Kat. 54. fibula szögletes áttörése a köráttörés variációja. A Kat. 48.⁴⁶ és 53. fibulák kisméretűek, tűtartójukat egy köráttörés díszíti. A Kat. 53. tűtartója magasított.

Ez az altípus Pannonia⁴⁷ mellett Noricumban⁴⁸ és az egész Duna-Rajna-vidéken jellemző,⁴⁹ keleten és délkeleten pedig a Fekete-tengerig terjedt el.⁵⁰ Megjelenik a Barbaricumban is,⁵¹ de Britanniában és Galliában ritka.⁵²

A típus megjelenése már a késő augustusi-tiberiusi időszakban bizonyított.⁵³ Ezek a fibulák gyakran jelennek meg a legiotáborok Claudius kori periódusában⁵⁴ és a Flavius korban is továbbéltek.⁵⁵

⁴² PEŠKAŘ 1972, 77; DEMETZ 1999, 127.

⁴³ DEMETZ 1999, 131.

⁴⁴ A Kat. 36. fibula tűtartója három kör alakú bélyegzéssel vagy áttöréssel díszített. A fibula csak szakirodalomból ismert, pontosításra nincs lehetőség.

⁴⁵ Osztó és zárógombja eltérő kialakítású, hasonlóságot a tűtartó és a második kengyelszakasz kialakításában mutat (ORTISI 2002, Taf. 5, 65).

⁴⁶ Töredékes (tűtartója törött, zárógombja hiányzik). Lehetséges, hogy tűtartóját eredetileg két áttörés díszítette.

⁴⁷ KOVRIG 1937, 44-46; PATEK 1942, 167-172; Páty: OTTOMÁNYI 2007, 151, 10. kép 7, 125. kép 1, 140. kép 2-4; Sárbogárd: BÁNKI 1998, 65, Abb. 2/3. sír/1, Abb. 22, 2; Solymár: KOCZTUR 1991, 185, 204, XV. t. 10, XXXVIII. t. 1; *Vindobona*: SCHMID 2010, Taf. 2, 11-20; *Salla*: BEREZC 1990, Abb. 2, 1-6.

⁴⁸ JOBST 1975, 32-33, Taf. 1, 8, Taf. 2, 9-10; KROPF – NOWAK 1999, Taf. 2, 6, Taf. 7, 28; SEDLMAYER 2009, 32-33, Taf. 19, 374-375, Taf. 20, Taf. 21.

⁴⁹ ETTLINGER 1973, 62-63, Taf. 18, 4-7; RIECKHOFF 1975, 90, Taf. 2, 15-16; RIHA 1979, 73-74, Taf. 9, 232-234; SCHLEIERMACHER 1993, 20-21, Taf. 6, 66-69, Taf. 7, Taf. 8, 83; RIHA 1994, 69-70, Taf. 7, 1981-1983; ORTISI 2002, 20, 22, Taf. 5, 56-60, 62-63, 65.

⁵⁰ BOJOVIĆ 1983, 33; COCIŞ 2004, 48, 167, Pl. V, 65, 67, 69, 71, 72, 74-76.

⁵¹ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. IV, 5-10; PEŠKAŘ 1972, 78, Taf. 9, 4-9, Taf. 10, 1-5, 7.

⁵² LERAT 1956, Pl. II, 49-50; FEUGÈRE 1985, 438-439; SNAPE 1993, 13; SIMPSON 2000, 6; BAYLEY – BUTCHER 2004, 59.

⁵³ SEDLMAYER 2009, 33.

⁵⁴ RIECKHOFF 1975, 43; SCHLEIERMACHER 1993, 19.

⁵⁵ JOBST 1975, 33; ORTISI 2002, 19-20; SEDLMAYER 2009, 33.

IV.1.b. = *Almgren* 69. = *Kovrig VIII.* = *Patek A.5.* = *Ettlinger 13.* = *Jobst I.4.c.* = *Koščević 11.10.* = *Bojović 9.3, 9.11-13.* = *Sedlmayer 2.56.* = *Cociş 8a8b2a, 8a9*

A fejlődés korábbi szakaszában egytagúak, később kéttagúak, külső húrozású rugósszerkezetük 8-10 menetes, van fedlapjuk. A kengyel első része félkör vagy háromszög, második része kör, ovális, háromszög vagy rombusz keresztmetszetű. A tűtartó teli, nem díszíti áttörés. Formája a fejlődés korábbi szakaszában trapéz alakú, később téglalap alakú. A IV.1.b. altípusba 10 db fibulát soroltam.⁵⁶

IV.1.b.1.

A Kat. 33. és 47. fibulák kengyelét profilált gomb osztja. Kengyelük előbb félkör (lehet facettált), majd kör keresztmetszetű. Kialakításuk hasonló az előző altípushoz, de tűtartójukat már nem díszíti áttörés. Párhuzamaik Pannonia⁵⁷ és Noricum⁵⁸ mellett a Barbaricumban⁵⁹ is megtalálhatók.

IV.1.b.2. = *Kovrig T. V, 48.* = *Patek T. IV, 2, 5.* = *Bojović 9.3.* = *Cociş 8a8b2a*

A kengyel első fele a túszerkezet után kissé alulra görbül, az osztógomb félprofilált. Húrhorga szélesedő formát mutat. A Kat. 50. fibula sorolható ide. Párhuzama megtalálható a *singidunumi* fibulák között,⁶⁰ valamint Pannoniában⁶¹ és Daciában.⁶² Egy *lauriacumi* fibula⁶³ kialakítása is hasonló, bár húrhorga keskeny és a kengyel sem hajlik annyira alulra, mint a Kat. 50. példányé.

IV.1.b.3. = *Ettlinger 13.6.* = *Koščević 11.10.* = *Bojović 9.11-12.* = *Cociş 8a9*

Széles húrhorguk van. A kengyel és a túszerkezet lépcsővel kapcsolódik. A kengyel első szakasza háromszög vagy félkör (lehet facettált) keresztmetszetű, az osztógomb után háromszög keresztmetszetű. Osztógombjuk általában⁶⁴ a kengyel felső szakaszára terjed ki. A Kat. 39, 42, 56, 59. fibulák tartoznak a változatba. Pontosabb párhuzamaik ismertek Daciából,⁶⁵ *Singidunumból*,⁶⁶ *Sisciából*,⁶⁷ *Vindonissából*⁶⁸ és Zala megyéből.⁶⁹

IV.1.b.4. = *Bojović 9.13.*

Az első, hosszú kengyelszakaszt háromtagú, gyűrűszerű gomb osztja, mely a kengyel felső szakaszára terjed ki, utána a kengyel háromszög keresztmetszetű. A Kat. 43. fibula párhuzama *Singidunumból*⁷⁰ és a Barbaricumból⁷¹ is ismert.

IV.1.b.5.

A félkör keresztmetszetű kengyelen gerincvonal fut, az osztógomb kb. a kengyel $\frac{1}{6}$ -od részénél van. Nagyméretű tűtartója téglalap alakú. A Kat. 58. fibula sorolható a változatba. Ez a fibula ará-

⁵⁶ A Kat. 35. fibula szakirodalomból ismert: a Patek T. IV, 1, 4-es típusba sorolható. Ezek alapján került a teli tűtartóval jellemezhető fibulák alcsoportjába. További besorolásától eltekinttem.

⁵⁷ BERECZ 1990, Abb. 3, 9; BERECZ 1991, 3. kép, 2; KOCZTUR 1991, 203, XXXVI. t. 14; BÁNKI 1998, 65, Abb.2/3. sír/3; SCHMID 2010, 21, Taf. 3, 21-27.

⁵⁸ SEDLMAYER 2009, 34, Taf. 23, 485.

⁵⁹ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. Tab. XIX, 6; PEŠKAŘ 1972, Taf. 10, 8, Taf. 11, 5.

⁶⁰ BOJOVIĆ 1983, T. VIII, 67. Magasabb tűtartóval: BOJOVIĆ 1983, T. VIII, 65.

⁶¹ KOVRIG 1937, 48; PATEK 1942, 172-174; BERECZ 1990, Abb. 3, 6.

⁶² COCIŞ 2004, Pl. XV, 205-208, Pl. XVI, 222-223

⁶³ JOBST 1975, Taf. 2, 12.

⁶⁴ A Kat. 39. darab osztógombja profilált.

⁶⁵ COCIŞ 2004, Pl. XVIII, 255.

⁶⁶ BOJOVIĆ 1983, T. X, 85-86, T. XI, 89-90.

⁶⁷ KOŠČEVIĆ 1980, T. XVIII, 127, 131.

⁶⁸ ETTLINGER 1973, Taf. 18, 18.

⁶⁹ BERECZ 1991, 3. kép 7.

⁷⁰ BOJOVIĆ 1983, T. XI, 92.

⁷¹ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XX, 6.

nyaiban egy daciai fibulához hasonlítható.⁷² Kialakítása hasonlít az észak-komáromi Dunamente Múzeum egyik fibulájához,⁷³ melynek tűtartója azonban magas trapéz alakú, nem pedig téglalap.

Az altípus (egy gombos, erős profilú fibulák teli tűtartóval) egész Pannoniában megtalálható.⁷⁴ Fő elterjedési területeként a dunai provinciák adhatók meg,⁷⁵ de jelentős Raetia és Észak-Itália letanyagában is.⁷⁶ A Rajna-vidéken,⁷⁷ Britanniában,⁷⁸ Galliában⁷⁹ és a Dunától északra⁸⁰ izoláltan jelennek meg. Az altípust a Flavius kor végére és a Kr. u. 2. századra datálják.⁸¹

IV.1.c. = Kovrig VIII. (XVI. t. 161.) = Patek A.5. (IV. t. 14.) = Ettliger 15. (Taf. 5, 9.) = Jobst I.4.f. = Riha 2.9.5. = Košević 11.8. = Bojović 9.14. = Ortisi 7.h. = Cociş 8a11a1. = Sedlmayer 2.57.

Fedlapos fibulák. Egy- és kéttagúak is lehetnek, a külső húrozású rugósszerkezet 8 menetes. A kengyel első része félkör keresztmetszetű, erősen ívelő, duzzadt, alulra görbülő forma, a kengyel második fele pedig lapos háromszög/trapéz formájú. A kengyelt kisméretű gomb osztja és egyenesen levágott véggel záródik. A kengyel második fele általában díszített: a Kat. 26. fibula esetében a szegélyeken, a Kat. 55. fibulának két szegélyén és a felületén van vésett ornamentika.⁸²

Pannoniai párhuzamokat Kovrig I. és Patek E. soroltak fel,⁸³ említhető továbbá két fibula *Sallá*-ból,⁸⁴ 1-1 fibula Sárbogárdról⁸⁵ és *Sisciá*ból.⁸⁶ A párhuzamként sorolható *vindobonai* fibulák díszítése többnyire a Kat. 26. fibulához hasonló.⁸⁷ A Duna-vidéken gyakori, nem csak a Birodalomból,⁸⁸ hanem a Barbaricumból⁸⁹ is ismert. Nyugaton kisebb mennyiségben fordulnak elő.⁹⁰

Az altípus az egy- és kéttagúságot figyelembe véve formai alapon a Kr. u. 1. század végére – 2. század elejére, illetve a Kr. u. 2. század elejére és végére keltezhető.⁹¹ I. Peškař Vespasianus császár *denarius*ával együtt előkerült fibulát Mikuloból ismert.⁹²

IV.1.d. = Almgren 82. = Kovrig VIII. (III. t. 22-24.) = Patek D.3. (VI. t. 11-12.) = Košević 12. = Bojović 11. = Ortisi 7.i. = Cociş 6.

Tűszerkezete külső vagy belső húrozású rugósszerkezet, melyhez a drótszerű kengyel ovális, vagy kör alakú fedlappal kapcsolódik. A kengyel második fele lapos, vagy hengeres formát vehet fel. A kengyelt kis, lapos gomb osztja, majd gombbal zárul. A kengyel második felét díszíthették. Egy ezüstfibula tartozik az altípusba (Kat. 38.).⁹³

⁷² COCIŞ 2004, Pl. VIII, 110. A Kat. 58. fibula kengyele azonban nem hajlik alulra, mint a daciai fibuláé, a kengyel első szakasza még rövidebb, valamint osztó és zárógombjuk is különbözik. Gerincvonal/facettáltság mind a kettőn megfigyelhető.

⁷³ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XIX, 4.

⁷⁴ KOVRIG 1937, 46-48; PATEK 1942, 172-174, 177-182.

⁷⁵ PATEK 1942, 26; BOJOVIĆ 1983, 34, 37; JOBST 1975, 33; SEDLMAYER 2009, 34.

⁷⁶ ORTISI 2000, 20, 23-24.

⁷⁷ RIHA 1979, 74, 79-80; RIHA 1994, 72-73.

⁷⁸ HATTATT 1989, Fig. 184, 77, 334

⁷⁹ DOLLFUS 1973, Pl. 12, 114.

⁸⁰ PEŠKAŘ 1972, 78-79.

⁸¹ PEŠKAŘ 1972, 79; SCHLEIERMACHER 1993, 20; SEDLMAYER 2009, 34.

⁸² A Kat. 55. díszítésének pontos párhuzamát nem ismerem.

⁸³ KOVRIG 1937, 74, PATEK 1942, 182-183.

⁸⁴ BEREZ 1990, Abb. 4, 3, 6. További két *sallai* fibulának csak két szegélyén van díszítés (BERECZ 1990, Abb. 4, 4, 8.).

⁸⁵ BÁNKI 1998, 81, Abb. 13/30. sír/4, Abb. 22, 10.

⁸⁶ KOŠEVIĆ 1980, T. XVII, 120.

⁸⁷ SCHMID 2010, Taf. 6, 56, Taf. 7, 59-68, Taf. 8, 69-73. Formailag megfelel, de díszítésében eltér: SCHMID 2010, Taf. 6, 53-55.

⁸⁸ Dacia: COCIŞ 2004, Pl. XIX, 258-289. Noricum: JOBST 1975, Taf. 6, 44-45; KROPF – NOWAK 1999, Taf. 6, 25-26, Taf. 13, 68; SEDLMAYER 2009, 34, Taf. 23, 492. Moesia: BOJOVIĆ 1983, T. XI, 94.

⁸⁹ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. 12, 20; PEŠKAŘ 1972, 81, Taf. 12, 1-3.

⁹⁰ RIHA 1979, 74, Taf. 10, 261-262; ORTISI 2002, 25, Taf. 10, 132-135.

⁹¹ ORTISI 2002, 25.

⁹² PEŠKAŘ 1972, 82.

⁹³ A fibula a múzeumi gyűjteményből elveszett, így besorolását szakirodalmi adatok alapján végeztem (PATEK 1942, 199.).

Pannoniából ismert néhány hasonló fibula,⁹⁴ de előkerült a szarmata Barbaricumból is.⁹⁵ Megtalálható a típus Dél-Oroszország területén, Dacia és Moesia provinciákban, továbbá Szlovákia területén.⁹⁶ A nyugati provinciákban ritka forma, Burghöfe leletanyagából egy darab ismert.⁹⁷ Általánosságban a Kr. u. 1. századtól a 3. század 1. feléig datálhatók.⁹⁸ *Singidunumból* Nerva⁹⁹ és Hadrianus császár pénzével¹⁰⁰ keltezve kerültek elő.

IV.2. Egygombos, erős profilú fibulák fedlap nélkül

IV.2.a. = *Almgren 77.* = *Kovrig VIII.* = *Patek D.3.* = *Jobst I.5.b.* = *Ortisi 7.g.* = *Cociş 21b1a*

Fedlap nélküli erős profilú fibulák. Egy- vagy kéttagúak, külső húrozású rugósszerkezetük 10-16 menetes, a kengyel első része trombita alakúra szélesedik ki. A kengyelt osztó gomb profilált, a zárógomb többtagú. A kengyelt esetenként díszítették.¹⁰¹ Tűtartójuk téglalap alakú, áttörés nem díszíti.

A trombita alakú kengyelforma alapján két altípus különíthető el:

1. *Kovrig XIII. t. 133-136.* = *Patek XXII. t. 2-4.*: A kengyel kisméretű, kezdetleges trombita alakú. Összesen két fibula tartozik ide (Kat. 27, 30.).
2. *Kovrig VI. t. 60.* = *Patek XXII. t. 5.*: Kengyelük nagyobb és szélesebb trombita alakú. A gyűjteményekből összesen hat fibula ide sorolható (Kat. 28-29, 34, 37, 40, 46.)

A trombita alakú kengyelű, fedlap nélküli erős profilú fibulák kialakulása valószínűleg Szabad Germaniához köthető.¹⁰² Elterjedési területükhöz tartozik Cseh- és Morvaország, Lengyelország, Noricum és Dacia,¹⁰³ valamint izoláltan a Rajna-vidéken is feltűnnek.¹⁰⁴ Ez a típus Pannonia északi részén,¹⁰⁵ továbbá délnyugat-pannoniai városokban is előfordul.¹⁰⁶

A típust általánosságban a Kr. u. 1-2. századra datálják.¹⁰⁷ Az 1. altípushoz hasonló csehországi fibulákat I. Peškař a Kr. u. 1. század utolsó harmadától a 2. század végéig keltezett,¹⁰⁸ a párhuzamba hozható *lauriacumi* példányokat W. Jobst a Kr. u. 2. század elejére illetve a 2. század második vagy harmadik negyedére datálta.¹⁰⁹ A 2. altípus esetében párhuzamként említhető egy *matricai* fibula, mely Hadrianus asszal együtt került elő.¹¹⁰

IV.2.b. = *Almgren 84.* = *Kovrig VIII.* = *Patek A.5.* = *Jobst I.5.c.* = *Riha 3.1.2.* = *Koščević 11.6.* = *Bojović 10.* = *Cociş 8b2*

Fedlap nélküli erős profilú fibulák. Kéttagúak, külső húrozású rugósszerkezetük 8-10-14 rugómenetből áll. A kengyel első fele kiszélesedik (félkör keresztmetszetű gerincvonallal vagy háromszög keresztmetszetű), második fele háromszög keresztmetszetű. A kengyelt osztó gomb tagolatlan vagy két-

⁹⁴ Kovrig I. és Patek E. hasonló darabokat *Aquincumból*, *Brigetióból*, *Carnuntumból*, *Neviodunumból*, *Savariából* és *Sisciából* ismer-tek. (KOVRIK 1937, 39; PATEK 1942, 199.) R. Koščević összesen 5 db fibulát közölt *Sisciából* (KOŠČEVIĆ 1980, T. XIX, 136-140.). A sárbogárdi temető 26. sírjából szintén előkerült hasonló fibula, itt egy Patek T. IV, 6. típusú egy gombos erős profilú fibulával volt párban (BÁNKI 1998, 93, Abb. 11, Abb. 22, 8.).

⁹⁵ PÁRDUCZ 1941, T. XV, 4a-b.

⁹⁶ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. 12, 21; BOJOVIĆ 1976, T. XXIII, 14; KOŠČEVIĆ 1980, 24; BOJOVIĆ 1983, 41; COCIŞ 2004, Pl. II, 19, 21-24, Pl. 20, 25-27.

⁹⁷ ORTISI 2002, Taf. 10, 136.

⁹⁸ KOŠČEVIĆ 1980, 24.

⁹⁹ A fibula a Bojović 11.1. típusba tartozik (BOJOVIĆ 1983, 41-42; T. XIII, 113.).

¹⁰⁰ A fibula a Bojović 11.2. típusba tartozik (BOJOVIĆ 1983, 42; T. XIII, 115; 128.).

¹⁰¹ A múzeumi gyűjtemény egy fibulája esetében (Kat. 46.) mindkét kengyelszakasz, sőt a kengyelt osztó gomb is díszített.

¹⁰² JOBST 1975, 39.

¹⁰³ PEŠKAŘ 1972, 82; JOBST 1975, 39; CRIŞAN 1979, 285.

¹⁰⁴ ORTISI 2002, 25.

¹⁰⁵ KOVRIG 1937, 17, 52, 69-70; PATEK 1942, 40-41, 197-198.

¹⁰⁶ Pl. a következő lelőhelyeken: *Singidunumban* (BOJOVIĆ 1983, T. XVI, 140-141.), *Sisciában* (KOŠČEVIĆ 1980, T. XXI, 151-153.), *Sallában* (BERECZ 1990, Abb. 4, 1-2.), Söjtörön (BERECZ 1991, 3. kép 11, 4. kép 1.), és Zala megyében (BERECZ 1991, 4. kép 2.).

¹⁰⁷ JOBST 1975, 40.

¹⁰⁸ PEŠKAŘ 1972, 84.

¹⁰⁹ JOBST 1975, 40.

¹¹⁰ TOPÁL 1981, 40, 93.

szer tagolt. A kengyel záródhat gombbal, peremmel és gombbal, vagy peremmel és többtagú gombbal. A tűtartón nincs áttörés. Összesen négy fibula sorolható a típusba (Kat. 25, 31, 52, 61.).

A típus valószínűleg észak-európai eredetű, Szabad Germániában nagy számban előfordulnak.¹¹¹ Megtalálhatók Cseh- és Morvaország, Lengyelország, Szlovákia, valamint Dacia és Moesia provinciák leletanyagában, a Birodalom nyugati területein viszont csak kisebb számban kerülnek elő.¹¹² Pannonia teljes területén megtalálhatók ezek a fibulák.¹¹³ A típus nem keltezhető korábbra, mint a Kr. u. 1. század utolsó harmada, formai alapon a Kr. u. 2. századra datálhatók.¹¹⁴

Töredékessége miatt egy bölcskei lelőhelyű (Kat. 23.), valamint egy Tolna megyei (Kat. 49.) fibula nem kaphatott pontosabb besorolást, melyek az egy gombos erős profilú fibulák fedlapos típusába tartoznak.

V. PANNON TROMBITAFIBULÁK

= *Almgren 85.* = *Kovrig VIII.* = *Patek D.3.* = *Jobst I.6.* = *Koščević 14.* = *Bojović 12.* = *Cociș 21.b.*
Kat. 63-68. (8. tábla 1-4, 6, 9. tábla 2.)

A trombita alakú kengyelű fibuláknak ezek a formái leginkább a Duna-vidéken fordulnak elő, ehhez a területhez kötik kialakulásukat és így kapták nevüket is.¹¹⁵ Fejlődésükre a fedlapos (A69-70) és fedlap nélküli (A74-79) egy gombos erős profilú fibulák lehettek hatással. O. Almgren és W. Jobst két alcsoportra osztotta a pannon trombitafibulák: fedlap nélküli (A85) és fedlapos (A86) fibulákra.¹¹⁶ A gyűjteményekből összesen hat fibula tartozik a csoportba, mindegyik fibula a fedlap nélküli alcsoportba sorolható.

V.1. = *Kovrig VIII. (VII. t. 62.)* = *Merczi*¹¹⁷ 12. típus/1. változat

Pannon trombita fibulák fedlap nélkül. Egytagúak, rugósszerkezetük külső húrozású, 16 menetes, hurkolt.¹¹⁸ A kengyel első fele trombita alakúra duzzadt, második fele levél alakú. Az osztógomb tagolt, profilált, a kengyel peremmel és gombbal záródik. Tűtartójuk teli, trapéz alakú. A kengyel első és második felét, valamint az osztógombot is díszíthették.¹¹⁹

Két fibula sorolható ide: a Kat. 63 és a Kat. 67. A Kat. 63. kisméretű példány, párhuzama ismert *Aquincumból*,¹²⁰ Budaörsről,¹²¹ Paks-Gyapáról¹²² és Solymárról.¹²³ A Kat. 67. fibula kivitelezése az előbbiekkal egyezik, csupán méretben nagyobb és díszítettebb.

Egész Pannoniából ismert típus.¹²⁴ Eltérő díszítéssel a *lauriacumi* anyagban is megjelent.¹²⁵ Al-

¹¹¹ ALMGREN 1923, 39-42; JOBST 1975, 40.

¹¹² PATEK 1942, 24-25; PEŠKAŘ 1972, 80-81, Taf. 12, 4-7; JOBST 1975, Taf. VII, 50-52; RIHA 1979, 80; BOJOVIĆ 1983, T. XI, 95-96; T. XII, 97-105; T. XIII, 106-112.

¹¹³ KOVRIG 1937, 49-51; PATEK 1942, 24, 174; SCHMID 2010, 26, Taf. 10, 98-100, Taf. 11, Taf. 12, 112-114.

¹¹⁴ PEŠKAŘ 1972, 81; JOBST 1975, 41; RIHA 1979, 80. Berecz K. egy *sallai* fibulát datált a Hadrianus korra (BERECZ 1990, 89.). I. Peškař Kecelről ismert egy Traianus éremmel keltezett darabot, Lengyelországból egy Faustina Maior *denariusszal* együtt előkerült példányt és Komoranyból egy Kr. u. II. század 2. felére datált fibulát (PEŠKAŘ 1972, 81.).

¹¹⁵ PATEK 1942, 40-41; BERECZ 1991, 165.

¹¹⁶ ALMGREN 1923, 44; JOBST 1975, 42.

¹¹⁷ MERCZI 2012.

¹¹⁸ Ez a rugósszerkezeti megoldás a típus sajátossága. A húr a rugó indítószárán egyszer megcsavarodik és kis hurkot képez, mielőtt a másik oldal rugómenetei felett folytatódna.

¹¹⁹ A Kat. 63. fibulánál a kengyel második fele, a Kat. 67. fibulának mindkét kengyelrésze, valamint osztó- és zárógombja is díszített.

¹²⁰ *Aquincum*, Bécsi út 62, „A” sír: MÁRTON 2002, 118, Fig. 5, 3.

¹²¹ MERCZI 2012, 493, Kat. 75-77.

¹²² Publikálatlan. Ld. SÁRÓ 2011, Kat. 205, XXIV. t. 2.

¹²³ A 31, 88, 145. sírokból és a -10. szelvényből (ÉK-i sarok): KOCZTUR 1991, VIII. t. 31, 3, XXII. t. 8, XXXV. t. 9, XLI. t. 14.

¹²⁴ KOVRIG 1937, 52; PATEK 1942, 200.

¹²⁵ JOBST 1975, 143, Taf. 8, 55.

talánosságban a Kr. u. 2. századra datált típus,¹²⁶ a tütartó formája alapján megjelenésükkel számolhatunk a Kr. u. 2. század 1. felétől, sőt akár az 1. század végétől.¹²⁷

V.2. = Jobst I.6.a. = Koščević 14.4. = Bojović 12.3. = Cociş 21.b.¹²⁸

Kéttagú pannon trombita fibulák fedlap nélkül. Rugós tűszerkezetük külső húrozású 18-20 metes. A kengyel első fele trombita alakúra duzzadt, mely a kengyelt osztó gombhoz esetenként hozzákapcsolódik, a kengyel második fele levél alakú. A kengyelt gomb osztja és gombbal záródik. Négy fibula sorolható a típusba: Kat. 64-66. és a Kat. 68. töredék. A Kat. 64-66. kengyele díszített, mindhárom más-más altípusba sorolható.

V.2.a. = Kovrig 61.

A kengyelt egyszer vagy kétszer tagolt lapos gomb osztja, a kengyel első fele esetenként a gombhoz hozzákapcsolódik. Egytagú gombbal zárul. A Kat. 65. fibula sorolható ide. Hasonló osztógombja van egy *singidunumi* fibulának.¹²⁹ Pannoniából több párhuzama ismert.¹³⁰

V.2.b. = Kovrig 65.

A kengyelt 4-6 gyűrűtagból álló gomb osztja, a kengyel első fele esetenként a gombhoz kapcsolódik, a kengyel többtagú gombbal zárul. A Kat. 66. fibula párhuzamai Pannoniából,¹³¹ Noricumból,¹³² Daciából,¹³³ valamint *Singidunumból*¹³⁴ sorolhatók.

V.2.c. = Kovrig 69. = Cociş 21.b.4.b.

A kengyelt nagyméretű gomb osztja, melyet vésett vonalak tagolnak (széltében és átlósan), a kengyel első fele a gombhoz hozzákapcsolódik, a kengyel többtagú gombbal záródik. Ide sorolható a Kat. 64. fibula. Pannoniából Kovrig I. Regölyről és Baranya megyéből¹³⁵ közölt hasonló darabokat. További párhuzamként említhető egy pátyi,¹³⁶ egy *vindobonai*,¹³⁷ valamint egy daciai fibula.¹³⁸

VI. HORGONYFIBULÁK

= Kovrig IX. = Patek B.4. = Koščević 13. = Bojović 13. = Cociş¹³⁹ 20.

Kat. 69-70. (8. tábla 5, 9. tábla 1.)

A horgonyfibulák nevüket a kengyel jellegzetes alakja után kapták, melyet azonban nem csak

¹²⁶ Ezt a keltezést megerősítik az említett *aquincumi* és solymári sírok. Az *aquincumi* „A” sírt a 2. század harmadik negyedére keltezték (MÁRTON 2002, 130.). A solymári 31. sírban Kovrig T. XIII, 133. típusra hasonlító egy gombos erős profilú fibulával, a 145. sírban Flavius korra keltezhető Garbsch A238c fibulával (GARBSCH 1974, Abb. 5.) került elő.

¹²⁷ Az egy gombos erős profilú fibulák teli tütartójú típusai esetében megfigyelhető volt a változás, minek során az alacsony, trapéz alakú tütartót felváltotta a magas, szögletes forma. Ezt a típust (IV.1.b.) a Kr. u. 1. század végére és a 2. századra lehetett datálni. Ez alapján feltételezhető a korai pannon trombitafibulák megjelenése a Kr. u. 1. század legvégén – 2. század elején.

¹²⁸ S. Cociş a 21b típusú fibulákat a daciai anyagban pannoniai importnak tartja (COCIŞ 2004, 114.).

¹²⁹ BOJOVIĆ 1983, T. XVI, 142.

¹³⁰ Kovrig I. és Patek E. felsorolása megegyezik: *Aquincum*, Györszentiván, Szombathely?, *Brigetio* (KOVRIK 1937, 52; PATEK 1942, 199.), *Siscia*: KOŠČEVIĆ 1980, T. XXI, 156; Székesfehérvár: SÁRÓ 2011, Kat. 208, XXV. t. 2.

¹³¹ KOVRIG 1937, 53; PATEK 1942, 200-201; *Siscia*: KOŠČEVIĆ 1980, T. XXI, 160. Paks-Gyapa: SÁRÓ 2011, Kat. 204, XXV. t. 3.

¹³² KROPF – NOWAK 1999, Taf. 16, 82-83.

¹³³ Hasonló formájú kengyele és közel azonos nagyságú gyűrűkből álló gombja van a COCIŞ 2004, Pl. XCVI, 1352, Pl. XCVII, 1357, 1362-1363. fibuláknak.

¹³⁴ BOJOVIĆ 1983, T. XVI, 143-144.

¹³⁵ KOVRIG 1937, 54. A regölyi fibulát ld. még SÁRÓ 2011, Kat. 206, XXV. t. 5.

¹³⁶ OTTOMÁNYI 2007, 191, 140. kép 10, 141. kép 1.

¹³⁷ SCHMID 2010, Taf. 18, 152. Ez a fibula eltér a Kat. 64. példánytól osztógombja díszítésében és a zárógomb kialakításában, de a forma egésze mégis közel áll a hanti fibulához.

¹³⁸ COCIŞ 2004, Pl. XCVIII, 1379.

¹³⁹ COCIŞ 2004.

horgonyhoz, hanem stilizált delfinhez és pelta formához is hasonlították.¹⁴⁰ A horgonyfibulákat R. Košević, D. Bojović és S. Cociş egyaránt az erős profilú fibulákból vezette le.¹⁴¹ A horgonyfibulákat a vállakon, párban, többnyire láncsal összekötve viselheték.¹⁴² S. Cociş feltételezte, hogy összefüggés lehet a fibulák anyaga és viselőik neme között. E szerint az ezüsből készült darabokat nők, míg a bronzpéldányokat inkább férfiak hordták.¹⁴³

A horgonyfibulák a Római Birodalomban kis területen terjedtek el. Nagyobb számban fordulnak elő Pannonia, Dacia, Dalmatia és Moesia provinciákban¹⁴⁴ és a Barbaricumban,¹⁴⁵ kisebb mennyiségben pedig Noricumból és Észak-Itáliából ismertek.¹⁴⁶ A nyugati provinciák leletanyagára nem jellemző. Általánosságban a Kr. u. 2. századra és a 3. század elejére datálják őket.¹⁴⁷

A gyűjteményből két fibula (Kat. 69-70.) tartozik a horgonyfibulák közé: mind a kettő töredékes és formájuk alapján más-más altípusba sorolhatók.

VI.1. = *Kovrig IX. (T. VIII, 78.) = Patek B.4. (T. VIII, 16.) = Cociş¹⁴⁸ 20a1b. = Cociş¹⁴⁹ c1a2c.*

Külső húrozású rugósszerkezetét téglalap alakú fedlap takarja. A horgony alakú kengyel szárain 1-1 kisméretű gomb van, a kengyelt lapos gomb osztja. Jellemzi a kengyel középső részén kiszélesedő rész gombos díszítése. A Kat. 70. fibula kiszélesedő húrorga díszített.

Közeli párhuzamai Daciából és Dalmatiából említhetők.¹⁵⁰ További hasonló pannoniai darabok¹⁵¹ esetében a fedlapot két végén is gombok díszítették.¹⁵²

VI.2. = *Kovrig IX. (T. VIII, 79.) = Patek B.4. = Košević 13. (T. XX, 150.)*

Jellemzi a külső húrozású rugós tűszerkezet és téglalap alakú fedlap, a horgonyágakat díszítő gombok, továbbá a kengyelen két gomb között elhelyezkedő állat alakú (madár/delfin/hüllő) plasztikus díszítmény. Esetenként a fedlap gombos díszítésű.

A Kat. 69. fibula pontos párhuzama nem ismert. Hasonló, plasztikus állatalakkal díszített horgony alakú fibulák Pannoniából,¹⁵³ Moesiából,¹⁵⁴ Daciából¹⁵⁵ és a Barbaricumból¹⁵⁶ sorolhatók.

¹⁴⁰ KOVRIG 1937, 18; PATEK 1942, 29.

¹⁴¹ KOŠČEVIĆ 1980, 25; BOJOVIĆ 1983, 44; COCIŞ 2006, 397.

¹⁴² A viselés módjára sírkövek ábrázolásai utalnak, melyek Dalmatiából és Daciából kerültek elő (COCIŞ 2006, Pl. XIII, 1-4.). A fibulákra rögzített függesztőkarika ugyancsak azt jelzi, hogy a fibulákat láncsal összekötve hordták (PATEK 1942, 32, T. IX, 9; COCIŞ 2004, Pl. XCII, 1325.). A horgonyfibulák egy különlegesebb viselési módját S. Cociş mutatta be: egy zenica sírkövön a fibulákat a derékon viselt övvel kapcsolták össze (COCIŞ 2006, Pl. XIV, 4.).

¹⁴³ COCIŞ 2006, 398.

¹⁴⁴ KOVRIG 1937, 18-19; KOŠČEVIĆ 1980, 25; BOJOVIĆ 1983, 44; COCIŞ 2004, 105-111.

¹⁴⁵ COCIŞ 2006, 401.

¹⁴⁶ *Flavia Solvából* két horgonyfibulát közöltek (KROPF – NOWAK 1999, Taf. 17, 84-85.), Észak-Itáliából pedig S. Schmid említett horgonyfibulát (SCHMID 2010, 33.).

¹⁴⁷ A formai alapú datálást az éremmel keltezett, délkelet-európai leletegyüttesek is megerősítik (PATEK 1942, 32; KOŠČEVIĆ 1980, 25; BOJOVIĆ 1983, 45; CRIŞAN 1959, 354; COCIŞ 2004, 106-110.).

¹⁴⁸ COCIŞ 2004.

¹⁴⁹ COCIŞ 2006.

¹⁵⁰ COCIŞ 2006, 393, Pl. IV, 6.

¹⁵¹ Kovrig I. és Patek E. felsorolta a párhuzamokat, valamint a két *sisciai* fibula szerepel R. Koševićnél is: KOVRIG 1937, 56; PATEK 1942, 190; KOŠČEVIĆ 1980, T. XX, 145, 148. S. Schmid egy hasonló fibulát mutatott be *Vindobonából* (SCHMID 2010, 33, Abb. 4., Taf. 19, 160.).

¹⁵² Kovrig I. a szekszárdi múzeum fibulája kapcsán jelezte az eltérést, megjegyzésként közölte: „*Támasztólajpán nincsenek kúpok.*” (KOVRIK 1937, 56.).

¹⁵³ KOVRIG 1937, 56; PATEK 1942, 191; KOŠČEVIĆ 1980, 24, T. XX, 150. Cociş c1b1c típusú fibula említhető Novi Banovciról (BRUNŠMID 1901, 157, P. 109, 2; COCIŞ 2006, 395, Kat. 51.).

¹⁵⁴ Cociş c1a2e típusú fibula került elő Izvoarele lelőhelyről (COCIŞ 2006, 394.).

¹⁵⁵ Cociş c1b1c típusú fibula Janja, Vártop és Aţel lelőhelyekről ismert (COCIŞ 2006, 395.).

¹⁵⁶ Cociş c1a2e típusú fibula említhető Nagyszénásról (COCIŞ 2006, 394.).

VII. TÉRDFIBULÁK

= Almgren 246-248. = Kovrig X. = Patek I.2. = Böhme A.19-21. = Ettliger 53. = Jobst I.12-13. = Košević 16. = Riha 3.12. = Bojović 19-22. = Berecz¹⁵⁷ I.-IV. = Ortisi 19. = Cociş 19. = Merczi¹⁵⁸ A/1.-C/4. változat

Kat. 71-100. (9. tábla 3-7, 10. tábla 1-10, 11. tábla 1-11, 12. tábla 1.)

Elnevezésüket jellegzetes formájuk után kapták: a kengyel a túszerkezet után meghajlik és alakja térdhez hasonlít. A térdfibulákat O. Almgren és W. Barthel is az egy gombos, erős profilú fibulákból eredeztette. Elgondolásuk abban különbözött, hogy míg O. Almgren germán, W. Barthel provinciális római produktumnak határozta meg őket.¹⁵⁹

A térdfibulákat a legtöbb szerző a katonai viselethez köti.¹⁶⁰ A sírkövek ábrázolásain azonban majdnem minden esetben a női viselet elemeként tűnik fel ez a típus,¹⁶¹ csupán két példát sorolhatunk, melyeken a katonai viselet részeként jelenik meg térdfibula.¹⁶²

A gyűjteményekből összesen 28 fibula tartozik a térdfibulák közé, melyek túszerkezetük, valamint további formai sajátosságok alapján rendszerezhetők. A leletanyagból feldolgozásra került két, fibulakészítéshez használható ólomtinta (Kat. 77-78.): ezek formájuk alapján térdfibulák előállítására szolgálhattak.

VII.1. Rugósszerkezetű térdfibulák

A rugós túszerkezettel kialakított fibulák húrozása a nyugati provinciák és a noricum-pannoniai, balkáni éra között különbség mutatkozik. Míg előbbieket a belső húrozású rugós konstrukció jellemzi, utóbbiak esetében a külső húrozású rugósszerkezet dominál.¹⁶³ Az ép túszerkezetek és a húrhangok alapján a gyűjteményből egy fibula (Kat. 99.) rugósszerkezete volt belső húrozású.

VII.1.a. Rugósszerkezetű térdfibulák fedlap nélkül = Košević 16. (T. XXII. 170.) = Berecz I.1-2. = Merczi B/9.

Az altípusra jellemző a fedlap hiánya. Jelen esetben (Kat. 98.) a kengyel trapéz keresztmetszetű, mely peremmel és gombbal záródik.¹⁶⁴ Sisciából a fibula közeli párhuzama ismert,¹⁶⁵ melyet R. Košević egy Malé Hradisko lelőhelyről származó fibulával¹⁶⁶ rokonított. Utóbbit I. Peškař a trombita fibulák egy különleges formájaként határozta meg.¹⁶⁷

A rugósszerkezetű, fedlap nélküli térdfibulák párhuzamai főként Pannonia területéről ismertek.¹⁶⁸ Ez a térdfibulák legkorábbra keltezhető altípusa.¹⁶⁹

¹⁵⁷ A térdfibulák típusai esetében „Berecz” hivatkozása alatt értsd: BERE CZ 1987.

¹⁵⁸ A térdfibulák típusai esetében „Merczi” hivatkozása alatt értsd: MERCZI 2011.

¹⁵⁹ ALMGREN 1923, 111; BERE CZ 1987, 11.

¹⁶⁰ Például: BÖHME 1972, 19; FEUGÈRE 1985, 440; SCHLEIERMACHER 1993, 40.

¹⁶¹ BERE CZ 1987, 26-33.

¹⁶² Az egyik *Marcus Aurelius Nepos* chesteri *centurio* sírköve, a másik pedig egy yorki sírkő (BERE CZ 1987, 34.).

¹⁶³ Különlegesen mondható emiatt a *lauriacumi* együttes, ahol mindkét verzió egyszerre jelenik meg. Belső húrozású pl.: JOBST 1975, Taf. 18, 126-128, 131, Taf. 19.135-136, 139, Taf. 21, 154, 156-157, Taf. 23, 169, 175. Külső húrozású pl.: JOBST 1975, Taf. 19, 140, Taf. 20, 145-146, Taf. 21, 150, 158, Taf. 22, 159-160, 163, 165, 168, Taf. 23, 171, 176-178.

¹⁶⁴ Berecz K. 1987-es szakdolgozatának típusáblájában ez a típus ugyan szerepelt, de ide sorolható fibulát katalógusába nem vett fel (Ld. BERE CZ 1987, 251.).

¹⁶⁵ KOŠEVIĆ 1980, T. XXII, 170.

¹⁶⁶ PEŠKAŘ 1972, Kat. 35b; Taf. 14, 4.

¹⁶⁷ PEŠKAŘ 1972, 88.

¹⁶⁸ *Scarbantiából* (KOVRI G 1937, XI. t. 117.), *Sisciából* (KOŠEVIĆ 1980, T. XXII. 170.), Mányról, Csákberényről (BERE CZ 1987, 261.), *Annatiából* (KOVÁCS 2005, 114, Fig. 68/4.), Paks-Gyapárol (SÁRÓ 2011, Kat. 273.), *Brigetiából* (MERCZI 2011, 20, 39.). Továbbá Noricumban, Raetiában és Britanniában is előkerültek hasonló darabok, bár kisebb számban. Összegyűjtve ld.: MERCZI 2011, 39-40.

¹⁶⁹ A 168. lábjegyzetben is említett mányi fibula sírból került elő (PETRES 1965, 90, 26. ábra 1.), melyet kíséreléletei alapján Berecz K. Kr. u. 50-150 közé keltezett (BERE CZ 1987, 284.).

VII.1.b. Rugósszerkezetű térdfibulák fedlappal = Berecz I.3-20. = Merczi B/1-8, 10-24.

A gyűjteményekből összesen 23 fibula sorolható a rugósszerkezetű fedlappos térdfibulák közé. Fedlapjuk félkör, pelta, háromszög alakú vagy szögletes, kengyelük félkör, háromszög vagy trapéz keresztmetszetű. Leggyakrabban a fedlap díszített, de van példa a kengyel (Kat. 76, 91.) és a kengyelt záró perem vagy gomb (Kat. 76, 99.) díszítésére is. Egy fibula esetében (Kat. 79.) a túszerkezet javítása is megfigyelhető volt.

Az altípust a Hadrianus, korai Antoninus kortól a Kr. u. 3. századig, esetenként a Kr. u. 4. századig keltezik.¹⁷⁰

VII.1.b.1. = Almgren 247. = Collingwood V = Böhme A.19.a-h. = Ettliger 53. = Jobst I.13.c-e. = Riha 3.12.1-4. = Bojović 20.1-4. = Ortisi 19.a.

Kéttagúak, fedlapjuk pedig félkör alakú. Kengyelkeresztmetszetük alapján tovább rendszerezhetők.

a. = Berecz I. A-G-3. = Merczi B/1-2.

Kengyelük félkör keresztmetszetű. A kengyel a fedlaphoz közvetlenül (Kat. 85, 94.) vagy lépcsővel csatlakozik. A lépcső félkörös, két esetben (Kat. 92, 95.) pedig háromszög alakú. A gyűjtemény fibuláinak esetében a kengyel levágott véggel, peremmel vagy peremmel és gombbal záródik.¹⁷¹ Összesen 11 fibula tartozik a variánsba.¹⁷² A díszítetlen fedlappos példányok (Kat. 72, 74, 88, 92, 95-96.) mellett díszítettek is találhatók a gyűjteményekben: fedlapjukra egysoros (Kat. 94, 75.) és kétsoros (Kat. 82, 84.) cikk-cakk vagy farkasfog motívumot véstek. A variáns egész Pannoniában elterjedt.¹⁷³

A Saalburgból és Zugmantelből ismert hasonló fibulák¹⁷⁴ kengyele laposabb, kevésbé ívelt, míg pl. *Augusta Raurica*¹⁷⁵ és Burghöfe¹⁷⁶ fibulái között a pannoniai, ívelt formát is megtaláljuk.¹⁷⁷ Gyakori variáns Dacia¹⁷⁸ és Noricum provinciákban¹⁷⁹ *Singidunumban*¹⁸⁰ és megtalálhatók a Barbaricumban.¹⁸¹

b. = Bojović 20.4. = Berecz I. A-G-11. = Merczi B/3. változat

Trapéz keresztmetszetű kengyelük van. A kengyel peremmel (Kat. 93.), vagy peremmel és gombbal záródik (Kat. 83, 100.).¹⁸² Mindhárom fibula lépcsővel kapcsolódik a kengyelhez és fedlapjuk díszített: külső szegélyükön egy sor vésett farkasfog vagy cikk-cakk minta van. A díszítésmód népszerű volt ennél a variánsnál, sok esetben találkozunk az egy soros, de a kétsoros véséssel is.¹⁸³ A

¹⁷⁰ BÖHME 1972, 19; JOBST 1975, 66-67; RIHA 1979, 85; ORTISI 2002, 35.

¹⁷¹ Megegyeznek a BEREZ I. A-3, E-3, F-3 és G-3 variánsokkal.

¹⁷² A Kat. 85. fibulát csak szakirodalmi adatok alapján említhetem.

¹⁷³ KOVRIG 1937, 56-59, T. IX, 80-83; PATEK 1942, 229-236, T. XXII, 12; KOŠČEVIĆ 1980, T. XXIII, 180, 184, 187, T. XXIV, 190, 199; BEREZ 1987, I. A-3: Kat. 4-26, 162-164, I. B-3: 27-28, I. C-3: 29-53, 60-63, I. D-3: 64-81, I. E-3: 82-116, I. F-3: 117-144, 146, I. G-3: 148-161; BEREZ 1990, Abb. 4, 10, 13; BEREZ 1991, 4. kép 6-7; HATTATT 2000, Fig. 193, 469; OTTOMÁNYI 2007, 140. kép, 7, 141. kép, 2; MERCZI 2012, 30-32, 7. kép 3, 10.

¹⁷⁴ BÖHME 1972, A.19.a-b, Taf. 6, 359-378, 383, Taf. 7, 384-389.

¹⁷⁵ RIHA 1979, Taf. 12, 291-296. Több esetben ezeknél a fibuláknál a kengyel a tütartó irányába elkeskenyedik, mely azonban a pannoniai térségre kevésbé jellemző. Itt gyakoribb a kengyel első szakaszán és a záródásnál kiszélesedő forma. Ez jól látszik pl. a Kat. 96. fibula esetében.

¹⁷⁶ ORTISI 2002, Taf. 17, 287, Taf. 18, 290, 292.

¹⁷⁷ A közvetlenül és lépcsővel csatlakozó fedlappos fibulák jelen vannak *Augusta Rauricában* és Burghöfében, Saalburgból és Zugmantelből azonban csak közvetlen fedlap-kengyel kapcsolódásra vannak példák.

¹⁷⁸ COCIŞ 2004, Pl. LVI, 809-811, 816, 818, 821, 823, 825-827, Pl. LVII, 829, 831-833, 837, 839, Pl. LVIII, 842, 849-851, 857, Pl. LVIX, 861, 865, 869, 878, Pl. LX, 879, 881-882, 886-889, 896, Pl. LXI, 900-902, 905, 908, 910-911, 914-915, Pl. LXII, 918-919, 922-923, 926, 928-929.

¹⁷⁹ A közvetlenül és a lépcsővel csatlakozó példányoknál az elkeskenyedő (JOBST 1975, Taf. 21, 147, 154-157.) és a kengyelhajlatban valamint kengyelvégen kiszélesedő (JOBST 1975, Taf. 21, 158, Taf. 22, 159-163, 166, 168, Taf. 23, 171, 175.) formák egyaránt megjelentek.

¹⁸⁰ Nem jellemző az elkeskenyedő forma. Közvetlenül és lépcsővel is kapcsolódnak: BOJOVIĆ 1983, T. XIX, 165-175, T. XX, 176-177.

¹⁸¹ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. V, 7-8, Tab. X, 2, Tab. XIV, 13-16, Tab. XVI, 7, 10, Tab. XXII, 5; PEŠKAR 1972, Taf. 17, 1-2, 4, 6, 7-10, Taf. 18, 1, 3; VADAY 1989, Abb. 13, 1-5, 10.

¹⁸² Előbbi a BEREZ I. F-11., utóbbi a BEREZ I. G-11. variáns megfelelője.

¹⁸³ Egy soros vésés pl. BEREZ 1991, 4. kép 10; MERCZI 2011, 7. kép 7-8, 8. kép 1-7. Két soros vésés pl. MERCZI 2011, 8. kép 8, 9. kép 1-3, 5-7.

variáns Pannonia észak- és délkeleti részén elterjedt,¹⁸⁴ Zala megyéből egy példánya ismert.¹⁸⁵ Nagy számmal jelentek meg *Singidunumban*¹⁸⁶ Noricumban,¹⁸⁷ Daciában,¹⁸⁸ kis mennyiségben pedig *Augusta Rauricából*,¹⁸⁹ Zugmantelből,¹⁹⁰ Britanniából¹⁹¹ és a Birodalom területén kívülről¹⁹² ismertek.

c. = *Bojović 20.3.* = *Berecz I. A-G-8.* = *Merczi B/4. változat*

Háromszög keresztmetszetű kengyelük van. A Kat. 80. fibula sorolható ide, melynek kengyele a díszítetlen fedlaphoz háromszög alakú lépcsővel csatlakozik és peremmel zárul.¹⁹³ Formailag pontos párhuzama ismert Pannonián kívül Iža-Leányvárról, Pannoniában *Aquincumból*, ismeretlen lelőhelyről,¹⁹⁴ Fejér¹⁹⁵ és Komárom-Esztergom megyéből.¹⁹⁶ További hasonló formák Budaörsről,¹⁹⁷ *Sisciából*¹⁹⁸ és Zala megyéből¹⁹⁹ kerültek elő. Nagyobb számban jelentek meg *Singidunumban*,²⁰⁰ Daciában,²⁰¹ előfordulnak a Római Birodalom területén kívül,²⁰² de pl. *Augusta Rauricából*,²⁰³ *Lauriacumból*²⁰⁴ és Saalburgból²⁰⁵ csak egy-egy ilyen fibula került elő. Szórványosan Britanniából²⁰⁶ és Galliából²⁰⁷ is ismert. Merczi M. elterjedési területük és szerkezeti sajátosságai alapján tekintette őket pannoniai eredetű variánsnak.²⁰⁸

VII.1.b.2. = *Kovrig X. csoport/T. IX, 85.* = *Berecz I. C-F-G-6.* = *Merczi B/7. változat*

Kéttagú fibulák pelta alakú fedlappal. A változatba két fibula sorolható: Kat. 87.²⁰⁹ és Kat. 99, melyek a pelta alakú fedlappal eltérő formáit mutatják. A belső húrozású rugósszerkezet jellemzi a változatot,²¹⁰ mely esetünkben a Kat. 99. fibulánál is megfigyelhető.

A Kat. 99. pelta alakú fedlappal csipkézett szélű. Lépcsős kapcsolódásának kialakítása két Komárom-Esztergom megyei fibulával mutat párhuzamot.²¹¹

A pelta alakú fedlappal fibulák még *Nevidunum*, *Scarbantia*,²¹² *Siscia*,²¹³ *Carnuntum* és *Bri-*

¹⁸⁴ KOVRIG 1937, 60; KOŠČEVIĆ 1980, T. XXII, 173, 175, T. XXIII, 179, 181, 189, T. XXIV, 191; BEREZ 1987, Kat. 165-207; OTTOMÁNYI 2007, 30. kép 3, 60. kép 6; MERCZI 2011, 33, Nr. 62-87; 7-9. tábla, 10. tábla 1-2; MERCZI 2012, 7. kép 5.

¹⁸⁵ BEREZ 1991, Kat. 38; 4. kép 10.

¹⁸⁶ BOJOVIĆ 1983, T. XX, 183-186, T. XXI, 187-190.

¹⁸⁷ *Lauriacum*: JOBST 1975, Taf. 20, 145-146, Taf. 23, 176-178.

¹⁸⁸ Díszített fedlappal: CRIŞAN 1979, Pl. VI, 13; COCIŞ 2004, Pl. LVI, 812, 814, 820, 824. Pl. LVII, 834-835. Díszítetlen fedlappal: GUDEA – LUCĂCEL 1979, Pl. X, 113-114; COCIŞ 2004, 822, Pl. LVIII, 852, 859, Pl. LIX, 860, 873, Pl. LX, 884, 892, 895, 897, Pl. LXI, 906, 916, Pl. LXII, 920-921, 924, 931.

¹⁸⁹ RIHA 1979, Taf. 12, 297.

¹⁹⁰ BÖHME 1972, Taf. 402-403.

¹⁹¹ SNAPE 1993, 41, Fig. 8, 50.

¹⁹² LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XXII, 4; PEŠKAŘ 1972, Taf. 17, 12; Taf. 18, 2; VADAY 1989, Abb. 13, 8.

¹⁹³ Megfelel BEREZ I. F-8-nak.

¹⁹⁴ BEREZ 1987, 269.

¹⁹⁵ SÁRÓ 2011, Kat. 256, 277, 288.

¹⁹⁶ MERCZI 2011, Nr. 88-106, 10. tábla 3-9, 11. tábla 1-11. Formai és díszítési szempontból is pontos párhuzama a MERCZI 2011, Nr. 91, 10. tábla 6. fibula.

¹⁹⁷ MERCZI 2012, 7. kép 6-7.

¹⁹⁸ KOŠČEVIĆ 1980, T. XXIII, 182.

¹⁹⁹ BEREZ 1990, Abb. 4, 12; BEREZ 1991, 4. kép 8.

²⁰⁰ BOJOVIĆ 1983, T. XX, 178-182.

²⁰¹ COCIŞ 2004, Pl. LVI, 813; Pl. LVII, 830; Pl. LX, 883, 894; Pl. LXI, 904, 907, 917; Pl. LXII, 925.

²⁰² PEŠKAŘ 1972, Taf. 17, 5, 8; Taf. 18, 4; VADAY 1989, Abb. 13, 6-7.

²⁰³ RIHA 1979, Taf. 12, 296.

²⁰⁴ JOBST 1975, Taf. 21, 148.

²⁰⁵ BÖHME 1972, Taf. 7, 401.

²⁰⁶ HATTATT 2000, Fig. 193, 91, 473-474.

²⁰⁷ LERAT 1957, Pl. VII, 50.

²⁰⁸ MERCZI 2011, 35.

²⁰⁹ A fibula elemzésére csak szakirodalmi adatok (KOVRIG 1937, 59; T. IX, 85. valamint BEREZ 1987, 240, Kat. 302.) alapján nyílt lehetőség.

²¹⁰ Az északkelet-pannoniai térdfibulák nagyobb arányban készültek belső, mint külső húrozással (MERCZI 2011, 37.).

²¹¹ MERCZI 2011, Kat. 116-117, 13. tábla 2-3.

²¹² KOVRIG 1937, 59.

²¹³ KOŠČEVIĆ 1980, XXIII, 185.

*getio*²¹⁴ lelőhelyekről kerültek elő. Párhuzamaik Noricumból vannak,²¹⁵ távoli párhuzamok pedig Saalburgból és Daciából²¹⁶ sorolhatók. Népszerű volt a pelta alakú fedlap és a rugótokos szerkezet kombinálása is.²¹⁷

VII.1.b.3. = Bojović 21.8. = Merczi B/6. változat

Kéttagúság és háromszög alakú fedlap jellemzi őket. Az egyetlen ide sorolható fibula (Kat. 79.) kengyele félkör keresztmetszetű, de több párhuzam esetében a kengyel facettált és sokszög keresztmetszetű.²¹⁸ Pannonián kívül Zugmantelből,²¹⁹ *Singidunumból*²²⁰ ismertek, továbbá Dacia²²¹ provinciából. D. Bojović ezt a változatot dél-pannoniai jellegzetességnek tartotta, gyártásukat pedig *Sisciában* feltételezte.²²²

VII.1.b.4. = Bojović 21.1-4. = Berecz I. A-G-5. = Merczi B/21. változat

Kéttagúak, fedlapjuk szögletes, kengyelük félkör keresztmetszetű, tűtartójuk téglalap alakú, peremmel vagy gombbal záródnak. Összesen két fibula (Kat. 89-90.) tartozik a változatba. Fedlapjuk keskeny téglalap alakú, mely a rugósszerkezetet teljesen vagy majdnem teljesen fedi. A. Böhme,²²³ W. Jobst,²²⁴ E. Riha²²⁵ és S. Ortisi²²⁶ hasonló fibulákat szélesebb fedlappal közöltek, melyek a változat távoli párhuzamai. Ugyancsak kis eltérést mutat egy O. Almgrennél, valamint két Berecz Katalinnál bemutatott fibula, melyek keskeny fedlapján középen kis nyúlvány van.²²⁷ Keskeny téglalap alakú, rövid fedlapos kialakítású egy *annamatiái*,²²⁸ egy vértesszőlősi²²⁹ és egy szlovákiai lelőhelyről előkerült²³⁰ fibula, de a Kat. 89-90. daraboknak még közelebbi párhuzama egy *singidunumi* fibula.²³¹ Párhuzamok Pannonia északnyugati és déli területeiről ismertek még,²³² de a változat fő elterjedési területének Moesiát és Daciát tartják.²³³

VII.1.b.5. = Bojović 21.6. = Berecz I. A-20-H-20. = Berecz²³⁴ III/3. = Merczi B/16. változat

Kéttagú fibulák téglalap alakú fedlappal, kengyelük két részre tagolódnak (fektetett téglalap és négyszög/trapéz keresztmetszetű). A változatba két fibula sorolható (Kat. 73, 91.). Mindkét fibula első kengyelrészén keresztben egyszerű borda fut, a Kat. 91-es példány pedig itt és fedlapján véséssel díszített. A Kat. 91-es fibulának formai és díszítési szempontból is közeli párhuzama két fibula Komárom-Esztergom megyei lelőhelyekről,²³⁵ és egy Budaörsről.²³⁶

²¹⁴ BEREZ 1987, 240-241, 268.

²¹⁵ JOBST 1975, Taf. 23, 169.

²¹⁶ Eltér a kengyel kialakítása (BÖHME 1972, Taf. 7, 390-391; CRIŞAN 1979, Pl. VI, 10; COCIŞ 2004, Pl. LXIII, 937.).

²¹⁷ Pl. KOVRIG 1937, T. X, 96; LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. 14, 17; JOBST 1975, Taf. 24, 180-181; KOŠČEVIĆ 1980, T. XXIV, 198; COCIŞ 2004, Pl. LXXIII, 1128; OTTOMÁNYI 2007, 20. kép, 10.

²¹⁸ KOVRIG 1937, T. X, 95; BOJOVIĆ 1983, T. XXII, 207-208; HATTATT 2000, Fig. 195, 471; MERCZI 2011, Nr. 113-114; 12. tábla 8-9.

²¹⁹ BÖHME 1972, Taf. 8, 417. A kengyel lapos ívelése miatt ezt a fibulát Merczi M. nem tekintette a nála B/6. változat alatt tárgyalt fibulák párhuzamának (MERCZI 2011, 36.).

²²⁰ BOJOVIĆ 1983, T. XXII, 207-208.

²²¹ CRIŞAN 1979, Pl. VI, 9; COCIŞ 2004, Pl. LXXIX, 1218.

²²² BOJOVIĆ 1983, 57.

²²³ BÖHME 1972, A.20.a; Taf. 7, 405-409.

²²⁴ JOBST 1975 1.13.a; Taf. 18, 126-133, Taf. 19, 134.

²²⁵ RIHA 1979, 3.12.5; Taf. 12, 298.

²²⁶ ORTISI 2002, 19.b; Taf. 18, 293.

²²⁷ ALMGREN 1923, Taf. XI, 246; BEREZ 1987, Kat. 223-224.

²²⁸ KOVÁCS 2005, 114, Fig. 68/5; SÁRÓ 2011, Kat. 231.

²²⁹ MERCZI 2011, Nr. 148, 16. tábla, 3.

²³⁰ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XIII, 11.

²³¹ BOJOVIĆ 1983, T. XXI, 192. A fedlap a rugósszerkezetet közel teljesen fedi és a kengyellel közvetlenül kapcsolódik össze. Eltérés mutatkozik azonban a kengyel végének kialakításában és zárásában.

²³² PATEK 1942, 239.

²³³ MERCZI 2011, 47-48.

²³⁴ BEREZ 1990.

²³⁵ MERCZI 2011, 15. tábla, 3-4.

²³⁶ MERCZI 2012, 7. kép, 8.

További párhuzamok kerültek elő Pannoniában *Sallából*,²³⁷ Kovrig I. említése alapján *Brigeti-óból*, *Burgenaeből* és *Savariából*,²³⁸ Merczi M. ismertetése szerint *Carnuntumból* és *Celamantiából*.²³⁹ Elterjedt még *Noricumban*,²⁴⁰ de kisebb számban előkerültek *Moesiából*,²⁴¹ *Daciából*²⁴² és Csehország területéről.²⁴³ Hasonló forma rugótokkal *Zugmantelből*²⁴⁴ és *Britanniából*²⁴⁵ ismert.

VII.1.b.6. = *Merczi B/12. változat*

Jellemző rá a téglalap alakú fedlap, melyhez a téglalap keresztmetszetű kengyel közvetlenül kapcsolódik, majd a kengyel a túszerkezet felé visszahajlik és gombbal záródik. A Kat. 76. fibula tartozik ide, mely fedlapján és zárógombján véséssel, kengyelén pedig bordával és véséssel díszített. További darabok Pannonia északnyugati részéről²⁴⁶ és Veszprém megyéből²⁴⁷ kerültek elő. Ezeket a fibulaváltozatokat pannoniái jellegzetességnek tartják, a provinciától nyugatra nem, keletre pedig egy kivétellel ismert.²⁴⁸

VII.2. Rugótokos szerkezetű térdfibulák = *Böhme A.21. = Ettlínger 53. (Taf. 15, 20.) = Jobst 12.a-g. = Ortisi 19.e-f. = Berecz II.A-H-1-20. = Merczi A/1-3.*

Kéttagúak, rugós túszerkezetük tokban helyezkedik el és tengellyel rögzített. Előfordulnak félkör, trapéz, fektetett és álló téglalap alakú kengyelátmetszettel, rugótokjuk pedig lehet henger, négyszög illetve sokszög alakú. Összesen két fibula sorolható a típusba: Kat. 71. és Kat. 97, melyek eltérő formát mutatnak.

A Kat. 71. fibula kengyele a túszerkezet után gyűrűt formál, kengyele és a rugótokja díszített. Hasonló, de nem megegyező formát Patek E.,²⁴⁹ E. Ettlínger,²⁵⁰ W. Jobst,²⁵¹ Berecz K.²⁵² és S. Ortisi²⁵³ közölte.

A Kat. 97. fibula rugótokja négyszög alakú, kengyele trapéz keresztmetszetű. Kovrig I. nem teljesen zárt rugótokkal mutatott be hasonló fibulákat Pannoniából.²⁵⁴ A rugótokos fibulák hasonló példányai gyakrabban jelennek meg félkör vagy álló téglalap keresztmetszetű kengyellel és facettált vagy hengeres rugótokokkal.²⁵⁵ Utóbbi típusokat a Kr. u. 2. század végétől a 3. század elejéig keltezték.²⁵⁶

A rugótokos térdfibulák megtalálhatók a dunai régióban, mégis a nyugati provinciákban számítanak gyakoribbnak.²⁵⁷

²³⁷ BEREZC 1990, Abb. 4, 9.

²³⁸ KOVRIG 1937, 63. Berecz K. 1987-es szakdolgozatában 5db fibulát gyűjtött Pannoniából (BERECZ 1987, Kat. 237-241.).

²³⁹ MERCZI 2011, 44.

²⁴⁰ JOBST 1975, Taf. 19, 135-136; KROPF – NOWAK 1999, Taf. 36, 171-174; HATTATT 2000, Fig. 195, 1235.

²⁴¹ BOJOVIĆ 1983, 57, T. XXII, 205.

²⁴² COCIŞ 2004, Pl. LXVIII, 1202-1203.

²⁴³ PEŠKAŘ 1972, Taf. 18, 7.

²⁴⁴ BÖHME 1972, Taf. 9, 468.

²⁴⁵ SNAPE 1993, Fig 9, 62-63; HATTATT 2000, Fig 194, 92, 1227.

²⁴⁶ A fibulák Budaörsről (MERCZI 2012, 7. kép, 11.), *Vindobonából* (SCHMID 2010, Taf. 22, 196.) és a Fertő-tó környékéről (MERCZI 2011, 43.) származnak.

²⁴⁷ Bár a második kengyelszakasz a túszerkezet felé kismértékben ível, párhuzamként tekintjük a KOVRIG 1937, T. XI, 121. fibulát, mely a budaörsi fibulához nagymértékben hasonlít. Lelőhelye Veszprém megye (KOVRIG 1937, 66.).

²⁴⁸ MERCZI 2012, 497.

²⁴⁹ PATEK 1942, T. XXIV, 16. (Ismeretlen lelőhelyű fibula. Eltérés: szimpla rugósszerkezete van, a kengyelen kiképzett karikában pedig egy nyúlvány.)

²⁵⁰ ETTLINGER 1973, Taf. 15, 20. (*Augusta Rauricából*. Eltérés: a kengyelen kiképzett karikában kis gomb van.)

²⁵¹ JOBST 1975, Taf. 17, 118-119. (*Lauriacumból*. Eltérés: a kengyelen kiképzett karikában kis gomb, a karika után „nyúlvány” van.)

²⁵² BEREZC 1987, I. H-20. variáns: Kat. 242-243. (Eltérés: a kengyelen kiképzett karikában kis gomb van.)

²⁵³ ORTISI 2002, Taf. 18, 299. (Burghöfe anyagából. Eltér a kengyelkarika alakja.)

²⁵⁴ KOVRIG 1937, 62-63; T. X, 99-100.

²⁵⁵ Ld. JOBST 12b-c. (JOBST 1975, 60-61.) és MERCZI A/1. és A/2. variánst (MERCZI 2011, 26-27.).

²⁵⁶ BÖHME 1972, 21; JOBST, 1976, 60-61; ORTISI 2002, 36.

²⁵⁷ JOBST 1975, 68; MERCZI 2011, 25-26.

VII.3. Csuklósszerkezetű térdfibulák = *Almgren 248.* = *Bojović 22.* = *Ortisi 19.g.* = *Berecz III.1-11.* = *Merczi C/1-4.*

Kéttagúak, csuklós túszerkezetük van, mely tokban helyezkedik el, tűtartójuk pedig merőleges állású. Összesen két fibula sorolható ide, a Kat. 81. és a Kat. 86. fibula,²⁵⁸ melyek formája azonos: túszerkezetük tokja hengeres, kengyelük háromszög keresztmetszetű.²⁵⁹

Pannoniából több párhuzamuk ismert,²⁶⁰ de nagyobb számban található meg Felső-Moesia területén is,²⁶¹ szórványosan előfordulnak Dacia,²⁶² Noricum²⁶³ és Britannia²⁶⁴ provinciákban.

Öntéshez használt minták

Két hanti lelőhelyű fibula (Kat. 77-78.) ólomból készült. A minták térdfibulák előállítására szolgáltak: korábbi elképzelésekkel ellentétben azonban nem a viaszmodelleket helyettesíthették, hanem a viaszmodell előállításához szükséges segédnegatív készítéséhez használhatták őket.²⁶⁵ A mintadarabok alapján felmerül a lehetőség az Aparhant környéki fibulakészítésnek.²⁶⁶

VIII. ÁTTÖRT FIBULÁK

= *Patek H.2. típus* = *Böhme B.46-47.* = *Jobst II.31-32.* = *Bojović 25.* = *Cociş 25.*
Kat. 101-104. (12. tábla 2-5.)

Az áttört fibulák nevüket szintén formai sajátosságuk alapján kapták: felületüket áttörésszerű technikával alakították ki. Az áttört fibulák többféle kulturális hatást olvasztanak össze: a kutatók egyfelől a klasszikus görög művészet, másfelől a kelta tradíciók megjelenését és tovább fejlődését hangsúlyozzák esetükben.²⁶⁷ Az áttört fibulákat általánosságban a Kr. u. 2-3. századra kelteznek.²⁶⁸

A 4 db áttört technikával készült fibula Hantról került elő. Formájuk alapján két típusba sorolhatók.

VIII.1. = *Patek H.2.* = *Collingwood Z* = *Böhme B.47.* = *Jobst II.32.* = *Bojović 25.7.*

Ívfibula. Kéttagú túszerkezete után félkörös lapkengyel,²⁶⁹ majd hosszú, lapos, félkör keresztmetszetű kengyel következik. A kengyel első része két vese alakú áttöréssel díszített.²⁷⁰ Többtagú gombbal, vagy bordákkal záródik. A Kat. 101-102. fibulák sorolhatók a típusba.

Az áttört fibuláknak ez a típusa népszerű volt a felső germaniai-raetiai *limes* menti területeken,²⁷¹ Noricumban,²⁷² de megjelent Britanniában,²⁷³ Moesiában,²⁷⁴ Daciában²⁷⁵ és a Római Biro-

²⁵⁸ Utóbbi csupán Kovrig I. ábrája alapján ismerem (KOVIRIG 1937, T. X, 103.).

²⁵⁹ Ez a forma megfelel a BERE CZ III B-1 és a MERCZI C/2. változatnak.

²⁶⁰ KOVRIG 1937, 63-64; PATEK 1942, 242, Kovrig 103. forma/Nr. 1-7; BERE CZ 1987, Kat. 313-314, 317-318; MERCZI 2011, Nr. 159-160.

²⁶¹ BOJOVIĆ 1983, T. XXVI, 248-255.

²⁶² CRIŞAN 1979, Pl. VII, 10; COCIŞ 2004, Pl. LXXX, 1229, 1231.

²⁶³ MERCZI 2011, 52.

²⁶⁴ HATTATT 2000, Fig. 184, 339.

²⁶⁵ SEY 2012, 93.

²⁶⁶ SÁRÓ 2011, 89.

²⁶⁷ JOBST 1975, 117; BOJOVIĆ 1983, 65.

²⁶⁸ BÖHME 1972, 43-44; BOJOVIĆ 1983, 65.

²⁶⁹ A pannoniai típuson belül megkülönböztethető két változat. Egyik esetben a kengyel első részét félkör alakú lap alkotja, míg másik esetben a lap levél alakú (PATEK 1942, T. XVIII, 18. és T. XVII, 17; TOPÁL 1981, Pl. XLIV/140.).

²⁷⁰ Az áttörés alakja miatt nevezték őket több esetben „peltafibulák”-nak (BÖHME 1972, 44; SNAPE 1993, 27; RIHA 1994, 79.). W. Jobst szerint azonban ezt az elnevezést szerencsésebb más fibulák, például bizonyos emailos típusok esetében használni (JOBST 1975, 121.).

²⁷¹ BÖHME 1972, 69, Taf. 30, 1154-1164; RIHA 1994, Taf. 8, 2009.

²⁷² *Flavia Solvában*: KROPF – NOWAK 1999, 50, Taf. 65, 380; *Lauriacumban*: JOBST 1975, Taf. 48, 345-347.

²⁷³ COLLINGWOOD 1969, Fig. 106, 99; SNAPE 1993, 27; BAYLEY – BUTCHER 2004, 125, Fig. 96, 356.

²⁷⁴ *Singidunumban*: BOJOVIĆ 1983, T. XXIX, 288.

²⁷⁵ GUDEA – LUCÁCEL 1979, Pl. XXVI, 329; COCIŞ 2004, Pl. CX, 1557. (Csuklós túszerkezetű.)

dalom területén kívül²⁷⁶ is. A noricum-pannoniai típus kialakítása a germaniai-raetiai területek fibuláitól különbözik,²⁷⁷ ami alapján feltételezhető, hogy eltérő műhelykörzetben készültek.²⁷⁸

VIII.2. = *Patek H.2. típus = Bojović 25.5.*

Kéttagú lapfibula. Kengyele ovális/kagyló alakú, vese alakú áttöréssel díszített. A tűtartó merőleges állású. Ide sorolható a Kat. 104. fibula. Pannoniában *Patek E. Carnuntumból, Mursából* és *Sisciából* ismert 1-1 példányt,²⁷⁹ további hasonló, vese alakú áttöréssel díszített fibulák pedig *Moesiából*²⁸⁰ és *Noricumból*²⁸¹ kerültek elő.

A Kat. 103. fibula törött, a megmaradt részletek alapján formáját nem lehetett pontosabban meghatározni.

IX. EMAILOS FIBULÁK

= *Almgren 222. = Exner I-III. = Patek E.2. = Böhme B.41. = Ettlínger 36-38, 44-46, 48, 50. = Jobst II.27. = Feugère 26. = Erice Lacabe 28. = Cociş 24. = Berecz*²⁸² *I-II.*

Kat. 105-109. (12. tábla 6-10.)

Nevüket ugyancsak készítés technikai sajátosságról, az emailos/zománcozott díszítésről kapták. K. Exner az emailos fibulákat párban viselt fibuláknak tartotta és így a női viselethez kötötte,²⁸³ elképzelését azonban csak részben támasztják alá a sírkontextusból előkerült fibulák.²⁸⁴ A civil és katonai településekről előkerült emailos fibulák aránya alapján nem mutatható ki egyértelműen, hogy mely típusokat használták férfiak és melyeket nők.²⁸⁵

Összesen 5 db hanti fibula tartozik az emailos fibulák közé. Ívfibulák és lapfibulák egyaránt találhatók köztük. Tűszerkezetük a legtöbb esetben töredékes. Mind az öt fibula eltérő formájú.

IX.1. = *Ettlínger 43.3. = Exner II.1. = Feugère 26c1a = Riha 7.16. = Berecz IB/4a2 változat*

Egyenlő oldalú emailos ívfibula. Kétszeresen megtört, egy lépcsővel tagolt és hengeres rúddal végződő kengyel jellemzi. A kiemelkedő részét emailal díszítették. A Kat. 107. fibula sorolható ide.

Több példány került elő Pannoniában és a Barbaricumban²⁸⁶ de párhuzamai megtalálhatók Britanniában,²⁸⁷ Daciában,²⁸⁸ Galliában²⁸⁹ és a mai Svájc területén.²⁹⁰ További példányok szórványos felbukkanásával ugyancsak számolhatunk.²⁹¹ Berecz K. keltezett párhuzamok alapján²⁹² a Kr.u. 1.

²⁷⁶ LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XI, 2.

²⁷⁷ Utóbbiak esetében a kengyellap *voluta* motívummal van áttörve, így ennek következtében nyerik el a peltához hasonló formát, míg a noricum-pannoniai fibuláknál az áttörés vese alakú.

²⁷⁸ A. Böhme a felső germaniai-rajnai *limes*nél feltételezett egy műhelyt és a saalburgi, zugmanteli fibulákat hasonlóságuk alapján ugyanazon műhely termékeinek tartotta (BÖHME 1972, 44.).

²⁷⁹ PATEK 1942, 227, T. XVIII, 36.

²⁸⁰ BOJOVIĆ 1983, T. XXIX, 282-283.

²⁸¹ JOBST 1975, Taf. 48, 338. (Távoli párhuzam, a két vese alakú áttörés miatt kell megemlíteni, kengyele inkább levél alakú.)

²⁸² Az emailos fibulák típusai esetében „Berecz” hivatkozása alatt értsd: BEREZ 2008.

²⁸³ EXNER 1939, 45.

²⁸⁴ BEREZ 2008, 172-173.

²⁸⁵ RIECKHOFF 1975, 60-62.

²⁸⁶ BEREZ 2008, Nr. C-42, 43, 86, 145, 244, 277, 278, 294, 365, 367, 372, 377, 378, 384, 385, Nr. D-27.

²⁸⁷ HATTATT 2000, Fig. 212, 143, 582; BAYLEY – BUTCHER 2004, 171; Fig. 97, 357.

²⁸⁸ COCIŞ 2004, Pl. CVIII, 1519-1520.

²⁸⁹ LERAT 1956, T. XIII, 273; T. XV, 278; LERAT 1979, 66; T. XXXI, 329; FEUGÈRE 1985, 365.

²⁹⁰ ETTLINGER 1973, 117; RIHA 1979, Taf. 62, 1627, 1631.

²⁹¹ M. Feugère egy-egy példányt sorolt ide többek között Nijmegenből (Hollandia), Antalyából (Törökország), Dura-Europosból (Szíria) és a volt Szovjetunio területéről (FEUGÈRE 1985, 365.).

²⁹² Két fibula tartozik a Berecz IB4a2 változat párhuzamai közé a picardiai Halatte gall-római fogadalmi szentélyből, melynek leletgyűjtését Kr. u. I. század vége-II. század vége közé keltezték. A londoni példányt II. századra datálták, és a Nor’Nour szentélyből ismert

század vége és 2. század vége közti időintervallumot határozta meg használati idejüknek.

IX.2. = Berecz IIA

Kéttagú emailos korongfibulák. Tűszerkezetük külső húrozású rugós konstrukció, vagy szorító-pofás csuklós szerkezet. Kengyelük lapos vagy kiemelkedő. A két ide sorolt hanti fibula más-más altípusba tartozik.

IX.2.a. = Exner III.B. 30. = Böhme B.41.z. (1007-1015.) = Berecz IIA/1a altípus

A Kat. 106. fibula kengyele egyszerű korong alakú, felületét nem osztották mezőkre, valószínűleg egységesen fedte be az email.²⁹³ Az egyszerű korong alakú fibulákat a felület osztásával díszíthették változatosan, melyre Pannoniából, a Barbaricumból²⁹⁴ és a Római Birodalom további területeiről²⁹⁵ egyaránt van példa.

IX.2.b. = Exner III.B. 55, 60. = Böhme B.41.p. (Taf. 25, 967.) = Ettliger 50. (Taf. 15, 9.) = Riha 7.11.2. = Feugère 25b = Erice Lacabe 28.2. = Berecz IIA/8a altípus

A Kat. 109. fibula kengyele több szintben magasodik és közepén csonkakúp alakú kiemelkedés található, melybe emailt tettek. A kerek kengyelt 6 kerek tag szegélyezi,²⁹⁶ melyeket ebben az esetben nem, de a párhuzamok esetében többnyire emailoztak.²⁹⁷

Párhuzamait összegyűjtötték Pannoniából és a szarmata Barbaricumból,²⁹⁸ megtalálhatók a germaniai-raetiai *limes* mentén és Szíriában,²⁹⁹ Britannia és Gallia provinciákban,³⁰⁰ valamint a Római Birodalom területén kívül is.³⁰¹ Berecz K. beosztásában egy Kr. u. 2. századra keltezett csoportba sorolható a hanti tutulusfibula.³⁰²

IX.3. = Berecz IIB

Kéttagú emailos lapfibulák. Kengyellapjuk nem korong alakú, tűszerkezetük külső húrozású rugós- vagy szorító-pofás csuklósszerkezet lehet. Két hanti fibula (Kat. 105, 108.) tartozik a típusba, melyek lapkengyelük alakja alapján külön altípusba sorolhatók.

IX.3.a. = Exner III.13. = Riha 7.11.4. = Erice Lacabe 29.1. = Berecz IIB/1a4 változat

Rombusz alakú lapfibula. Kengyele lépcsőben magasodik, közepében kerek rekesz helyezkedik el, melybe emailt tettek. A fibula kengyelének két szemközti csúcsánál (a tűszerkezet és a tűtartó felett) kerek díszítmények vannak, melyeket oldalról kisebb átmérőjű kerek tagok határolnak, egyes változatok esetében a rombusz másik két csúcsán is egy-egy kerek tag helyezkedik el.³⁰³ A Kat. 108. fibula tartozik ide.

darab szintén II. századi rétegből került elő (BERECZ 2008, 94-95.).

²⁹³ A fibula kengyelén nem maradt meg az email, így díszíttségéről nincs pontos képünk. Emailos díszítését a kengyelszegély enyhén magasított kiképzése alapján feltételezem. Azt azonban nem lehet tudni, hogy egyszínű zománcozást, vagy millefiori technikát alkalmaztak.

²⁹⁴ SELLYE 1939, T. V, 5, 10, 12-16, T. XVII, 9, PATEK 1942, T. XV, 20, 25-26, 28-30; T. XVI, 20; BERECZ 2008, 97, Nr. C-7, 18, 21, 25, 131, 133-134, 156, 188, 221, 249, 309, 366, 388, 404, 412, 413, 423, 428; D-2-3, 18, 47, 62, 73, 88-90, 95-100, 113, 149, 156, 158, 173, 193.

²⁹⁵ EXNER 1939, Taf. 13, 1-3; BÖHME 1972, Taf. 25, 983, Taf. 26, 984, 988, 994-1004; COCIȘ 2004, Pl. CIV, 1483, Pl. CV, 1487; BERECZ 2008, 97-98.

²⁹⁶ A párhuzamok alapján számuk 4-6-8 között váltakozik (BERECZ 2008, 110.).

²⁹⁷ EXNER 1939, Taf. 17, 7-8; PATEK 1942, T. XVI, 3-5, 12, 14; BÖHME 1972, Taf. 25, 967; ETTLINGER Taf. 15, 9; RIHA 1979, Taf. 60, 1591-1594; FEUGÈRE 1985, Pl. 148, 1863; BAYLEY – BUTCHER 2004, 178.

²⁹⁸ BERECZ 2008, Nr. C-128, 224; D-66, 79, 80.

²⁹⁹ RIHA 1979, 187, Taf. 60, 1591-1594; SCHLEIERMACHER 1993, Taf. 22, 300; PHILIPPE 2000, 144.

³⁰⁰ FEUGÈRE 1985, Pl. 148, 1863, 1864; PHILIPPE 2000, 144; BAYLEY – BUTCHER 2004, 178; PIETRUK 2005, Pl. 51, 235-236.

³⁰¹ PHILIPPE 2000, 144.

³⁰² BERECZ 2008, 153, 12. táblázat

³⁰³ Pl. SELLYE 1939, T. XII, 15-16.

Két és négy csúcán díszített fibulák sorolhatók Pannoniából és a Barbaricumból,³⁰⁴ Britannia,³⁰⁵ Dacia,³⁰⁶ Gallia³⁰⁷ és Hispania³⁰⁸ provinciákból, továbbá a germaniai-raetiai *limes* környékéről³⁰⁹ és a Közel-Keletről is.³¹⁰ Berecz K. a Kr. u. 2. század 2. fele és 3. század eleje közti időtartamra keltezte a változatot.³¹¹

IX.3.b. = *Ettlinger 41.* = *Riha 7.5.* = *Böhme B.41.v.* = *Jobst II.27.a.* = *Feugère 24d1* = *Berecz IIB/12 típus*

Kéttagú lapfibulák pelta (amazonpajzs) alakú kengyellel. A pelta alakú kengyelt két perem osztja: az egyik a közepén, a másik a körvonalat követve fut.³¹² A fibulákat így több színnel is emailozhatták. A Kat. 105. fibula díszítéséhez is két színt használhattak, melyek egyike kék volt.

A pelta alakú emailos fibulák népszerűségét jelzi, hogy az egész Római Birodalom területén előkerültek. Pannoniából és a szarmata Barbaricumból Berecz K. 25 fibulát gyűjtött össze.³¹³ Megtalálhatók Britanniában,³¹⁴ Galliában,³¹⁵ a felső-germaniai *limes* mentén *Asciburgium*,³¹⁶ Hofheim, Kempten és Augsburg,³¹⁷ valamint Saalburg³¹⁸ anyagában, *Augusta Rauricában*³¹⁹ és *Lauriacumban*,³²⁰ de a Római Birodalom területén kívül is.³²¹ A hanti fibulához formában legközelebb a *lauriacumi* és saalburgi példányok állnak.³²² Népszerűségük csúcspontját a Flavius-korra keltezik, de használatuk a Kr. u. 3. századig megmaradhatott.³²³

X. ÁLLATALAKOS FIBULÁK

= *Almgren 229.* = *Cociş 12.* = *Patek G.* = *Böhme B.43.* = *Jobst II.29.* = *Koščević 20.* = *Bojović 28.* = *Feugère 29.* = *Erice Lacabe 30.* = *Ortisi 23.*

Kat. 110-121. (13. tábla 1-10.)

Az állatok ábrázolása az egész antikvitásban jelentőséggel bírt, hiszen szorosan kapcsolódnak a görög-római valláshoz és apotropaikus jelentőséggel, amulett funkcióval, kultikus szereppel bírhattak.³²⁴ Ezeket a fibulákat elsődlegesen a kengyelformára (lapkengyel, félplasztikus és plasztikus kengyel),

³⁰⁴ Két csúcán díszített: PEŠKAŘ 1972, 100, Taf. 19, 2. Négy csúcán díszített: LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Pl. XVI, 2; BEREZC 2008, Nr. C-32, 92, 193, 448; D-70, 103, 110. Hasonló, négy csúcán díszített fibula ismert Pátyról (OTTOMÁNYI 2007, 140. kép, 11.) és *Vindobonából* (SCHMID 2010, Taf. 39, 307.) melyeknek azonban középső rekesze is rombusz alakú.

³⁰⁵ Két csúcán díszített fibula Norfolkól: HATTATT 1989, Fig. 64, 572. Négy csúcán díszített, lelőhelyük Corbridge: HATTATT 1989, 136-137; Fig. 64, 1586, 1588. J. Philippe említ egy példányt Icklinghamból, mely valószínűleg szintén négy csúcán díszített (PHILIPPE 2000, 153.).

³⁰⁶ Négy csúcán díszített: COCIŞ 2004, Pl. CVII, 1511. Hasonló forma, de közepén nem kerek, hanem rombusz alakú mezővel: COCIŞ 2004, Pl. CVII, 1504.

³⁰⁷ Négy sarkán díszített fibula Chenoise-ból: PHILIPPE 2000, Fig. 68, 504.

³⁰⁸ ERICE LACABE 1995, 185, No. 492-493, Lám. 63, 492.

³⁰⁹ EXNER 1939, 100, III.A.2/Kat. 13. Két csúcán díszített a Taf. 12, 12. zugmanteli fibula. Távolabbi párhuzam a négy csúcán díszített és közepén nagy ovális rekeszsel kialakított fibula: HEILIGMANN 1990, T. 146, 10.

³¹⁰ Négy csúcán díszített: HATTATT 1989, 137; Fig. 64, 1687.

³¹¹ BEREZC 2008, 118.

³¹² Kezdetben csak közepén, később pedig egész felületükön emailal díszítették őket (BEREZC 2008, 155.).

³¹³ BEREZC 2008, Nr. C-27, 29, 135, 190, 253-255, 276, 314, 352, 438-440; D-17, 19, 39, 45, 108, 121, 164, 165, 171, 186, 194.

³¹⁴ A sorolt helyszínek a következők: Bagendon, Broxtowe, Colchester/*Camulodunum*, Sichester (FEUGÈRE 1985, 348.).

³¹⁵ LERAT 1957, Pl. VI, 141; FEUGÈRE 1985, 348.

³¹⁶ BECHERT 1973, Taf. 10, 90.

³¹⁷ SCHLEIERMACHER 1993, 36, Taf. 21, 273, 274.

³¹⁸ BÖHME 1972, Taf. 25, 981-982.

³¹⁹ RIHA 1979, Taf. 58, 1542-1549; RIHA 1994, Taf. 40, 2788-2794.

³²⁰ JOBST 1975, 108, Taf. 44, 304-305.

³²¹ BÖHME 1972, 38, 66.

³²² Ezek is azon a fejlődési fokon állnak, mikor a pelta alakú lap teljes felületét emailal díszítették, nem csak a középső kör alakú mezőt.

³²³ BÖHME 1972, 38; FEUGÈRE 1985, 344; BEREZC 2008, 125, 13. táblázat

³²⁴ EXNER 1939, 69; JOBST 1975, 113; BOJOVIĆ 1983, 67. Berecz K. az emailos állatalakos fibulák kapcsán részletesen bemutatta az ábrázolt állatalakok szimbolikus értelmezésének lehetőségeit (BEREZC 2008, 178-180.).

valamint az ábrázolt állat alakja szerint lehet csoportosítani. Tűszerkezetük rugós, a késő császárkori darabok³²⁵ esetében pedig hüvelycsuklós. Használatuk tág időintervallumba helyezhető, hiszen a Kr. u. 1-2. századtól a 3. és a 4. századig számolhatunk a különféle típusokkal.³²⁶ A gyűjteményekből összesen 12 állatalakos fibulát dolgoztam fel, melyek közül egy (Kat. 115.) volt teljesen ép.

X.1. = Patek H.2. (XVIII. t. 8.) = Bojović 26.

Félpasztikus fibulák. A kengyel „S” alakú (két ív kapcsolódik össze), a tűtartó merőleges állású. Ezt a típust szokták a betűket formázó fibulák közé is sorolni. Végződésük stilizált állatfej, vagy rovátkolással kialakított levéldíszítmény lehet. Két fibula sorolható ide: a Kat. 111. kigyófejes, a Kat. 121. pedig rovátkolt végekkel díszített.

További hasonló darabok előkerültek Pannoniából,³²⁷ Moesiából³²⁸ és a Római Birodalom határain túl.³²⁹ Az „S” alakú fibulák feltűnnek Britanniában³³⁰ is. A Daciából³³¹ és a germaniai-raetiai *limes* mellől³³² ismert „S” alakú fibulák kialakítása különbözik a pannoniai fibulákétól,³³³ így nem tekinthetők pontos párhuzamnak.

X.2. = Patek G. (T. XXI, 1.) = Ortisi 23c = Cociş 22e1.

Plasztikus fibulák, melyek kengyele kutya fejben végződik.³³⁴ Patek E. a különféle kutya alakú fibulákat Pannoniában nagyon gyakorinak találta.³³⁵ A hanti fibula (Kat. 110.) pontosabb párhuzama *Carnuntumból*, *Mursából* és *Wagna lelőhelyről*,³³⁶ *Burghöfe fibulaanyagából*³³⁷ és *Dacia provinciából*³³⁸ ismert. Távolsági párhuzamát *Flavia Solvából*³³⁹ közzétették.

X.3. = Patek G. (T. XIX, 1-14.) = Böhme B.43.m. = Jobst II.29.2. = Košćević 20. (T. XIX, 141.) = Bojović 28.4.

Plasztikus és félpasztikus fibulák lovat formáló kengyellel, rugós vagy hüvelycsuklós tűszerkezettel. A plasztikus és félpasztikus, ló alakú fibulák formai szempontból a térdfibulákkal rokoníthatók: több esetben a térdfibulákat állatfej díszítéssel alakították ki, vagy a kengyel jelenített meg állatalakot, főként delfint.³⁴⁰ A ló alakú fibulákat a legnépszerűbb állatalakos fibulák között tartják számon. Leginkább Pannoniára és a Duna-vidékre jellemzők.³⁴¹

Ló alakú fibulák sokféle változatban ismertek: a ló mozgása alapján elkülöníthető álló, legelő, ügető és galoppozó ló, de megjelenhettek lovassal és harcossal is.³⁴² A gyűjtemények hét ló alakú fibulája három altípusba sorolható.³⁴³

³²⁵ Az állatalakos fibulák bizonyos altípusai a késő császárkorra keltezhetőek (pl. X.3.c. altípus), így a megadott kronológiai kereten kívül esnek. Ennek ellenére mind szakdolgozatomban, mind pedig jelen tanulmányban tárgyalom őket, mert követendő irányelvnek határoztam meg az egyes formák fejlődésének nyomon követését, így az egyes típusokat egységben kezeltem.

³²⁶ JOBST 1975, 113.

³²⁷ PATEK 1942, 225, T. XVIII, 8; MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 163-166, 215-216, Taf. 17, 1-7; HATTATT 2000, Fig. 197, 171.

³²⁸ BOJOVIĆ 1983, 66, T. XXX, 289.

³²⁹ Pontos párhuzamok: LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XI, 5, Tab. XIV, 22, Tab. XXII, 6; VADAY 1989, Abb. 19, 6. A LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961, Tab. XI, 6, Tab. XIV, 21. fibulák kengyele ugyan „S” alakot formál, de azt egy tagból alakították ki, így ezek nem tekinthetők a tárgyalt fibulák párhuzamának.

³³⁰ SNAPE 1993, 26.

³³¹ COCIŞ 2004, Pl. CI, 1415-1419.

³³² BÖHME 1972, Taf. 30, 1175-1177.

³³³ Ezek inkább a BÖHME 1972, Taf. 30, 1169; JOBST 1975, Taf. 48, 348. sima végződésű fibulákhoz állnak közel.

³³⁴ Ugyancsak léteztek kutya alakú lapfibulák és ezek emailozott változatai is (PATEK T. XXI, 2-4; BERECZ 2008, 137, IIC/6. típus).

³³⁵ PATEK 1942, 52.

³³⁶ PATEK 1942, 223; MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 143-144, Abb. 1-2.

³³⁷ ORTISI 2000, Taf. 23, 425.

³³⁸ COCIŞ 2004, Pl. CI, 1427.

³³⁹ KROPF – NOWAK 1999, 55, Taf. 71, 414.

³⁴⁰ MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 149-160, Taf. 16, 1-12, 13-15, Taf. 17, 1-5.

³⁴¹ JOBST 1975, 114; RIHA 1979, 89.

³⁴² JOBST 1975, 114; MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 102-109; BOJOVIĆ 1983, T. XXX, 299.

³⁴³ A fibulák az egyes altípusokon belül tipológiailag megegyeznek, de részleteikben eltérnek.

X.3.a. = Patek T. XIX, 11-13. = Jobst II.29.2.b. = Matouschek – Nowak 2a = Cociş 22a1

Rugós túszerkezetük van, lapkengyelük legelő lovat ábrázol. A sörényt és a farkat rovátkolással jelölték. A Kat. 117-118. fibulák tartoznak ide. Párhuzamaik sorolhatók Pannoniából és Noricum-ból,³⁴⁴ Germaniából,³⁴⁵ Daciából,³⁴⁶ valamint említik a Közel-Keletről.³⁴⁷

X.3.b. = Patek XIX. t. 3, 5, 7. = Jobst II.29.2.a. = Matouschek – Nowak 1b = Cociş 22a2-a3

Jellemző a rugós túszerkezet. A kengyel plasztikus kialakítású, álló/ügető lovat ábrázol. A ló feje általában a tütartó felé fordul. Sematikusság jellemzi őket, sörényüket és farkukat bemetszésekkel jelölték. Ebbe az altípusba sorolhatók a Kat. 112, 119-120. fibulák.³⁴⁸ A hasonló kialakítású pannoniái és noricum-i darabok³⁴⁹ mellett ezek a fibulák ismertek a Rajna-vidékről³⁵⁰ és Dacia provinciából.³⁵¹

X.3.c. = Matouschek – Nowak 1a = Cociş 22a4

Csuklós túszerkezetük van. A kengyel plasztikus kialakítású, álló lovat formál, a ló feje általában a tütartó felé fordul. Részleteik kidolgozottak, esetenként a nyeret is ábrázolták. Két fibula, a Kat. 114. és 116. sorolhatók az altípusba. Hasonló darabok ismertek Ausztria területéről,³⁵² Sisciából,³⁵³ Singidunumból,³⁵⁴ valamint Dacia provinciából.³⁵⁵

X.4. = Patek G. = Košćević 20. = Cociş 22i

Félplasztikus madár alakú fibulák rugós túszerkezettel.³⁵⁶ A háromszög keresztmetszetű kengyeltől egy madár feje emelkedik ki, a testet véséssel díszítették. A hanti fibula (Kat. 113.) kacsá alakú,³⁵⁷ kengyele a madár farktolla felé keskenyedik. Ebben egy *sisciai*³⁵⁸ fibulával mutat hasonlóságot. További párhuzamai Daciából³⁵⁹ ismertek. A későbbi változatoknál jellemző, hogy a madár (többnyire galamb) lemezes farktollai a túszerkezetet teljesen beborítják.³⁶⁰

³⁴⁴ Carnuntum: PATEK 1942, 219; MATOUSCHEK – NOWAK 1979, Abb. 15-17; MATOUSCHEK – NOWAK 1982, Abb. 17-18, 20-21; MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 220, Abb. 14-15. Lauriacum: JOBST 1975, Taf. 46, 322. Schützen am Gebirge: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, Abb. 19. Strebersdorf: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, Abb. 18. Wagna: MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 177, Abb. 19. Ismeretlen lh. (Noricum vagy Pannonia): MATOUSCHEK – NOWAK 1979, Abb. 20; MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 220, Abb. 13.

³⁴⁵ Zugmantel: BÖHME 1972, Abb. 5, 1062.

³⁴⁶ GUDEA – LUCÁCEL 1979, 338; Pl. XV, 167; COCIŞ 2004, Pl. C, 1398-1399.

³⁴⁷ BÖHME 1972, 41.

³⁴⁸ A Kat. 119-120. fibulák szakirodalmi adatok alapján sorolhatók ide. Töredékessége miatt a Kat. 112. fibula nem szolgál további információkkal a részletkialakítással kapcsolatban, így pontosan nem állapítható meg a ló mozgása sem.

³⁴⁹ PATEK 1942, 219; MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 86-87, Abb.7-11; MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 154-155, Abb. 8-13; MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 192-194, Taf. 19, 6-11.

³⁵⁰ Augusta Raurica: RIHA 1979, Taf. 13, 316. Zugmantel: BÖHME 1972, Abb. 5, 1063.

³⁵¹ POPESCU 1936, Fig. 1, 3; GUDEA – LUCÁCEL 1979, 338-339, Pl. XV, 169-173; COCIŞ 2004, Pl. C, 1400-1409.

³⁵² Au am Leithagebirge: MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 152, Abb. 3. Carnuntum: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 84-85, Abb.4; MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 153, Abb.5-6; MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 189-191, Abb. 1, 3. Gattendorf: MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 151-152, Abb. 2. Leithaprodersdorf: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 85, Abb. 5. Nickelsdorf: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 84, Abb.2. Neusiedl am See: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 85, Abb. 6. Oberleis: MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 151, Abb. 1. Oslip: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 84, Abb. 3. Schützen am Gebirge: MATOUSCHEK – NOWAK 1979, 83, Abb. 1. Wiener Neustadt: MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 191, Abb. 4. Zurndorf: MATOUSCHEK – NOWAK 1986, 190, Abb. 2. Alsó-Ausztria: MATOUSCHEK – NOWAK 1982, 152, Abb. 4. Ismeretlen lelőhelyről: HATTATT 1989, Fig. 81, 1643.

³⁵³ KOŠĆEVIĆ 1980, T. XIX, 141.

³⁵⁴ BOJOVIĆ 1983, T. XXX, 295-298.

³⁵⁵ COCIŞ 2004, Pl. C, 1410-1414.

³⁵⁶ Csuklós túszerkezettel is készültek hasonló kialakítású darabok (ORTISI 2002, Taf. 23, 423.).

³⁵⁷ A madáralak szintén népszerű az állatalakos fibulák között. A plasztikus, félplasztikus és síklap kengyel sok madárfajt megjeleníthetett: pl. kacsá mellett baglyot, galambot, kakast, pávát és sast (PATEK 1945, 220; JOBST 1975, 113.). A lapfibulák gyakran emailozott díszítésűek (BERECZ 2008, IIC/1a1-4, 1b, 1c, 1d1-2, 1e altípusok).

³⁵⁸ KOŠĆEVIĆ 1980, T. XIX, 142.

³⁵⁹ COCIŞ 2004, Pl. CII, 1435-1436. Hasonló kialakításúak a COCIŞ 22j1 típusba sorolt galamb alakú fibulák is. (COCIŞ 2004, Pl. CII, 1437-1439.)

³⁶⁰ PATEK 1942, T. XXI, 22; ETTLINGER 1973, Taf. 14, 17-18; JOBST 1975, Taf. 45, 318; RIECKHOFF 1975, Taf. 9, 160; RIHA 1979, Taf. 13, 317; ERICE LACABE 1995, Lám. 65, 509, 513; KROPF – NOWAK 1999, Taf. 67, 391-394, Taf. 68, Taf. 69, Taf. 70, 405-407; ORTISI 2002, Taf. 23, 423.

X.5. = *Patek G.*

A lapkengyel szarvas alakú, túszerkezetük rugós konstrukció. Egy díszítetlen szekszárdi lelőhelyű fibula (Kat. 115.) sorolható ide. Formailag legpontosabb párhuzama Paks–Gyapáról ismert.³⁶¹ Szarvas alakú fibulákat gyakran díszítettek emaillel, más állatalakos fibulákhoz hasonlóan.³⁶²

Meghatározhatatlan töredékek

A Kat. 122-125. alatt különféle fibulatartozékokat közöltem, melyek pontosabb meghatározására töredékességük miatt nem nyílt lehetőség. A Kat. 122. (XIII. tábla 11.) egy fibula kengyelének töredéke, a Kat. 123-125. pedig rugós túszerkezet tartozékai.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összesen 10 főtypusban mutattam be a Wosinsky Mór Megyei Múzeum, valamint egy magángyűjtemény fibuláit. A tanulmány bevezetőjében megfogalmazott kronológiai kritériumoknak ez a 10 főtypus részben, vagy teljesen megfelelt. Egyaránt megtalálhatók közöttük a prerómai viselettel összefüggő és a római ízlést tükröző típusok.

A pontosabban besorolható 121 fibula változatos kialakítást mutatott, így lehetőség nyílt a különféle típusok, altípusok, változatok és variánsok részletes elkülönítésére és bemutatására. A legösszetettebb tipológiai rendszerezést – mennyiségi okok miatt is – a térdfibulák és az egy gombos, erős profilú fibulák esetében végezhetjük. Legnagyobb számban az egy gombos, erős profilú fibulák (40 db), a térdfibulák (28 db) és a noricum-pannoniai szárnyas fibulák (19 db) jelentek meg a feldolgozott anyagban, míg pl. az Aucissa fibulák vagy a két gombos fibulák csupán egy, vagy két példánnyal képviseltették magukat.

A katalógusba felvettünk két ólommintát is Hantról, melyeket fibulakészítéshez használtak.

A gyűjteményekből bemutatott fibulák négy kivétellel (Kat. 2, Kat. 29, Kat. 38, 124.) bronzból készültek. Ívfibulák és lapfibulák, egy és kéttagú példányok egyaránt megtalálhatók köztük. Túszerkezetük öt kialakítási módot követett: külső vagy belső húrozású rugós túszerkezet, rugótos túszerkezet, szorítópofás csuklós túszerkezet és hüvelycsuklós túszerkezet. A fibulákat a felület megmunkálásával (vésés), a felületen öntéssel kialakított díszítményekkel vagy a felületbe illesztett kiegészítő anyagokkal (email) dekorálták.

³⁶¹ A Paks–gyapai fibula (SÁRÓ 2011, Kat. 363.) felülete vésett díszítésű, az állat feje pedig letört, így a szekszárdi darabbal a test formája alapján hoztam párhuzamba.

³⁶² SELLYE 1939, T. XIII, 20; PATEK 1942, 53, 224, T. XXI, 11-12; ORTISI 2002, Taf. 23, 421-422; BERECZ 2008, 140, IIC/12, 13a-b.

KATALÓGUS

A katalógusban szereplő méretadatok minden esetben a tárgy legnagyobb hosszúságát és legnagyobb szélességét jelentik. Egyes esetekben az átmérőt adtam meg. A tárgyak felsorolása a tanulmányban felállított sorrendet követi. A táblákon szereplő rajzok minden esetben 1:1 méretarányban szerepelnek.

I. AUCISSA FIBULÁK

1. Tolna megye

Bronzfibula.

H: 5 cm

Típus: I.

Őh: WMMM (lappang)

Irod: PATEK 1942, 35, 107, 193, T. V, 3-asra hasonlító [Kovrig IV. t. 32.] típus/Nr.18; BERECZ 2008, 34-36, Kat. A-184; SÁRÓ 2011, 107, Kat. 8.

II. NORICUMI-PANNONIAI SZÁRNYAS FIBULÁK

2. Fadd (Tolna megye)

Ezüstfibula. A rugósszerkezet tengelyének két végét gomb díszíti. A lemezes tűtartón öt négyszögletes mezőben áttört díszítés.

H: 20 cm Sz: 5,2 cm³⁶³

Típus: II.2.b.

Őh: WMMM (lappang) Ltsz: L. 3/1933.

Irod: KOVRIG 1937, 11, 88, 110, Taf. XXII, 2-es típus; PATEK 1942, 158, T. II, 8,10, 11-es típus/Nr.6; GARBSCH 1965, 72-73, A238t/Nr.5; SÁRÓ 2011, 109, Kat. 17.

3. Hant³⁶⁴ (Tolna megye) (1. tábla 3.)

Bronzfibula töredéke. Tüje és tűszerkezete teljesen hiányzik, kengyele letört. Restaurálatlan. A lemezes tűtartó jobbra forduló; poncolt körökkel díszített.

H: 5,2 cm Sz: 0,4 cm

Típus: II.1.a.2.

Őh: magángyűjtemény Ltsz: 15.

Irod: SÁRÓ 2011, 109, Kat. 18.

4. Hant (Tolna megye) (1. tábla 4.)

Bronzfibula töredéke. Tüje és tűszerkezete teljesen hiányzik, kengyele letört. Restaurálatlan. A lemezes tűtartó jobbra forduló; külső oldalát kör alakú bevésések díszítik.

H: 3,7 cm Sz: 0,3 cm

Típus: II.1.a.1.

Őh: magángyűjteménye Ltsz: 16.

Irod: SÁRÓ 2011, 109-110, Kat. 19.

5. Hant (Tolna megye) (2. tábla 1.)

Egytagú bronzfibula. Tüje és lemezes tűtartója hiányzik, tűszerkezete letört, a kengyellemel deformálódott. Restaurálatlan. Külső húrozású rugósszerkezete 4 menetes, húrhorga hengeres. Félkör keresztmetszetű kengyelén tagolatlan, ovális gomb, melynek két oldalán kettő, egymás fölé ívelődő nyúlvány van. A nyúlványokon 1+1 lapos, hengeres gomb. A lemezes kengyel ívelő része a külső oldalon vékony sávban visszahajtott, belső oldalon pedig vésett farkasfog motívum szegélyezi.

H: 8,5 cm Sz: 2 cm

³⁶³ Patek E. és J. Garbsch esetében a H: 20, 4 cm (PATEK 1942, 158; GARBSCH 1965, 73.)

³⁶⁴ A hanti fibulák pontos lelőhelye: Aparhant, Itatókút, Csorgó-dűlő.

Típus: II.1.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 17.

Irod: SÁRÓ 2011, 110, Kat. 20.

6. Hant (Tolna megye) (2. tábla 4.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete és lemezes tűtartója letört. Restaurálatlan. Rugósszerkezete 2 menetes, húrhorga hasáb alakú. Félkör keresztmetszetű kengyelén tagolatlan, ovális gomb, melynek két oldalán kettő, egymás fölé ívelődő nyúlvány van. A nyúlványokon 1+1 henger alakú gomb és egy-egy vésett „X” motívum van. A lemezes kengyel ívelő része a külső oldalon vékony sávban visszahajtott és vésett farkasfog motívummal szegélyezett.

H: 8 cm Sz: 2,2 cm

Típus: II.1.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 18.

Irod: SÁRÓ 2011, 110, Kat. 21.

7. Hant (Tolna megye) (3. tábla 1.)

Egytagú bronzfibula. Tüje és tűtartója törött. Restaurálatlan. Külső húrozású rugósszerkezete 4+3 menetes. Húrsapkája van, mely a rugó felől két szélén 1-1 bevéssett, ívelő vonallal díszített. Félkör keresztmetszetű kengyelén ovális gomb, melynek két oldalán kettő egymáshoz ívelődő nyúlvány van. A nyúlványokon 1+2 hengeres, felfelé szélesedő gomb, illetve egynek az illesztéshez szolgáló lyuk helyezkedik el. A második nyúlvány vésett „X” motívummal díszített. A lemezes tűtartó kör és halpikkely alakú áttörésekkel és 3 szegeccsel díszített.

H: 7,5 cm Sz: 2,4 cm

Típus: II.2.a.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 19.

Irod: SÁRÓ 2011, 110, Kat. 22.

8. Paks (Tolna megye)

Bronzfibula. Félkör keresztmetszetű, majd szögletes kengyelén ovális gomb, a gomb két oldalán két nyúlvány van, rajta domborított gomb helyezkedik el. A lemezes tűtartó poncolással(?) díszített.

H: 12 cm

Típus: II.1.a.

Öh: WMMM (lappang)

Irod: KOVRIG 1937, 10, 110, Taf. II, 11; PATEK 1942, 15, 85, 155, T. II, 1-es típus/Nr.17; GARBSCH 1965, 75, A238v/Nr.6; SÁRÓ 2011, 115, Kat. 38.

9. Paks (Tolna megye)

Bronzfibula töredéke. Bronzfibula. Félkör keresztmetszetű, majd szögletes kengyelén ovális gomb, a gomb két oldalán két nyúlvány van, rajta domborított gomb helyezkedik el. A lemezes tűtartó poncolással(?) díszített.

Öh: WMMM (lappang)

Típus: II.1.a.

Irod: KOVRIG 1937, 10, 110, Taf. II, 11; PATEK 1942, 15, 85, 155, T. II, 1-es típus/Nr.16; GARBSCH 1965, 75, A238v/Nr.7; SÁRÓ 2011, 115, Kat. 39.

10. Paks (Tolna megye)

Bronzfibula töredéke.

H: 6 cm

Típus: II.

Öh: WMMM (lappang)

Irod: PATEK 1942, 159, Nr. 6; SÁRÓ 2011, 115, Kat. 40.

11. Regöly (Tolna megye)

Bronz fibula töredéke.

H: 5 cm

Típus: II.

Öh: WMMM (lappang)

Irod: PATEK 1942, 159, Nr. 7; SÁRÓ 2011, 119, Kat. 50.

12. Regöly (Tolna megye)

Bronz fibula töredéke.

H: 7,3 cm

Típus: II.

Öh: WMMM (lappang)

Irod: PATEK 1942, 159, Nr. 8; SÁRÓ 2011, 119, Kat. 51.

13. Regöly (Tolna megye)

Bronz fibula töredéke.

H: 6 cm

Típus: II.

Öh: WMMM (lappang)

Irod: PATEK 1942, 159, Nr. 9; SÁRÓ 2011, 119, Kat. 52.

14. Tolna megye (1. tábla 2.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, kengyele, lemezes tűtartója töredékes. Külső húrozású rugósszerkezete 4+4 menetes, húrhorga hasábos. A félkör keresztmetszetű, majd lemezes kengyelen ovális gomb, melynek két oldalán kettő egymás felé ívelődő nyúlvány van. A nyúlványon 1+1 domborított gomb és vésett „X” motívum helyezkedik el.

H: 7,5 cm Sz: 2,4 cm

Típus: II.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: L 18.933.4.

Irod: SÁRÓ 2011, 123, Kat. 67.

15. Tolna megye (2. tábla 2.)

Egytagú bronzfibula. Tüje letört, a kengyel majdnem teljesen letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes; húrhorga lapos, hengeres. A félkör keresztmetszetű, majd lemezes kengyelt egyszer tagolt, ovális gomb osztja, melynek két oldalán két egymáshoz ívelődő nyúlvány van. A nyúlványokon nincsen gomb.

H: 5,5 cm Sz: 2,2 cm

Típus: II.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.54.

Irod: SÁRÓ 2011, 123, Kat. 68.

16. Tolna megye (1. tábla 1.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és tűszerkezete teljesen hiányzik. Húrhorga felső állású, hasábos. Félkör keresztmetszetű, majd lemezes kengyelét tagolatlan ovális gomb osztja, melynek két oldalán kettő egymáshoz ívelődő nyúlvány van. A nyúlványokon 1+1 henger alakú gomb és 1-1 vésett „X” motívum. A lemezes tűtartó jobbra forduló, külső oldalán 5×10 kör alakú bevésés.

H: 12 cm Sz: 1,7 cm

Típus: II.1.a.1.

Öh: WMMM Ltsz: 84.133.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 123, Kat. 69.

17. Tolna megye (1. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és tűtartója letört, tűszerkezete és kengyele törött. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 1 menetes. Húrhorga hasáb alakú. A félkör keresztmetszetű, majd lemezes kengyelen ovális, lapos gomb helyezkedik el, melynek két oldalán két egymáshoz ívelődő nyúlvány van. A nyúlványokon 1+1 hengeres gomb és egy-egy vésett „X” motívum van.

H: 8,2 cm Sz: 1,6 cm

Típus: II.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 85.104.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 124, Kat. 70.

18. Tolna megye (3. tábla 2.)

Egytagú bronzfibula. Tüje törött, kengyele töredékes. Külső húrozású rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga lapos hasáb, mely a kengyel indítása fölél kiszélesedő, lekerekített forma. A húrhorog a kengyel felől vésett farkasfog motívummal, a rugó felől 3 vésett vonallal díszített. A félkör keresztmetszetű, majd lemezes kengyele

len ovális gomb, melynek két oldalán két egymáshoz ívelődő nyúlványok vannak. A nyúlványokon 2+1 tagolt, hengeres, henger végű gomb és egy-egy vésett „X” motívum van.

H: 5 cm Sz: 2,7 cm

Típus: II.

Öh: WMMM Ltsz: 85.105.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 124, Kat. 71.

19. Tolna megye (2. tábla 5.)

Egytagú bronzfibula. Tüje törött, kengyele töredékes. Külső húrozású rugósszerkezete 4+4 menetes; húrhorga hasáb alakú. A félkör keresztmetszetű, majd lemezes kengyelen ovális gomb, melynek két oldalán két egymás felé ívelődő nyúlvány van. Külső oldalán a kengyel vékony sávban visszahajtott.

H: 6,8 cm Sz: 2,9 cm

Típus: II.1.

Öh: WMMM Ltsz: 85.106.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 124, Kat. 72.

20. Tolna megye (2. tábla 6.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört, kengyele töredékes. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes, húrhorga hengeres. A félkör keresztmetszetű, majd lemezes kengyelen szögletes gomb, melynek két oldalán egy gyűrűforma nyúlvány van. A nyúlványon 1+1 henger alakú gomb helyezkedik el.

H: 6 cm Sz: 2,4 cm

Típus: II.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 85.108.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 124-125, Kat. 73.

III. KÉTGOMBOS FIBULÁK

21. Hant (Tolna megye) (2. tábla 3.)

Bronzfibula töredéke. Tüje és túszerkezete teljesen hiányzik, kengyele félig letört. Restaurálatlan. A lemezes tűtartó fölött a kör keresztmetszetű kengyel kétszer tagolt, hengeres alakú, csonkakúp végű gombbal zárul. A lemezes tűtartó jobbra forduló. 1, 3×2, 1, 1 kör alakú áttörés díszíti, melyek közül egy hibás.

H: 5,9 cm Sz: 0,7 cm

Típus: III.2.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 14.

Irod: SÁRÓ 2011, 125, Kat. 75.

22. Tolna megye

Bronzfibula rugós túszerkezettel. A tűtartó jobbra forduló, háromszög alakban áttört.

H: 4 cm

Típus: III.1.

Öh: WMMM (lappang)

Irod: PATEK 1942, 163, [Kovrig I. t. 7.]/Nr. 58; GARBSCH 1965, Kat. 501; SÁRÓ 2011, 127, Kat. 81.

IV. EGYGOMBOS, ERŐS PROFILÚ FIBULÁK

23. Bölcske (Tolna megye) (6. tábla 6.)

Bronzfibula töredéke. Tüje, túszerkezete, tűtartója hiányzik, kengyele törött; a kengyel belseje üreges, felületén öntési hiba. Fedlapja vékony, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik, és megduzzadva alulra görbül. A kengyelt kétszer tagolt, profilált gomb osztja. A kengyel a gomb után kör keresztmetszetű.

H: 3,9 cm Sz: 1,5 cm

Típus: IV.1.

Lk: Bölcske, Duna-meder 1551.5., az erőd területéről, törmelékanyagból gyűjtve

Öh: WMMM Ltsz: 2002.4.14.

Irod: GAÁL 2009, Kat. 24., 85., 2. tábla 14; SÁRÓ 2011, 128, Kat. 86.

24. Felsőnyék (Tolna megye) (3. tábla 4.)

Egytagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és kétszer tagolt, ovális, majd hengeres, gömb végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, kettő kör alakú áttöréssel díszített.

H: 6,7 cm Sz: 2,3 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: L 1.935.1.

Irod: KOVRIG 1937, 46, Taf. V, 43; PATEK 1942, 168, [Kovrig V. t. 41, 43, 49]/Nr. 23; SÁRÓ 2011, 134, Kat. 107.

25. Hant (Tolna megye) (7. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete félig letört. Restaurátlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 7 menetes, húrhorga hengeres. A háromszög keresztmetszetű kengyelt kétszer tagolt, félprofilált gomb osztja, a kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű. A kengyel peremmel és félgömb alakú gombbal zárul. Téglalap alakú tűtartója jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 5,8 cm Sz: 2,4 cm

Típus: IV.2.b.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 23.

Irod: SÁRÓ 2011, 134, Kat. 109.

26. Hant (Tolna megye) (6. tábla 3.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete félig letört. Restaurátlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 3 menetes. Húrhorga hasábos, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik és megduzzadva alulra görbül. A kengyelt tagolatlan, félprofilált, ovális gomb osztja. A kengyel a gomb után lemezszerű és trapéz alakúra szélesedik. A kengyel egyenesen levágott végű. A kengyel második részének külső szegélyét vésett cikk-cakk motívum díszíti. Trapéz alakú tűtartója jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 3,8 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IV.1.c.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 24.

Irod: SÁRÓ 2011, 134-135, Kat. 110.

27. Hant (Tolna megye) (6. tábla 8.)

Egytagú bronzfibula töredéke. Tűtartója hiányzik, kengyele és tüje félig letört. Restaurátlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 8+8 menetes. Húrhorga lapított, hasáb alakú, fedlapja nincs. Kengyele trombitaszerűen kiszélesedő, majd félkör keresztmetszetű. A kengyel a túszerkezet felől egy körbefutó vájattal díszített.

H: 2,2 cm Sz: 4 cm

Típus: IV.2.a.1.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 25.

Irod: SÁRÓ 2011, 135, Kat. 111.

28. Hant (Tolna megye) (7. tábla 2.)

Egytagú bronzfibula. Rugósszerkezete félig letört. Restaurátlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 5+2 menetes; húrhorga hasábos. Trombitaszerűen kiszélesedő majd félkör keresztmetszetű kengyele a tagolatlan, lapos, félkör alakú gomb után háromszög keresztmetszetű. A kengyel egyszer tagolt, lapos, henger alakú, hengeres végű gombbal zárul. Téglalap alakú tűtartója jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 3,4 cm Sz: 2,3 cm

Típus: IV.2.a.2.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 26.

Irod: SÁRÓ 2011, 135, Kat. 112.

29. Hant (Tolna megye) (7. tábla 1.)

Egytagú ezüstfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete félig letört. Restaurátlan. Külső húrozású, tengelyes ru-

gósszerkezete 8 menetes. A felső húr a rugó indítoszárán egyszer csavarodik körbe. Trombitaszerűen kiszélesedő, majd kör keresztmetszetű kengyele a kétszer tagolt profilált gomb után lemezszerű. A lemezes kengyel peremmel és egyszer tagolt ovális, lapos hengeres végű gombbal zárul.

H: 2,8 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IV.2.a.2.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 28.

Irod: SÁRÓ 2011, 135, Kat. 113.

30. Hőgyész (Tolna megye) (6. tábla 7.)

Egytagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 8+8 menetes. Húrhorga hasábos, fedlapja nincs. Trombitaszerűen kiszélesedő, majd félkör keresztmetszetű kengyelét kétszer tagolt, lapos, félkör alakú gomb osztja. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű. A kengyel egyszer tagolt, három bordával díszített, ovális alakú, csúcsos végű gombbal zárul. Téglalap alakú tűtartója jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 3,7 cm Sz: 3,8 cm

Típus: IV.2.a.1.

Öh: WMMM Ltsz: L 41.933.1.

Irod: KOVRIG 1937, 17, 69, 117, Taf. XIII, 133; PATEK 1942, 41, 113, 197, T. XXII, 4-es típus/Nr. 4; SÁRÓ 2011, 135-136, Kat. 114.

31. Paks (Tolna megye) (7. tábla 7.)

Egytagú bronzfibula. Tüje letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja nincs. A háromszög keresztmetszetű kengyelt tagolatlan, gyűrűszerű gomb osztja. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű, majd félgömb alakú gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 6 cm Sz: 3 cm

Típus: IV.2.b.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.5.

Irod: PATEK 1942, 176, [Kovrig VI. t. 53, 55.] típus/ Nr. 16; SÁRÓ 2011, 138, Kat. 124.

32. Regöly (Tolna megye)³⁶⁵ (4. tábla 1.)

Egytagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik. Húrhorga hasábos, fedlapja vastag, domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és egyszer tagolt, ovális, hengeres végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, kettő kör alakú áttöréssel díszített.

H: 5,9 cm Sz: 1,9 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.6.

Irod: PATEK 1942, 22-23, 93, 169, T. IV, 9-es típus/Nr. 24; SÁRÓ 2011, 142, Kat. 137.

33. Regöly (Tolna megye)³⁶⁶ (5. tábla 1.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete félig letört, tűtartója sérült, a kengyel második fele deformálódott. Rugósszerkezete 4 menetes. Húrhorga lapos hasáb, fedlapja vékony, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt, profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel egyszer tagolt, szélesedő, hengeres végű gombbal zárul. Trapéz alakú tűtartója jobbra forduló lehetett, áttörés nem díszíti.

H: 5 cm Sz: 2,1 cm

Típus: IV.1.b.1.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.10.

Irod: PATEK 1942, 23-24, 93-94, 178, T. IV, 1,6-os típus/Nr. 47; SÁRÓ 2011, 142-143, Kat. 138.

34. Tolna megye

Bronzfibula. A kengyel első fele trombita alakú. A kengyelt osztó gomb lapos, korongszerű.

³⁶⁵ PATEK 1942, 169. lelőhely megjelölése Regöly. Leltárkönyvi adatok alapján a Tolna megyei előkerülés biztos.

³⁶⁶ PATEK 1942, 178. lelőhely megjelölése Regöly. Leltárkönyvi adatok alapján a Tolna megyei előkerülés biztos.

H: 4,2 cm
Típus: IV.2.a.2.
Öh: WMMM (lappang) Ltsz: 41.933.1.
Irod: PATEK 1942, 40, 112, 197, T. XXII, 2-es típus/Nr. 10; SÁRÓ 2011, 150, Kat. 168.

35. Tolna megye

Bronzfibula. A kengyel a túszerkezet után megduzzadva alulra görbül. Tűtartóját áttörés nem díszíti.
H: 6,5 cm
Típus: IV.1.b.
Öh: WMMM (lappang) Ltsz: L 45.933.4.
Irod: PATEK 1942, 178, T. IV, 1,4-es típus/Nr. 50; SÁRÓ 2011, 150, Kat. 169.

36. Tolna megye

Bronzfibula, törött, erősen hajlított. A tűtartó három kör alakú beütéssel/áttöréssel díszített.
Típus: IV.1.a.
Öh: WMMM (lappang) Ltsz: L 45.933.5.
Irod: KOVRIG 1937, 46, Taf. V, 43; PATEK 1942, 22-23, 98, 169, T. IV, 9-es típus/Nr. 30; SÁRÓ 2011, 150, Kat. 170.

37. Tolna megye

Bronzfibula. A kengyel első része trombitaszerűen kiszélesedik, a kengyel második része háromszög keresztmetszetű.
H: 5 cm Sz: 2 cm
Típus: IV.2.a.2.
Öh: WMMM (lappang) Ltsz: 75.933.?
Irod: KOVRIG 1937, 52, Taf. VI, 60; SÁRÓ 2011, 150, Kat. 171.

38. Tolna megye

Ezüstfibula. A rugósszerkezet kisméretű fedlaphoz kapcsolódik. A kengyelt tagolatlan, lapos gomb osztja. A kengyel a gomb után lemezszerűen folytatódik. A kengyel gombbal zárul.
H: 2,3 cm
Típus: IV.1.d.
Öh: WMMM (lappang)
Irod: PATEK 1942, 199, T. VI, 11-es típus/Nr. 4; SÁRÓ 2011, 150-151, Kat. 172.

39. Tolna megye (5. tábla 6.)

Egytagú bronzfibula. Tüje letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 5+5 menetes. Húrhorga hasáb alakú, fedlapja téglalap alakú lemez. A kengyel és a fedlap ívelt szegélyű lépcsőtaggal kapcsolódik össze. A háromszög keresztmetszetű kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű, majd peremmel és lapított gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, áttörés nem díszíti.
H: 6,2 cm Sz: 2,9 cm
Típus: IV.1.b.3.
Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.1.
Irod: SÁRÓ 2011, 151, Kat. 173.

40. Tolna megye (7. tábla 3.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezetéből csak a tengely maradt meg. Húrhorga hasáb alakú, felső állású. Trombitaszerűen kiszélesedő, majd félkör keresztmetszetű kengyelét lapos, félkör alakú gomb osztja. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű, majd egyszer tagolt, lapos, szélesedő, csúcsos végű gombbal zárul. Széles, téglalap alakú tűtartója jobbra forduló.
H: 5 cm Sz: 1,7 cm
Típus: IV.2.a.2.
Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.3.
Irod: SÁRÓ 2011, 151, Kat. 174.

41. Tolna megye (4. tábla 5.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik. Külső húrozású rugósszerkezete 4 menetes. Húrhorga hasábos, fedlap-

ja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt, profilált gomb osztja. A kengyel a gomb után ovális keresztmetszetű. Peremmel és kétszer tagolt, ovális, majd lapos hengeres, gömb végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, kettő kör alakú áttörés díszíti.

H: 6,5 cm Sz: 2,5 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.4.

Irod: SÁRÓ 2011, 151, Kat. 175.

42. Tolna megye (5. tábla 7.)

Bronzfibula töredéke. Tüje és tűszerkezete letört, kengyele töredékes, tűtartója sérült. A félkör keresztmetszetű kengyelt kétszer tagolt, lapos, félkör alakú gomb osztja. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű, majd egyszer tagolt, lapos, ovális, hengeres végű gombbal zárul. A téglalap alakú tűtartó jobbra forduló lehetett.

H: 5,2 cm Sz: 1,4 cm

Típus: IV.1.b.3.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.8.

Irod: SÁRÓ 2011, 151-152, Kat. 176.

43. Tolna megye³⁶⁷ (6. tábla 1.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és tűszerkezete letört. Húrhorga hasábos, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. Az alulra csúcsosodó, félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz ellipszis keresztmetszetű lépcsőtaggal kapcsolódik. A kengyelt kétszer tagolt, gyűrűszerű gomb osztja. A kengyel a gomb után rombusz keresztmetszetű, majd egyszer tagolt, lapos, ovális, gömb végű gombbal zárul. Széles, téglalap alakú tűtartója jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 3,5 cm Sz: 1,6 cm

Típus: IV.1.b.4.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.9.

Irod: PATEK 1942, 24, 94, 175, T. IV, 12-es típusnak megfelelő (Kovrig V. t. 50, 51.) típus/Nr. 29; SÁRÓ 2011, 152, Kat. 177.

44. Tolna megye (4. tábla 2.)

Egytagú bronzfibula. Tüje letört, tűszerkezete és tűtartója törött. Külső húrozású rugósszerkezete 2+3 menetes. Húrhorga lapos, hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű, téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és egyszer tagolt, szélesedő, hengeres végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló lehetett, kettő kör alakú áttöréséből egy ép.

H: 5,1 cm Sz: 2,1 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.12.

Irod: SÁRÓ 2011, 152, Kat. 178.

45. Tolna megye (3. tábla 5.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, tűszerkezete félig letört, tűtartójának egy áttörése hibás. Rugósszerkezete 4 menetes. Húrhorga hasábos, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és egyszer tagolt, szélesedő, hengeres végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, három kör alakú áttörés díszíti, melyek egyike hibás.

H: 5,7 cm Sz: 2,1 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.13.

Irod: SÁRÓ 2011, 152-153, Kat. 179.

³⁶⁷ PATEK 1942, 175. lelőhely megjelölése Regöly. Leltárkönyvi adatok alapján csak a Tolna megyei előkerülés bizonyított.

46. Tolna megye (6. tábla 9.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik. Trombitaszerűen kiszélesedő, majd félkör keresztmetszetű kengyelét egyszer tagolt, lapos, félkör alakú gomb osztja. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű. A trombitaszerű kengyel pereme és a gomb első tagja rovátkolással díszített. A kengyel második felét 1-1 vésett vonalpár díszíti, melyek a kengyelt osztó és a zárógommbal háromszöget zárnak be. A kengyel egyszer tagolt, lapos ovális, nyújtott félgömb végű gommbal zárul. A tűtartó trapéz alakú, áttörés nem díszíti.

H: 4,9 cm Sz: 2,1 cm

Típus: IV.2.a.2.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.14.

Irod: SÁRÓ 2011, 153, Kat. 180.

47. Tolna megye (5. tábla 2.)

Egytagú bronzfibula. Tüje letört, a tűtartó külső felületén öntési hibákkal. Külső húrozású rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és egyszer tagolt, szélesedő, csúcsos végű gommbal zárul. A téglalap alakú tűtartó jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 4,6 cm Sz: 1,9 cm

Típus: IV.1.b.1.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.17.

Irod: PATEK 1942, 24, 94, 174, T. IV, 12-es típus/Nr. 14; SÁRÓ 2011, 153, Kat. 181.

48. Tolna megye (4. tábla 7.)

Egytagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik, a kengyel második fele és a tűtartó vége letört. Húrhorga hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. Tűtartója trapéz alakú, jobbra forduló lehetett, egy kör alakú áttörés díszíti.

H: 4,7 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.18.

Irod: SÁRÓ 2011, 153, Kat. 182.

49. Tolna megye (6. tábla 5.)

Egytagú bronzfibula töredéke. Tüje és túszerkezete hiányzik, a kengyel második fele letört, tűtartója törött. Húrhorga hasábos, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű.

H: 4,2 cm Sz: 2,1 cm

Típus: IV.1.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.23.

Irod: SÁRÓ 2011, 153-154, Kat. 183.

50. Tolna megye (5. tábla 3.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik, tűtartója törött. Túszerkezete tengelyes, húrhorga hasábos, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű, alulra csúcsosodó kengyel a fedlaphoz téglalap alakú lépcsőtaggal kapcsolódik, és megduzzadva alulra görbül. A kengyelt kétszer tagolt, félprofilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és csonkakúp alakú gommbal zárul. Tűtartója trapéz alakú, valószínűleg nem díszítette áttörés.

H: 4,5 cm Sz. 2,4 cm

Típus: IV.1.b.2.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.25.

Irod: SÁRÓ 2011, 154, Kat. 184.

51. Tolna megye (3. tábla 6.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete félig letört. Külső húrozású rugósszerkezete 4 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a

fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A félkör keresztmetszetű kengyelt kétszer tagolt profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és egyszer tagolt, lapos ovális, hengeres végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, kettő apró kör alakú áttörés díszíti.

H: 4,2 cm Sz: 1,3 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.26.

Irod: SÁRÓ 2011, 154, Kat. 185.

52. Tolna megye (7. tábla 4.)

Kétagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete letört, tűtartója sérült. Húrhorga hengeres lehetett, fedlapja nincs. A félkör keresztmetszetű kengyelt kétszer tagolt, gyűrűszerű gomb osztja, a kengyel a gomb után ellipszis keresztmetszetű. A kengyel peremmel és félgömb alakú gombbal zárul. Trapéz alakú tűtartója jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 6,5 cm Sz: 1,5 cm

Típus: IV.2.b.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.27.

Irod: SÁRÓ 2011, 154, Kat. 186.

53. Tolna megye (4. tábla 8.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete letört, tűtartója sérült, a kengyel második fele deformálódott. Rugósszerkezete 1 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyelt egyszer tagolt, profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel egyszer tagolt szélesedő, lapos hengeres végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, egy töredékes, kör alakú áttörés díszíti.

H: 3,4 cm Sz: 1,3 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.28.

Irod: SÁRÓ 2011, 155, Kat. 187.

54. Tolna megye (4. tábla 4.)

Egytagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik, tűtartója sérült. Húrhorga hasábos, fedlapja domborodó, keskeny téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt, profilált gomb osztja; a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel egyszer tagolt, szélesedő gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartót kettő szögletes áttörés díszíti.

H: 3,8 cm Sz: 1,4 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.55.

Irod: SÁRÓ 2011, 155, Kat. 188.

55. Tolna megye (6. tábla 4.)

Kétagú bronzfibula. Tüje törött. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga lapított henger, fedlapja vékony, enyhén domborodó. A fedlap a félkör keresztmetszetű kengyelhez közvetlenül kapcsolódik. A kengyelt tagolatlan, félprofilált, lapított hasáb alakú gomb osztja, a gomb után a kengyel ellaposodik és háromszög alakban kiszélesedik. A lapos kengyel szegélye vésett cikk-cakk vonallal díszített. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló.

H: 3,2 cm Sz: 1,6 cm

Típus: IV.1.c.

Öh: WMMM Ltsz: 57.83.63.

Irod: SÁRÓ 2011, 155, Kat. 189.

56. Tolna megye (5. tábla 5.)

Egytagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga hasábos, fedlapja vékony, téglalap alakú. A kengyel és a fedlap téglalap alakú lépcsőtaggal kapcsolódik össze. Az íves, háromszög keresztmetszetű kengyelt kétszer tagolt, félprofilált gomb osztja, a kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű. A kengyel peremmel és csonkakúp alakú gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 6 cm Sz: 2,2 cm
Típus: IV.1.b.3.
Öh: WMMM Ltsz: 59.632.1.
Irod: SÁRÓ 2011, 155-156, Kat. 190.

57. Tolna megye (4. tábla 3.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete félig letört, tűtartója törött. Felülete korrodálódott. Külső húrozású rugósszerkezete 2 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt tagolatlan félprofilált gomb osztja, a kengyel a gomb után ovális keresztmetszetű. A kengyel egyszer tagolt, szélesedő, lapos, hengeres végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra forduló, kettő kör alakú áttöréssel díszített.

H: 6,4 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 83.2.13.

Irod: SÁRÓ 2011, 156, Kat. 191.

58. Tolna megye (6. tábla 2.)

Kéttagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+3 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja vastag, domborodó. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül kapcsolódik. A kengyelt egyszer tagolt, félprofilált gomb osztja, a kengyel a gomb után ellipszis keresztmetszetű. A kengyel gömb alakú gombbal zárul. Téglalap alakú tűtartója jobbra forduló, áttérés nem díszíti.

H: 9,8 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IV.1.b.5.

Öh: WMMM Ltsz: 85.107.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 156, Kat. 192.

59. Tolna megye (5. tábla 4.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és tűtartója törött. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 6+5 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja vastag, lekerekített végű téglalap alakú. A kengyel és a fedlap téglalap alakú lépcsőtaggal kapcsolódik össze. A félkör keresztmetszetű, széles indítású kengyelt kétszer tagolt, lapos, félkör alakú gomb osztja, a kengyel a gomb után háromszög keresztmetszetű. A kengyel egyszer tagolt, lapos ovális, hengeres végű gombbal zárul. Tűtartója trapéz alakú, áttérés nem díszíti.

H: 5,8 cm Sz: 2,3 cm

Típus: IV.1.b.3.

Öh: WMMM Ltsz: 85.113.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 156, Kat. 193.

60. Tolna megye (4. tábla 6.)

Egytagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású rugósszerkezete 4+4 menetes. Húrhorga lapított, hengeres, fedlapja enyhén domborodó, téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül kapcsolódik. A kengyelt kétszer tagolt, profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és egyszer tagolt, ovális, hengeres végű gombbal zárul. Trapéz alakú tűtartója jobbra forduló, kettő kör alakú áttöréssel díszített.

H: 5,3 cm Sz: 2,3 cm

Típus: IV.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 85.114.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 156-157, Kat. 194.

61. Tolna megye (7. tábla 6.)

Kéttagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 5+5 menetes. Húrhorga henger alakú, fedlapja nincs. A háromszög keresztmetszetű kengyelt kétszer tagolt, lapos gomb osztja, a kengyel a gomb után továbbra is háromszög keresztmetszetű. A kengyel peremmel és gömb alakú gombbal zárul. Trapéz alakú tűtartója jobbra forduló, áttérés nem díszíti.

H: 5 cm Sz: 2,6 cm

Típus: IV.2.b.

Öh: WMMM Ltsz: 85.116.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 157, Kat. 195.

62. Tolna megye (3. tábla 3.)

Egytagú bronzfibula. Tüje hiányzik, rugósszerkezete törött. Rugósszerkezete 4 menetes, húrhorga lapos hasáb, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz közvetlenül csatlakozik. A kengyelt kétszer tagolt, profilált gomb osztja, a kengyel a gomb után kör keresztmetszetű. A kengyel peremmel és egyszer tagolt, szélesedő, hengeres végű gombbal zárul. Trapéz alakú tűtartója jobbra forduló, külső oldalán 3 benyomott körrel díszített.

H: 5,75 cm Sz: 2 cm

Típus: IV.1.a.

Őh: WMMM Ltsz: 85.117.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 157, Kat. 196.

V. PANNON TROMBITAFIBULÁK

63. Hant (Tolna megye) (8. tábla 1.)

Egytagú bronzfibula. Tüje letört. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 6+8 menetes. A külső húr a rugó indítószárán egyszer csavarodik meg. Trombitaszerűen kiszélesedő majd kör keresztmetszetű kengyele a kétszer tagolt profilált gomb után lemezszerűen folytatódik. A lemezes kengyel függőleges felezővonalában vékony sáv domborodik cikk-cakk vonalban. A kengyel peremmel és lapos, ovális gombbal zárul. Tűtartója trapéz alakú.

H: 3 cm Sz: 2 cm

Típus: V.1.

Őh: magángyűjtemény Ltsz: 27.

Irod: SÁRÓ 2011, 158, Kat. 198.

64. Hant (Tolna megye) (8. tábla 4.)

Kétagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik, tűtartója törött. Restaurálatlan. Húrhorga hengeres, felső állású. A kengyel első része trombitaszerűen kiszélesedő 0,2 cm vastagságú kengyellemzből és egy ahhoz csatlakozó félkör keresztmetszetű kengyeltagból áll. A trombitaszerű kengyelrész szegélye vésett vonalkázással díszített. A kengyel a tagolatlan gomb után háromszög keresztmetszettel folytatódik és a vége felé levél formájúra keskenyedik. A gomb 6 bordával és keresztirányú véséssel díszített. A kengyel második felét 1-1 vésett vonalpár díszíti, melyek a kengyelt osztó és a zárógombbal háromszöget zárnak be, továbbá a kengyel szegélye rovátkolással díszített. A kengyel egyszer tagolt hengeres, gömb végű gombbal zárul. A téglalap alakú tűtartót áttörés nem díszíti.

H: 4,2 cm Sz: 1,8 cm

Típus: V.2.c.

Őh: magángyűjtemény Ltsz: 29.

Irod: SÁRÓ 2011, 158, Kat. 199.

65. Hant (Tolna megye) (8. tábla 6.)

Kétagú bronzfibula. Tüje letört. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 10+10 menetes. Húrhorga hengeres, felső állású. Trombitaszerű, félkör keresztmetszetű kengyelét egyszer tagolt, lapos, félkör alakú gomb osztja. A trombitaszerű kengyelrész szegélye vésett vonalkázással díszített. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszettel folytatódik és a vége felé levél formájúra keskenyedik. A kengyel második felét 1-1 vésett vonalpár díszíti, melyek a kengyelt osztó és a zárógombbal háromszöget zárnak be, továbbá a kengyel szegélye rovátkolással díszített. A kengyel kúp alakú gombbal zárul. Téglalap alakú tűtartója jobbra forduló.

H: 4,7 cm Sz: 4,6 cm

Típus: V.2.a.

Őh: magángyűjtemény Ltsz: 30.

Irod: SÁRÓ 2011, 158-159, Kat. 200.

66. Tolna megye (8. tábla 3.)

Kétagú bronzfibula. Túszerkezete és tüje hiányzik. A kengyel első része egy trombitaszerűen kiszélesedő 0,4 cm vastag kengyellemzből és ahhoz csatlakozó félkör keresztmetszetű kengyeltől áll, melyet 5 gyűrűtagból álló gomb oszt. A kengyel a gomb után háromszög keresztmetszettel folytatódik és levél formájúra keskeny-

dik. A kengyel egyszer tagolt, lapos henger alakú, félgömb végű gombbal zárul. A széles, trapéz alakú tűtartó jobbra fordul.

H: 5,9 cm Sz: 2,6 cm

Típus: V.2.b.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.14.

Irod: KOVRIG 1937, 17, 53, Taf. VII, 65; PATEK 1942, 201, [Kovrig VII. t. 65.] típus/Nr. 14; SÁRÓ 2011, 162, Kat. 212.

67. Tolna megye (8. tábla 2.)

Egytagú bronzfibula. Tüje letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 8+7 menetes. A külső húr a rugó indítószárán egyszer csavarodik meg. Trombitaszerűen kiszélesedő majd kör keresztmetszetű kengyele a kétszer tagolt profilált gomb után lemezszerűen folytatódik. A trombitaszerű kengyel pereme rovátkolással, a gomb szegélye vésett vonalakkal díszített. A lemezes kengyel függőleges felezővonalában egyenes sávokkal határolt domborodó hullámvonallal, a lemezes kengyel szegélye pedig vésett pontokkal és rovátkolással díszített. A kengyel peremmel és egyszer tagolt ovális, hengeres végű gombbal zárul. A trapéz alakú tűtartó jobbra fordul.

H: 5,8 cm Sz: 4,8 cm

Típus: V.1.

Öh: WMMM Ltsz: 84.134.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 162, Kat. 213.

68. Tolna megye (9. tábla 2.)

Kéttagú bronzfibula töredéke. Kengyele letört, tűtartója hiányzik. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 8+8 menetes; húrhorga hengeres. A kengyel első része egy trombitaszerűen kiszélesedő 0,3 cm vastagságú kengyellemzből és egy ahhoz csatlakozó félkör keresztmetszetű kengyeltagból áll.

H: 4,4 cm Sz: 4,5 cm

Típus: V.2.

Öh: WMMM Ltsz: 85.109.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 162-163, Kat. 214.

VI. HORGONYFIBULÁK

69. Tolna megye (9. tábla 1.)

Kéttagú bronzfibula töredéke. Tüje, tűszerkezete és tűtartója hiányzik, kengyelének nagy része letört, fedlapja sérült. Fedlapja a tűszerkezetre előlről és felülről borult, a fedlapot díszítő jobb oldali gomb hiányzik, a baloldali gomb (kettő vastag és kettő keskeny hengeres tagból, valamint egy gömbölyű lezárásból áll) megmaradt. A horgony alakú kengyeltag a fedlaphoz poncolt díszű lépcsővel kapcsolódik és félkör alakú csipkézett résszel zárul. A kengyel horgony alakú végein kettő, a fedlapéhoz hasonló gomb helyezkedik el. A gombokat követő íves részek vésett pontsorról, a csipkézett lezárás felől a kengyel 3 sávban vésett íves pontsorról díszített. A kengyel második szakasza a horgony alakú részhez derékszögben kapcsolódik és rajta kettő gomb között madár alakú díszítmény van. A kengyel második szakaszához kapcsolódó lemezes tűtartó alsó szegélye vésett farkasfog motívummal díszített.

H: 4,8 cm Sz: 7,1 cm

Típus: VI.2.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.11.

Irod: KOVRIG 1937, 19, 120, 56, Taf. VIII, 79; SÁRÓ 2011, 165, Kat. 222.

70. Tolna megye (8. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula töredéke. Tűtartója hiányzik, tüje és kengyele letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 10+10 menetes. A fedlap vékony, lekerekített végű téglalap alakú lemez. Húrhorga henger alakú, a kengyel indítása fölé kiszélesedő, trapéz alakú formában végződik. A húrhorog és a kengyel csatlakozásánál vésett fenýógally motívum van. A kengyel első szakasza horgony alakú, ehhez a második szakasz derékszögben kapcsolódik. A horgonyvégek kisméretű, kéttagú gombbal zárulnak. A kengyel második szakasza kettő gombbal díszített.

H: 2,5 cm Sz: 4,8 cm

Típus: VI.1.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.12.

Irod: KOVRIG 1937, 19, 120, 56, Taf. VIII, 78; SÁRÓ 2011, 165, Kat. 223.

VII. TÉRDFIBULÁK

71. Hant (Tolna megye) (11. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula töredéke. Tűtartója hiányzik, tűje letört, kengyele félig letört. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes, kör keresztmetszetű rugótokos szerkezet. A kengyel a rugótokhoz lépcsővel kapcsolódik és utána gyűrűt formál. A rugótok kettő bekarcolással, a gyűrűt formáló kengyelszakasz 4 hosszanti irányú vésett vonallal és szegélyének bevésésével díszített. A gyűrűt formáló szakasz után fektetett téglalap keresztmetszetű kengyelt keresztirányú borda tagolja.

H: 2,3 cm Sz: 2,3 cm

Típus: VII.2.a.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 6.

Irod: SÁRÓ 2011, 175, Kat. 262.

72. Hant (Tolna megye) (10. tábla 2.)

Kéttagú bronzfibula töredéke. Tűje és tűtartója hiányzik, túszerkezete letört, kengyele félig letört. Restaurálatlan. Rugósszerkezete külső húrozású, húrhorga felső állású. A félkör keresztmetszetű kengyel a félkör alakú fedlaphoz lépcsővel kapcsolódik.

H: 3 cm Sz: 1,5 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 7.

Irod: SÁRÓ 2011, 175, Kat. 263.

73. Hant (Tolna megye) (11. tábla 9.)

Kéttagú bronzfibula töredéke. Tűtartója hiányzik, kengyele félig letört. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 5+4 menetes, húrhorga felső állású. A kengyel első fele fektetett téglalap keresztmetszetű, a szögletes fedlaphoz közvetlenül kapcsolódik. A kengyelt egy keresztirányú borda tagolja.

H: 2,5 cm Sz: 2 cm

Típus: VII.1.b.5.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 8.

Irod: SÁRÓ 2011, 175, Kat. 264.

74. Hant (Tolna megye) (10. tábla 6.)

Kéttagú bronzfibula. Tűje hiányzik. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+3 menetes, húrhorga felső állású. A félkör keresztmetszetű kengyel a félkörös fedlaphoz lépcsővel kapcsolódik és peremmel zárul, háromszög alakú gombbal végződik. Tűtartója széles, jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 4,3 cm Sz: 2,3 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: magángyűjteménye Ltsz: 20.

Irod: SÁRÓ 2011, 175-176, Kat. 265.

75. Hant (Tolna megye) (10. tábla 7.)

Kéttagú bronzfibula. Tűje hiányzik. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete van, valószínűleg 4+4 menetes, húrhorga felső állású. A félkör keresztmetszetű kengyel a félkör alakú fedlaphoz lépcsővel csatlakozik és peremmel zárul, háromszög alakú gombbal végződik. Tűtartója széles, jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 4 cm Sz: 2,1 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 21.

Irod: SÁRÓ 2011, 176, Kat. 266.

76. Hant (Tolna megye) (11. tábla 4.)

Kéttagú bronzfibula. Tűje letört. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes,

húrhorga felső állású. A fektetett téglalap keresztmetszetű kengyel a téglalap alakú fedlaphoz közvetlenül kapcsolódik és szögletes gombbal végződik. A téglalap alakú fedlap kettő rövid oldala vésett cikk-cakk motívummal díszített, a kengyel 3 keresztirányú bordával és 3 vésett cikk-cakk motívummal díszített, a szögletes gomb 4 vésett vonallal díszített. A tűtartó jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 3,4 cm Sz: 2 cm

Típus: VII.1.b.6.

Öh: magángyűjteménye Ltsz: 22.

Irod: SÁRÓ 2011, 176, Kat. 267.

77. Hant (Tolna megye) (11. tábla 6.)

Térdfibula mintája ólomból. Töredék. Húrhorga, tűtartója hiányzik, kengyele félig letört. A félkör keresztmetszetű kengyel a félkörös fedlaphoz lépcsővel kapcsolódik.

H: 3 cm Sz: 1,8 cm

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 31.

Irod: SÁRÓ 2011, 176, Kat. 268; SEY 2012, Kat. 2.

78. Hant (Tolna megye) (12. tábla 1.)

Térdfibula mintája ólomból. Húrhorga és tűtartója hiányzik. A félkör keresztmetszetű kengyel a félkörös fedlaphoz közvetlenül kapcsolódik és peremmel végződik, gombbal zárul.

H: 2,7 cm Sz: 1,3 cm

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 32.

Irod: SÁRÓ 2011, 177, Kat. 269; SEY 2012, Kat. 3.

79. Tolna megye (11. tábla 7.)

Kéttagú bronzfibula. Ép. Húrhorga felső állású. Tűszerkezete eredetileg rugós volt, majd valószínűleg javítás után lett csuklós szerkezetű. A háromszög alakú fedlaphoz a félkör keresztmetszetű kengyel háromszög alakú lépcsővel kapcsolódik. A kengyel egyenesen levágott végű és lapos henger alakú gombbal zárul. Széles tűtartója jobbra forduló.

H: 4,2 cm Sz: 2,4 cm

Típus: VII.1.b.3.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.15.

Irod: SÁRÓ 2011, 183, Kat. 294.

80. Tolna megye (10. tábla 10.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és tűszerkezete hiányzik. Húrhorga felső állású. A háromszög keresztmetszetű kengyel a félkörös fedlaphoz háromszög alakú lépcsővel kapcsolódik és peremmel zárul. Széles tűtartója jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 4,2 cm Sz: 2,6 cm

Típus: VII.1.b.1.c.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.17.

Irod: SÁRÓ 2011, 183, Kat. 295.

81. Tolna megye (11. tábla 11.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört, tűtartója törött. Csuklós tűszerkezete henger alakú tokban van. Háromszög keresztmetszetű kengyele egyenesen levágott, majd apró, henger alakú gombbal zárul. Merőleges állású tűtartóján áttörés lehetett.

H: 3,5 cm Sz: 2,6 cm

Típus: VII.3.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.18.

Irod: SÁRÓ 2011, 183, Kat. 296.

82. Tolna megye (9. tábla 3.)

Kéttagú bronzfibula. Tűtartója letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes, húrhorga felső állású. A félkör alakú fedlap a félkör keresztmetszetű kengyelhez lépcsővel kapcsolódik. A fedlap külső és belső szegélye vésett cikk-cakk motívummal díszített. A kengyel peremmel zárul.

H: 3,9 cm Sz: 2,3 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.19.

Irod: KOVRIG 1937, 20, 121, 59, Taf. IX, 82; SÁRÓ 2011, 183-184, Kat. 297.

83. Tolna megye (10. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete teljesen hiányzik, húrhorga törött. Húrhorga felső állású. Félkörös fedlapjának szegélye vésett cikk-cakk motívummal díszített. A trapéz keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz lépcsővel kapcsolódik és peremmel végződik, kisméretű háromszög alakú gombbal zárul. A széles tűtartó jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 4,6 cm Sz: 2,9 cm

Típus: VII.1.b.1.b.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.20.

Irod: SÁRÓ 2011, 184, Kat. 298.

84. Tolna megye (9. tábla 7.)

Kéttagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású rugósszerkezete 5+4 menetes, húrhorga felső állású. A félkörös fedlap a félkör keresztmetszetű kengyelhez lépcsővel kapcsolódik. A fedlap külső és belső szegélye vésett farkasfog motívummal díszített. A kengyel peremmel zárul. Tűtartója széles, jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 2,9 cm Sz: 1,8 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.23.

Irod: KOVRIG 1937, 20, 121, 58, Taf. IX, 82; PATEK 1942, 234, T. XXII. 12-es (Kovrig IX. t. 82, 87, 88) típus/ Nr. 1; SÁRÓ 2011, 184, Kat. 299.

85. Tolna megye

Kéttagú bronzfibula. Külső húrozású rugósszerkezete van. Húrhorga felső állású. A félkör alakú fedlap a félkör keresztmetszetű kengyelhez közvetlenül kapcsolódik, a kengyel egyenesen levágott véggel záródik. A széles tűtartó jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 4,5 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM (lappang) Ltsz: R 75.933.25.

Irod: KOVRIG 1937, 20-21, 121, 57, Taf. IX, 81; SÁRÓ 2011, 184, Kat. 300.

86. Tolna megye

Kéttagú bronzfibula. Csuklós túszerkezete hengeres tokban van. A háromszög keresztmetszetű kengyel egyenesen levágott végű, majd gombbal zárul. A tűtartó merőleges állású.

H: 2,5 cm

Típus: VII.3.

Öh: WMMM (lappang) Ltsz: R 75.933.26.

Irod: KOVRIG 1937, 20, 121, 64, Taf. X, 103; SÁRÓ 2011, 184-185, Kat. 301.

87. Tolna megye

Kéttagú bronzfibula. A stilizált pelta alakú fedlap a félkör keresztmetszetű kengyelhez lépcsővel kapcsolódik. A kengyel peremmel végződik, kis gombbal zárul. A széles tűtartó jobbra forduló.

H: 4 cm

Típus: VII.1.b.2.

Öh: WMMM (lappang)

Irod: KOVRIG 1937, 20, 121, 59, Taf. IX, 85; BERECZ 1987, Kat. 343; SÁRÓ 2011, 185, Kat. 302.

88. Tolna megye (10. tábla 1.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik. Húrhorga felső állású. A félkörös fedlaphoz félkör keresztmetszetű kengyel kapcsolódik. A kengyel peremmel és kúpos gombbal zárul. Széles tűtartója jobbra forduló.

H: 4,1 cm Sz: 1,8 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.2.

Irod: SÁRÓ 2011, 185, Kat. 303.

89. Tolna megye (11. tábla 2.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört, tűtartója sérült. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes, húrhorga felső állású. A félkör keresztmetszetű kengyel lekerekített végű, téglalap alakú fedlaphoz kapcsolódik. A kengyel peremmel zárul. A széles, téglalap alakú tűtartó jobbra forduló lehetett.

H: 4,5 cm Sz: 1,2 cm

Típus: VII.1.b.4.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.7.

Irod: SÁRÓ 2011, 185, Kat. 304.

90. Tolna megye (11. tábla 8.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik, túszerkezete félig letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 6 menetes. Húrhorga hengeres, fedlapja domborodó, lekerekített végű téglalap alakú. A félkör keresztmetszetű kengyel peremmel zárul. Széles, téglalap alakú tűtartója jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 3,8 cm Sz: 2,6 cm

Típus: VII.1.b.4.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.11.

Irod: SÁRÓ 2011, 185, Kat. 305.

91. Tolna megye (11. tábla 3.)

Kéttagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes, húrhorga felső állású. Fedlapja lekerekített végű, fektetett téglalap alakú. A kengyel első fele fektetett téglalap keresztmetszetű, keresztirányú bordával zárul, a kengyel második fele trapézos keresztmetszetű, téglatest alakú peremmel zárul. A téglalap alakú tűtartó jobbra forduló.

H: 3,5 cm Sz: 1,9 cm

Típus: VII.1.b.5.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.19.

Irod: SÁRÓ 2011, 186, Kat. 306.

92. Tolna megye (10. tábla 3.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik. Húrhorga felső állású. Félkörös fedlapja díszítetlen. A félkör keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz háromszögforma lépcsővel kapcsolódik és peremmel záródik, kúpos gombban végződik. A széles tűtartó jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 3,3 cm Sz: 1,2 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.22.

Irod: SÁRÓ 2011, 186, Kat. 307.

93. Tolna megye (10. tábla 4.)

Kéttagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 3+5 menetes, húrhorga széles, felső állású. Félkör alakú fedlapja külső szegélyét vésett farkasfog minta díszíti. A trapéz keresztmetszetű kengyel lépcsővel kapcsolódik a fedlaphoz és peremmel zárul. Széles, téglalap alakú tűtartója jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 2,9 cm Sz: 1,8 cm

Típus: VII.1.b.1.b.

Öh: WMMM Ltsz: R 5.938.24.

Irod: SÁRÓ 2011, 186, Kat. 308.

94. Tolna megye (9. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört, rugós túszerkezete törött. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 1+4 menetes. A félkör alakú fedlap külső szegélye vésett cikk-cakk motívummal díszített. A félkör keresztmetszetű kengyel egyenesen levágott véggel zárul. Téglalap alakú tűtartója jobbra forduló.

H: 3,7 cm Sz: 2,2 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 57.83.61.

Irod: SÁRÓ 2011, 186, Kat. 309.

95. Tolna megye (10. tábla 8.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+4 menetes, húrhorga felső állású. Trapézos félkör alakú fedlapja a félkör keresztmetszetű kengyelhez lépcsővel csatlakozik. A fedlap belső szegélye véséssel díszített. A kengyel peremmel záródik. Tűtartója széles, jobbra forduló.

H: 3,7 cm Sz: 2,3 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 57.83.64.

Irod: SÁRÓ 2011, 187, Kat. 310.

96. Tolna megye (9. tábla 6.)

Kéttagú bronzfibula. Tűtartója letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 6+5 menetes, húrhorga felső állású. A félkörös fedlap a félkör keresztmetszetű kengyelhez lépcsővel csatlakozik, a kengyel peremmel zárul. A fedlap külső szegélye vésett cikk-cakk motívummal díszített.

H: 3,7 cm Sz: 2,8 cm

Típus: VII.1.b.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 57.83.77.

Irod: SÁRÓ 2011, 187, Kat. 311.

97. Tolna megye (11. tábla 10.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört, tűtartója törött, a kengyel felső része deformálódott. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 3+3 menetes, négyszög keresztmetszetű rugótokos szerkezet. Trapéz keresztmetszetű kengyele üreges kialakítású, a rugótokos szerkezethez lépcsővel kapcsolódik. A kengyel peremmel záródik. A tűtartó merőleges állású.

H: 3,1 cm Sz: 1,9 cm

Típus: VII.2.b.

Öh: WMMM Ltsz: 57.83.104.

Irod: SÁRÓ 2011, 187, Kat. 312.

98. Tolna megye (9. tábla 4.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 3+3 menetes. Húrhorga felső állású. A trapéz alakú kengyel peremmel zárul, háromszög alakú gombbal végződik. Széles tűtartója jobbra forduló, külső oldalán bordával díszített.

H: 4 cm Sz: 1,7 cm

Típus: VII.1.a.

Öh: WMMM Ltsz: 83.2.12.

Irod: SÁRÓ 2011, 187, Kat. 313.

99. Tolna megye (11. tábla 1.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik. Húrhorga alsó állású. Pelta alakú fedlapja csipkézett szélű, külső pereme bekarcolt vonalakkal díszített. A fedlaphoz a félkör keresztmetszetű kengyel közvetlenül kapcsolódik, majd lépcsővel tagolódik. A kengyel peremmel zárul, mely vésett vonalkézással díszített, a perem háromszög alakú gombban végződik. Széles tűtartója jobbra forduló.

H: 3,3 cm Sz: 2,5 cm

Típus: VII.1.b.2.

Öh: WMMM Ltsz: 85.111.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 188, Kat. 314.

100. Tolna megye (10. tábla 9.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 4+3 menetes, húrhorga felső állású. A félkör alakú fedlap külső szegélye vésett cikk-cakk motívummal díszített. A trapéz keresztmetszetű kengyel a fedlaphoz lépcsővel kapcsolódik és peremmel zárul, lapos, háromszög alakú gombban végződik. Széles tűtartója jobbra forduló.

Típus: VII.1.b.1.b.

H: 4,4 cm Sz: 2,7 cm

Öh: WMMM Ltsz: 85.115.1.

Irod: SÁRÓ 2011, 188, Kat. 315.

IX. ÁTTÖRT FIBULÁK

101. Hant (Tolna megye) (12. tábla 2.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik, kengyele törött. Külső húrozású, tengelyes, 3+3 menetes rugósszerkezete van, húrhorga hasáb alakú. Az első kengyeltagot félkör alakú lap formálja, melyet kettő vese alakú áttörés díszít. A kengyel hosszú, lapos, félkör alakú tagban folytatódik, mely egyszer tagolt hengeres, háromszög végű gombbal zárul. A zárógomb hengeres tagja vésett cikk-cakk vonallal díszített. A tütartó jobbra forduló.

H: 3,1 cm Sz: 2,7 cm

Típus: VIII.1.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 33.

Irod: SÁRÓ 2011, 192, Kat. 330.

102. Hant (Tolna megye) (12. tábla 3.)

Kéttagú bronzfibula töredéke. Tütartója hiányzik, kengyele és tüje félig letört. Külső húrozású, tengelyes, 3+4 menetes rugósszerkezete van, húrhorga hasáb alakú. Az első kengyeltagot félkör alakú lap formálja, melyet kettő vese alakú áttörés díszít.

H: 2 cm Sz: 2,6 cm

Típus: VIII.1.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 34.

Irod: SÁRÓ 2011, 192, Kat. 331.

103. Hant (Tolna megye) (12. tábla 4.)

Bronzfibula töredéke. Tüzszerkezete és a kengyel fele hiányzik. A sokszög alakú, áttört díszítésű kengyellap fektetett téglalap keresztmetszetű kengyelben folytatódik és peremmel, majd félgömb alakú gombbal végződik. Az áttört kengyellapot két vékony borda díszíti.

H: 2,7 cm Sz: 2,5 cm

Típus: VIII.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 35.

Irod: SÁRÓ 2011, 192, Kat. 332.

104. Hant (Tolna megye) (12. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula. Tüzszerkezete letört, egyik áttörése rontott, felületén ezüstözés/ónozás nyomával. A kagyló/ovális alakú kengyelt 5 db áttörés díszíti, melyek közül kettő vese alakú, egy pedig szív alakú. Tütartója merőleges állású.

H: 3,2 cm Sz: 3,3 cm

Típus: VIII.2.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 36.

Irod: SÁRÓ 2011, 193, Kat. 333.

X. EMAILOS FIBULÁK

105. Hant (Tolna megye) (12. tábla 10.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje, tüzszerkezete és tütartója hiányzik, a kengyel töredékes. Restaurálatlan. A pelta alakú lapkengyel közepén kör alakú mező helyezkedik el, annak két oldalán egy-egy gömbölyű, közepében pedig egy téglalap alakú elem található. A kör alakú mezőben csak az email alapozómasszájának nyoma figyelhető meg, azon kívül azonban látszódnak a kék színű email maradványai.

H: 2,5 cm Sz: 3,3 cm

Típus: IX.3.b.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 9.

Irod: SÁRÓ 2011, 194-195, Kat. 340.

106. Hant (Tolna megye) (12. tábla 7.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik. Restaurálatlan. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 3+5 menetes, húrhorga alsó állású. A korong alakú lapkengyel közepén kis, kör alakú átfúrás van. Egy foltban talán a szürke alapozómassza nyoma figyelhető meg.

Átm: 3,2 cm
Típus: IX.2.a.
Öh: magángyűjtemény Ltsz: 10.
Irod: SÁRÓ 2011, 195, Kat. 341.

107. Hant (Tolna megye) (12. tábla 6.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik, tütartója törött. Restaurátlan. A kengyelt alkotó téglalap alakú tagon két téglalap alakú lépcső helyezkedik el egymáson. Az alsó lépcső ezüstözött/ónozott, a felső lépcsőn keresztben, két sorba rendezve 3-3 egymásnak lappal forduló fehér emaillel kitöltött háromszög helyezkedik el, melyeket egy keresztirányú vájat választ el egymástól. A téglalap alakú kengyel hossz tengelyében a tütartó és a túszerkezet fölé kis profilált gombban végződő pálcátag nyúlik.

H: 3,8 cm Sz: 1,8 cm

Típus: IX.1.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 11.

Irod: SÁRÓ 2011, 195, Kat. 342.

108. Hant (Tolna megye) (12. tábla 9.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje, túszerkezete és tütartója hiányzik. Restaurátlan. Túszerkezete szorítópofás csuklós túszerkezet lehetett. A rombusz alakú kengyel alul üreges, felül magasított. Rombusz alakú rekeszben egy kisebb, kör alakú rekesz helyezkedik el. Mind kettő rekeszben fehér email nyoma található. A rombusz alakú kengyel hossz tengelyében a tütartó és a túszerkezet fölé egy eredetileg 3-3 szziromból álló pálcátag nyúlik. A tütartó felőli végén egy kör alakban áttört, a túszerkezet felőli végén pedig kettő kör alakban áttört és egy kettős koncentrikus körrel díszített szzirom maradt meg.

H: 4,3 cm Sz: 2,9 cm

Típus: IX.3.a.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 12.

Irod: SÁRÓ 2011, 195, Kat. 343.

109. Hant (Tolna megye) (12. tábla 8.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és tütartója hiányzik. Restaurátlan. A kör alakú kengyeltől 5, eredetileg talán 6, kerek kör alakú tag nyúlik ki. A kengyel 4 kör alakú lépcsőben magasodik, a legfelsőn kialakított kör alakú rekesz van. A rekeszben fehér email található, benne egy kis mélyedés, mely más színű emaillel lehetett kitöltve. Az alsó kettő lépcső szegélye vésett vonalkázással díszített.

H: 2,3 cm Sz: 2,1 cm

Típus: IX.2.b.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 13.

Irod: SÁRÓ 2011, 195-196, Kat. 344.

XI. ÁLLATALAKOS FIBULÁK

110. Hant (Tolna megye) (13. tábla 9.)

Bronzfibula töredéke. Tüje és túszerkezete hiányzik, kengyele félig letört. Restaurátlan. Az ovális keresztmetszetű kengyeltöredék állatfejben végződik, mely valószínűleg kutyát formálhat. A széles tütartó jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 2,4 cm Sz: 0,5 cm

Típus: X.2.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 1.

Irod: SÁRÓ 2011, 199, Kat. 358.

111. Hant (Tolna megye) (13. tábla 2.)

Bronzfibula töredéke. Tüje és túszerkezete hiányzik, kengyele félig letört. Restaurátlan. Az ívesen hajló kengyel, mely a letört szakasszal „S” alakot formálhatott, kígyófejben végződik. A tütartó jobbra forduló.

H: 1,9 cm Sz: 1,9 cm

Típus: X.1.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 2.

Irod: SÁRÓ 2011, 199, Kat. 359.

112. Hant (Tolna megye) (13. tábla 3.)

Bronzfibula töredéke. Tüje és túszerkezete hiányzik, kengyele félig letört. Restaurálatlan. A félkör keresztmetszetű kengyel lófejben végződik. A tűtartó jobbra forduló, áttörés nem díszíti.

H: 2,1 cm Sz: 0,7 cm

Típus: X.3.b.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 3.

Irod: SÁRÓ 2011, 200, Kat. 360.

113. Hant (Tolna megye) (13. tábla 10.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje és túszerkezete hiányzik, tűtartója törött. Restaurálatlan. A kengyel madár alakot formál, melynek teste háromszög keresztmetszetű és két szegélyénél vésett cikk-cakk motívummal díszített. A téglalap alakú tűtartót áttörés nem díszíti.

H: 2,6 cm Sz: 0,8 cm

Típus: X.4.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 4.

Irod: SÁRÓ 2011, 200, Kat. 361.

114. Hant (Tolna megye) (13. tábla 5.)

Kéttagú bronzfibula. Tűtartója hiányzik, tüje letört. Restaurálatlan. Hüvelycsuklós túszerkezetű. Plasztikusan kiképzett kengyelét ló alkotja.

H: 3,5 cm Sz: 2,1 cm

Típus: X.3.c.

Öh: magángyűjtemény Ltsz: 5.

Irod: SÁRÓ 2011, 200, Kat. 362.

115. Szekszárd (Tolna megye) (13. tábla 8.)

Kéttagú bronzfibula. Ép. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 5+4 menetes, húrhorga felső állású. Lapkengyelét szarvas alkotja. Tűtartója téglalap alakú, jobbra forduló.

H: 3,6 cm Sz: 3 cm

Típus: X.5.

Öh: WMMM Ltsz: 66.229.2.

Irod: SÁRÓ 2011, 201, Kat. 366.

116. Tolna megye (13. tábla 4.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik. Hüvelycsuklós túszerkezetű. Plasztikusan kiképzett kengyelét felnyergelt ló alkotja. Tűtartója (a mellső láb), a tű beillesztésére kulcslyuk alakban áttört.

H: 4,5 cm Sz: 2,9 cm

Típus: X.3.c.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.24.

Irod: SÁRÓ 2011, 202, Kat. 371.

117. Tolna megye (13. tábla 7.)

Kéttagú bronzfibula. Tűtartója hiányzik, kengyele törött. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 3+4 menetes, húrhorga hasábos, felső állású. A féplasztikus kialakítású lapkengyel lovat formál, melynek feje letört, lábai pedig töredékesek.

H: 3 cm Sz: 1,8 cm

Típus: X.3.a.

Öh: WMMM Ltsz: R 75.933.30.

Irod: SÁRÓ 2011, 203, Kat. 372.

118. Tolna megye (13. tábla 6.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete valószínűleg 3+3 menetes volt, húrhorga hengeres, felső állású. A féplasztikus kialakítású lapkengyel fejét lehajtó, legelő lovat formál. Tűtartója jobbra forduló.

H: 3,5 cm Sz: 2,2 cm

Típus: X.3.a.

Öh: WMMM Ltsz: L 1.942.1.
Irod: SÁRÓ 2011, 203, Kat. 373.

119. Tolna megye

Bronzfibula. Plasztikusan kialakított ló alakú fibula. Sörényét és farkát bemetszések jelölik.
H: 3,7 cm
Típus: X.3.b.
Öh: WMMM (lappang)
Irod: PATEK 1942, 51, 125, 219, T. XIX, 5, 7-es típus/Nr. 7; SÁRÓ 2011, 203, Kat. 374.

120. Tolna megye

Bronzfibula. Plasztikusan kialakított ló alakú fibula. Sörényét és farkát bemetszések jelölik.
H: 3,5 cm
Típus: X.3.b.
Öh: WMMM (lappang)
Irod: PATEK 1942, 51, 125, 219, T. XIX, 5, 7-es típus/Nr. 8; SÁRÓ 2011, 203, Kat. 375.

121. Tolna megye (13. tábla 1.)

Kéttagú bronzfibula. Tüje letört, tartója törött, rugója félig hiányzik. Külső húrozású, tengelyes rugósszerkezete 3 menetes, húrhorga felső állású. A félplasztikus kialakítású kengyellapot kettő „S” alakot formáló kígyó alkotja. Tütartója merőleges állású.
H: 3,4 cm Sz: 1,9 cm
Típus: X.1.
Öh: WMMM Ltsz: 57.83.103.
Irod: SÁRÓ 2011, 203, Kat. 376.

MEGHATÁROZHATATLAN TÖREDÉKEK

122. Tolna megye (13. tábla 11.)

Egytagú bronzfibula töredéke. Tüje és túszerkezete letört, kengyele törött. A lemezes kengyel levél alakú.
H: 4,3 cm Sz: 1,7 cm
Öh: WMMM Ltsz: 85.110.1.
Irod: SÁRÓ 2011, 207, Kat. 389.

123. Bölcске (Tolna megye)

Bronzfibula töredéke. Rugós túszerkezet 4 menete a tú töredékével.
H: 3 cm Sz: 0,85 cm
Öh: WMMM Ltsz: 2002.4.10.
Irod: GAÁL 2009, Kat. 19., 84., 2. tábla 9; SÁRÓ 2011, 207, Kat. 390.

124. Bölcске (Tolna megye)

Ezüstfibula töredéke. Külső húrozású, tengelyes, 4+5 menetes rugósszerkezet a tüvel.
H: 4,2 cm Sz: 2 cm
Öh: WMMM Ltsz: 2002.4.17.
Irod: GAÁL 2009, Kat. 28., 85., 2. tábla 18, SÁRÓ 2011, 207, Kat. 391.

125. Bölcске (Tolna megye)

Bronzfibula tüje a rugó 1 menetével.
H: 4,9 cm
Öh: WMMM Ltsz: 2002.4.18.
Irod: GAÁL 2009, Kat. 15., 83., 2. tábla 5; SÁRÓ 2011, 207, Kat. 392.

IRODALOMJEGYZÉK

- ALMGREN 1923
O. ALMGREN, *Studien über nordeuropäischen Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*. Leipzig 1923.
- BAYLEY – BUTCHER 2004
J. BAYLEY – S. BUTCHER, *Roman Brooches in Britain. A Technological and Typological Study based on the Richborough Collection*. London 2004.
- BÁNKI 1998
BÁNKI Zs., *Kelten- und Eraviskengräber in Sárbogárd*. *CommArchHung* 1998, 65-98.
- BECHERT 1973
T. BECHERT, *Römische Fibeln des 1. und 2. Jahrhunderts n. Chr.*, Duisburg – Rheinhausen 1973.
- BERECZ 1987
BERECZ K., *Adatok a térdfibulák pannoniai történetéhez*. Szakdolgozat (kézirat). Bp. 1987.
- BERECZ 1990
BERECZ, K., *Römerzeitliche Fibeln aus Zalalövő*. *ActaArchHung* 42 (1990) 77-96.
- BERECZ 1991
BERECZ K., *Római kori fibulák Zala megyéből I*. *Zalai Múzeum* 3 (1991) 163-183.
- BERECZ 2008
Vida Tivadarné BERECZ K., *Aucissa és emailos fibulák Pannoniában és a szomszédos barbaricumban*. Doktori disszertáció. Bp. 2008.
- BOJOVIĆ 1983
D. BOJOVIĆ, *Rimske fibule Singidunuma*. Beograd 1983.
- BÖHME 1972
A. BÖHME, *Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel*. *SJ* 29 (1972) 5-112.
- BRUNŠMID 1901
J. BRUNŠMID, *Archeološke biljške iz Dalmacije i Panonije*. *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva* 5 (1901) 87-168.
- COCIȘ 2004
S. COCIȘ, *Fibulele din Dacia romană – The Brooches from Roman Dacia*. Cluj-Napoca 2004. (*Bibliotheca Ephemeris Napocensis* 3.)
- COCIȘ 2006
S. COCIȘ, *Anchor Shaped Brooches: Typology, Chronology, Diffusion Area, Style, Workshops*. *Dacia* 50 (2006) 389-421.
- COLLINGWOOD 1969
R. COLLINGWOOD, *Brooches*. In: R. G. Collingwood – I. Richmond (ed.), *The Archaeology of Roman Britain*. London 1969.
- CRIȘAN 1959
I. H. CRIȘAN, *Le trésor d'Atel et ses relations balkano-danubiennes*. *Dacia* 3 (1959) 353-367.
- CRIȘAN 1979
I. H. CRIȘAN, *Fibule romane in colecțiile Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca*. *ActaMP* 3 (1979) 275-320.
- DEMETZ 1999
S. DEMETZ, *Fibeln der Spätlatène- und frühen römischen Kaiserzeit in den Alpenländern*. Rahden 1999. (*Frühgeschichtliche und Provinzialrömische Archäologie. Materialien und Forschungen* 4.)
- DOLLFUS 1973
M. A. DOLLFUS, *Catalogue des fibules de bronze de Haute-Normandie*. Paris 1973. (*Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 16.)
- ERICE LACABE 1995
R. ERICE LACABE, *Las fibulas del nordeste de la Península Ibérica: siglos I A.E. al IV D.E.* Zaragoza 1995.

- ETTLINGER 1973 E. ETTlinger, *Die römischen Fibeln in der Schweiz*. Bern 1973.
- EXNER 1939 K. EXNER, *Die provinzialrömischen Emailfibeln der Rheinlande*. BRGK 29 (1939-1940) 31-121.
- FEUGÈRE 1985 M. FEUGÈRE, *Les fibules en Gaule Méridionale de la conquête à la fin du Ve s. ap. J.-C.* Paris 1985. (Revue archéologique de Narbonnaise Supplément 12.)
- GAÁL 2009 GAÁL A., *A bölcskei kikötőerőd területén előkerült apróleletek katalógusa*. In: Gaál A. (szerk.), *A bölcskei kikötőerőd. Római kori feliratok és leletek a Dunából*. Szekszárd 2009, 81-96.
- GARBSCH 1965 J. GARBSCH, *Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert*. München 1965. (MBV 11.)
- GARBSCH 1974 J. GARBSCH, *Ein Flügelfibelfragment vom Lorenzberg bei Epfach. Bemerkungen zu Fibeln der Frauentracht von Raetien und Iuvavum*. In: G. Kossack – G. Ulbert (hrsg.), *Studien zur vor- und frühgeschichtliche Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag*. München 1974, 163-183. (MBV Ergänzungsband I/1.)
- GUDEA – LUCĂCEL 1979 N. GUDEA – V. LUCĂCEL, *Fibule romane în Muzeul de Istorie și Artă din Zalău (I)*. ActaMP 3 (1979) 321-378.
- HAMPEL 1885 HAMPEL J., *Aszári kincs*. ArchÉrt 5 (1885) 24-30.
- HATTATT 1989 R. HATTATT, *Ancient Brooches and other Artefacts. A Fourth Selection of Brooches together with some other Antiquities from the Author's Collection*. Oxford 1989.
- HATTATT 2000 R. HATTATT, *A Visual Catalogue of Richard Hattatt's Ancient Brooches*. Oxford 2000.
- HEILIGMANN 1990 J. HEILIGMANN, *Der „Alb-Limes“. Ein Beitrag zur römischen Besetzungsgeschichte Südwestdeutschland*. Stuttgart 1990. (Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 35.)
- JOBST 1975 W. JOBST, *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*. Linz 1975. (FiL 10.)
- KOCZTUR 1991 KOCZTUR É., *Kora császárkori temető Solymáron*. StudCom 21 (1991) 171-334.
- KOŠČEVIĆ 1980 R. KOŠČEVIĆ, *Antičke fibule s područja Siska*. Zagreb 1980.
- KOVÁCS 2005 KOVÁCS P., *Excavations in the Roman auxiliary fort of Annamatia (Baracs) between 1999 and 2005*. Bp. 2005.
- KOVRIG 1937 KOVRIG I., *A császárkori fibulák fő formái Pannoniában*. Bp. 1937. (DissPann Ser. II. No. 4.)
- KROPF – NOWAK 1999 W. KROPF, – H. NOWAK, *Fibeln von Flavia Solva aus Privatbesitz*. RÖ 21/22 (1998-1999) 7-167.
- LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ 1961 M. LAMIOVÁ-SCHMIEDLOVÁ, *Spony z doby rímskej na Slovensku. Die Fibeln der Römerzeit in der Slowakei*. ŠtZ 5 (1961) 1-142.
- LERAT 1956 L. LERAT, *Catalogue des collections Archeologiques de Besançon II. Les fibules gallo-romaines*. Paris 1956. (Annales Littéraires de l'Université de Besançon 16. Archéologie 3.)
- LERAT 1957 L. LERAT, *Les fibules gallo-romaines de Mandeure*.

- Catalogue des collections Archeologiques de Montbeliard.* Paris 1957. (Annales Littéraires de l'Université de Besançon 16. Archéologie 4.)
- LERAT 1979 L. LERAT, *Les fibules d'Alesia. Dans les musées d'Alise-Sainte-Reine.* Semur-en-Auxois – Dijon 1979.
- MÁRTON 2002 MÁRTON A., *Roman burial with a weapon from the Bécsi road cemetery (Aquincum-Budapest).* CommArchHung 2002, 117-152.
- MATOUSCHEK – NOWAK 1979 J. MATOUSCHEK – H. NOWAK, *Unpublizierte Pferdefibeln aus Wiener Privatsammlungen.* RÖ 7 (1979) 81-110.
- MATOUSCHEK – NOWAK 1982 J. MATOUSCHEK – H. NOWAK, *Unpublizierte Hasen und Hundefibeln aus Österreichischen Privatsammlungen. Mit einem Nachtrag: Pferde- und Reiterfibeln.* RÖ 9-10 (1981-1982) 131-182.
- MATOUSCHEK – NOWAK 1986 J. MATOUSCHEK – H. NOWAK, *Unpublizierte Tierfibeln und Fibeln mit thermiomorphen Gestaltungselementen aus österreichischen Privatsammlungen.* RÖ 13-14 (1985-1986) 101-222.
- MERCZI 2011 MERCZI M., *Térdfibulák Komárom-Esztergom megyéből.* KMK 17 (2011) 7-80.
- MERCZI 2012 MERCZI M., *A Budaörs-Kamaraerdei-dűlőben feltárt római vicus fibulái.* In: Ottományi K. (szerk.), *Római vicus Budaörsön.* Bp. 2012, 473-528.
- ORTISI 2002 S. ORTISI, *Die früh- und mittelkaiserzeitlichen Fibeln.* Rahden 2002. (Römische Kleinfunde aus Burghöfe 2. Frühgeschichtliche und provinzialrömische Archäologie, Materialien und Forschungen 6.)
- OTTOMÁNYI 2007 OTTOMÁNYI K., *A pátyi római telep újabb kutatási eredményei.* StudCom 30 (2007) 7-238.
- PÁRDUCZ 1941 PÁRDUCZ M., *A szarmatakor emlékei Magyarországon I.* Bp. 1941. (ArchHung 25.)
- PATEK 1942 PATEK E., *A pannoniai fibulatípusok elterjedése és eredete.* Bp. 1942. (DissPann Ser. II. No. 19.)
- PEŠKAŘ 1972 I. PEŠKAŘ, *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren.* Praha 1972.
- PETRES 1965 F. PETRES É., *A mányi eraviscus temető.* FolArch 17 (1965) 87-102.
- PHILIPPE 2000 J. PHILIPPE, *Les fibules de Seine-et-Marne du 1er siècle au J.-C. au 5e siècle ap. J.-C.* Nemours – Dammarie-lès-Lys 2000. (Mémoires archéologiques de Seine-et-Marne n°1 - 1999)
- PIETRUK 2005 F. PIETRUK, *Les fibules romaines des Musées de Metz.* Metz 2005.
- POPESCU 1936 D. POPESCU, *Fibules en bronze des collections du Musée National des Antiquités.* Dacia 5-6 (1935-1936) 239-246.
- RADNÓTI 1938 RADNÓTI A., *Die römischen Bronzegefäße von Pannonien.* Bp. 1938. (DissPann Ser. II. No. 6.)
- RIECKHOFF 1975 S. RIECKHOFF, *Münzen und Fibeln aus dem Vicus des Kastells Hüfingen.* SJ 32 (1975) 5-104.

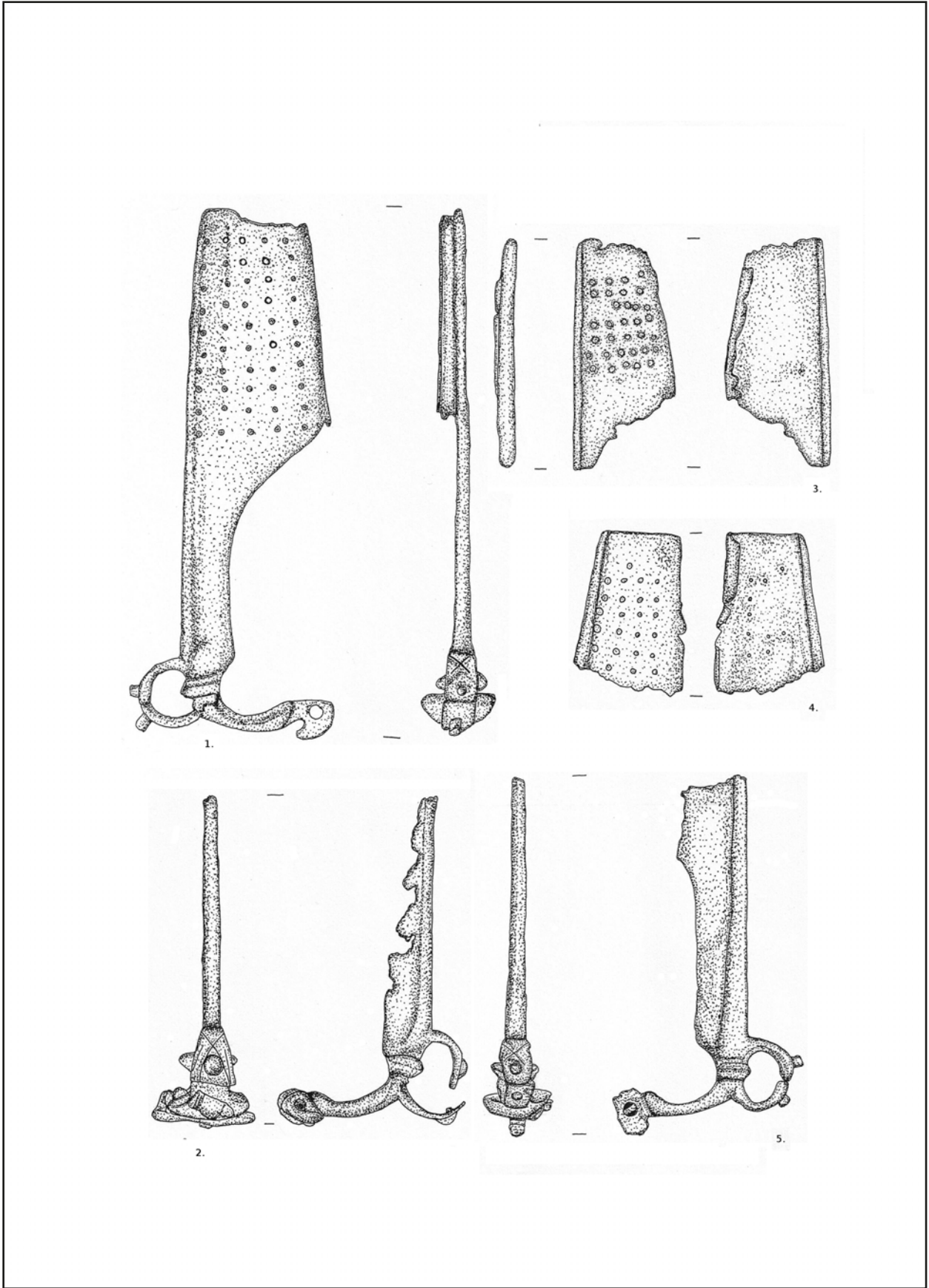
- RIHA 1979 E. RIHA, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*. Augst 1979. (Forschungen in Augst 3.)
- RIHA 1994 E. RIHA, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Die Neufunde seit 1975*. Augst 1994. (Forschungen in Augst 18.)
- SÁRÓ 2011 SÁRÓ Cs., *A pannoniai közép-dunai limes kora császárkori fibulatípusai*. Szakdolgozat (kézirat). Bp. 2011.
- SCHLEIERMACHER 1993 M. SCHLEIERMACHER, *Die römischen Fibeln von Kempten-Cambodunum*. *Cambodunumforschungen* 5 (1993) 12-44.
- SCHMID 2010 S. SCHMID, *Die römischen Fibeln aus Wien*. Wien 2010. (Monografien der Stadtarchäologie Wien 6.)
- SEDLMAYER 2009 H. SEDLMAYER, *Die Fibeln von Magdalensberg. Funde der Grabungsjahre 1948-2002 und Altfunde des 19. Jahrhunderts*. Klagenfurt am Wörthersee 2009.
- SELLYE 1939 SELLYE I., *Császárkori emailmunkák Pannoniából. Les bronzes emailés de la Pannonie romaine*. Bp. 1939. (DissPann Ser. II. No. 8.)
- SEYN 2012 SEYN., *Apannoniairómai kori bronzművészeti helykérdései*. Doktori disszertáció. Bp. 2012.
- SIMPSON 2000 G. SIMPSON, *Roman Weapons, Tools, Bronze Equipment and Brooches from Neuss-Novaesium Excavations 1955-1972*. Oxford 2000. (BAR-IS 862.)
- SNAPE 1993 M. E. SNAPE, *Roman Brooches from North Britain: a classification and a catalogue of brooches from sites on the Stanegate*. Oxford 1993. (BAR-BS 235.)
- TOPÁL 1981 TOPÁL J., *The southern cemetery of Matrica (Százhalombatta-Dunafüred)*. Bp. 1981. (FontArchHung)
- URBAN 1984 O. URBAN, *Das Gräberfeld von Kapfenstein und die römischen Hügelgräber in Österreich*. München 1984. (MBV 35.)
- VADAY 1989 H. VADAY A., *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok*. *Antaeus* 17-18 (1988-1989) 9-351.
- VÁGÓ 1960 B. VÁGÓ, E., *Kelten- und Eraviskengräber von Nagyvenyim und Sárkeszi*. *Alba Regia* 1 (1960) 43-62.

Fibeln von der Frühkaiserzeit aus der Sammlung des Komitatsmuseums Mór Wosinsky

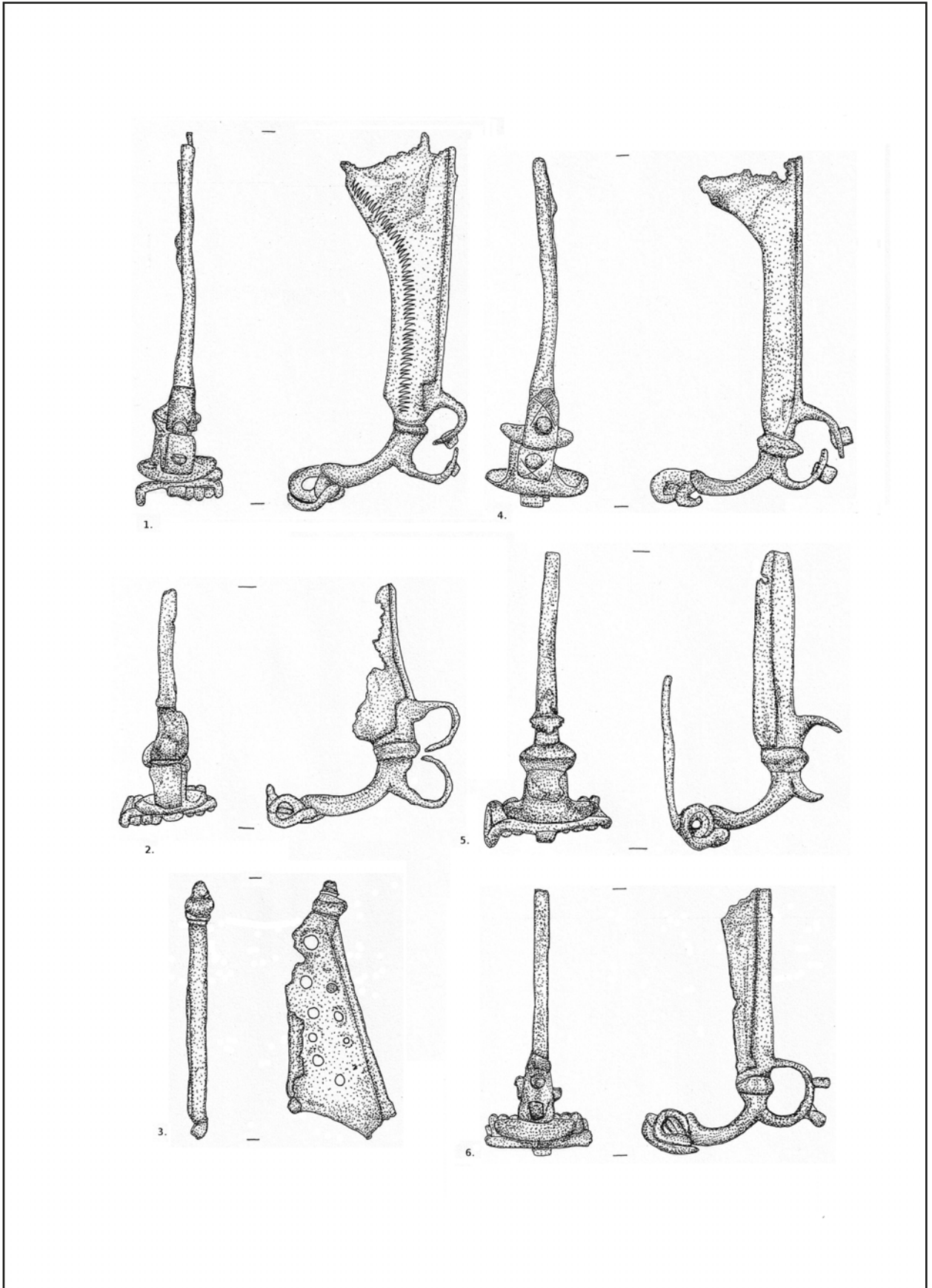
Insgesamt 10 verschiedene Fibeltypen stellte ich aus der Sammlung des Komitatsmuseums Mór Wosinsky, sowie aus einer Privatsammlung dar. Diese 10 Fibeltypen entsprachen teils oder im ganzen den in der Einleitung der Studie bestimmten chronologischen Kriterien. Unter ihnen lassen sich sowohl die mit der prärömischen Tracht zusammenhängenden, als auch die den römischen Geschmack abmalenden Typen.

Die genau einstuftbaren 121 Fibeln stellen wechselvolle Ausführung dar, so konnte man die unterschiedlichen Typen, Arten, Varianten und Formen detailreich absondern und vorlegen. Eine ausführliche typologische Einordnung – auch wegen der großen Menge – konnte man bei den Kniefibeln und bei den einknöpfigen, stark profilierten Fibeln durchführen. In der größten Zahl erschienen die einknöpfigen, stark profilierten Fibeln (40 Stk.), die Kniefibeln (28 Stk.) und die Flügel fibeln aus Noricum-Pannonien (19 Stk.) in dem verarbeiteten Material, von den Aucissa-Fibeln oder den Zweiknöpfen fibeln kamen nur ein-zwei Exemplare hervor.

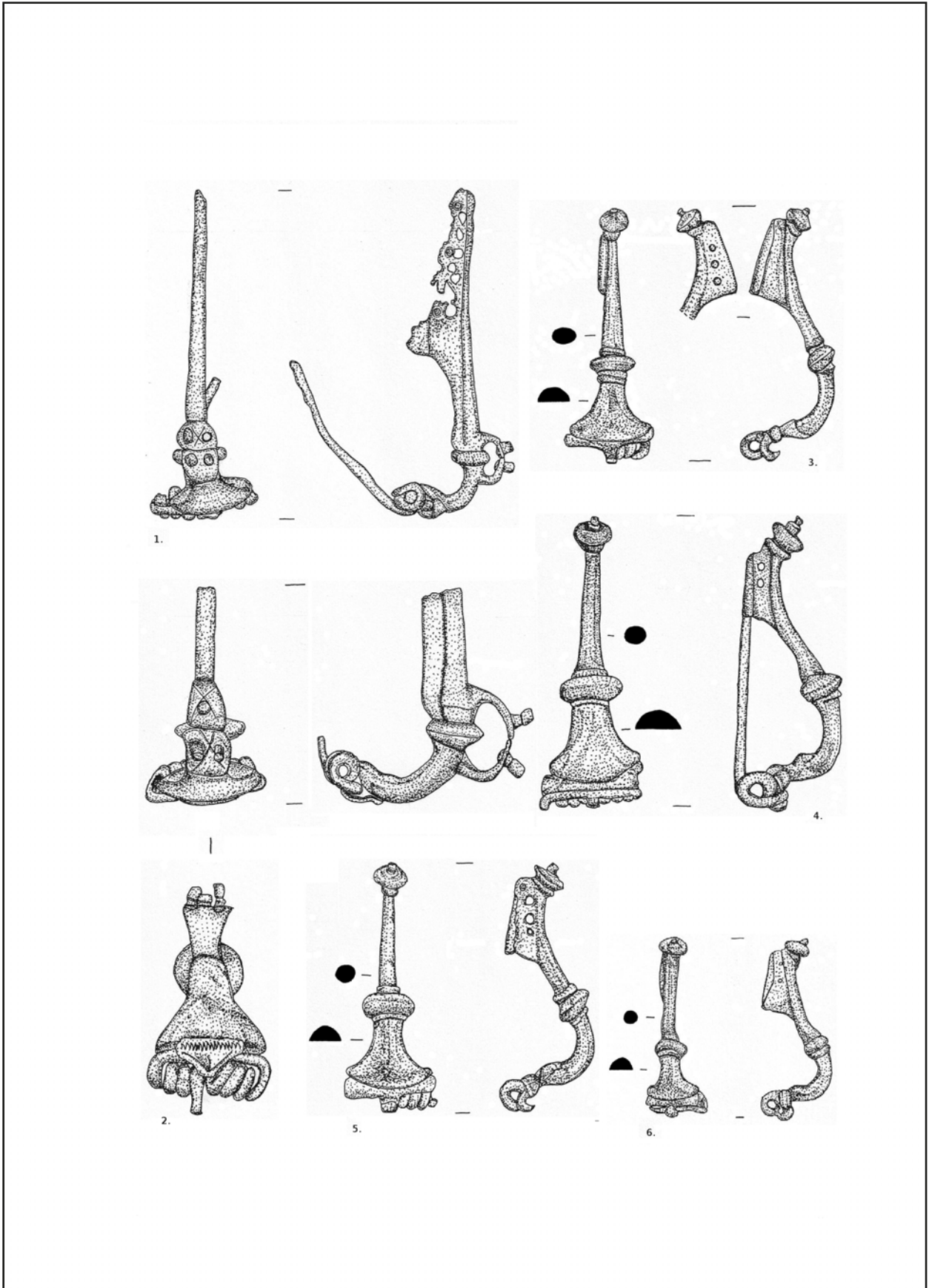
In den Katalog nahmen wir auch zwei Bleimuster aus Hant auf, welche zur Fibelfertigung benutzt wurden. Die in den Sammlungen dargestellten Fibeln waren – mit Ausnahme von 4 Exemplaren (Kat. 2, Kat. 29, Kat. 38, 124.) – aus Bronze gefertigt. Unter ihnen sind sowohl Bügel- und Blatt fibeln, als auch ein- und zweiteilige Stücke findbar. Ihre Nadelkonstruktion hatte fünf verschiedene Ausführungsmethoden: Federnadelkonstruktion mit äußeren- oder inneren Saitenbezug, Nadelkonstruktion mit Federgehäuse, Gelenknadelkonstruktion mit Backe und Nadelkonstruktion mit Gelenkhülse. Die Fibeln wurden auf der Oberfläche ausgemeißelt, mit Guß verziert oder mit Ergänzungsmaterialien (Email) dekoriert.

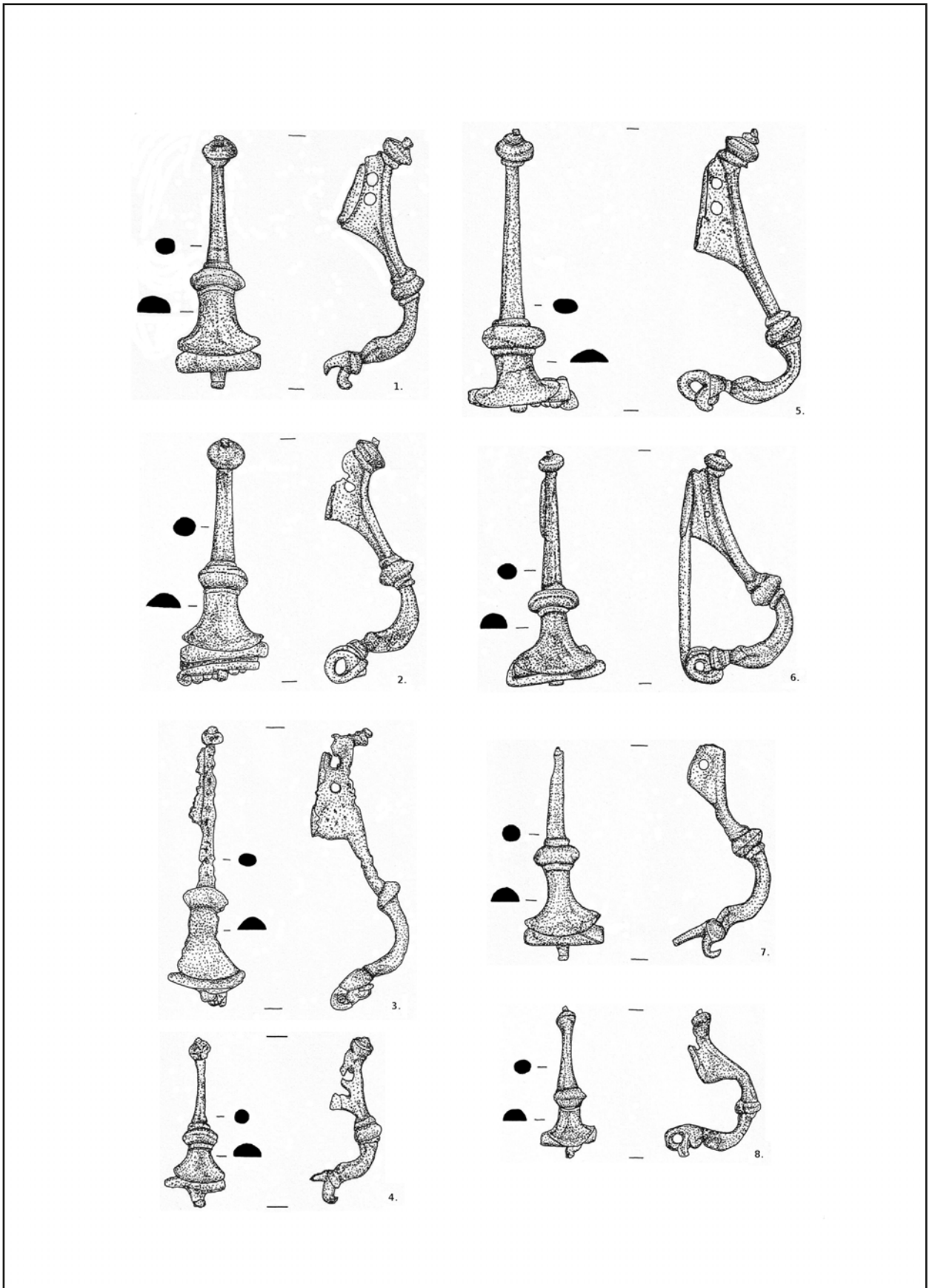
1. tábla 1. = Kat. 16., 2. = Kat. 14., 3. = Kat. 3., 4. = Kat. 4., 5. = Kat. 17.

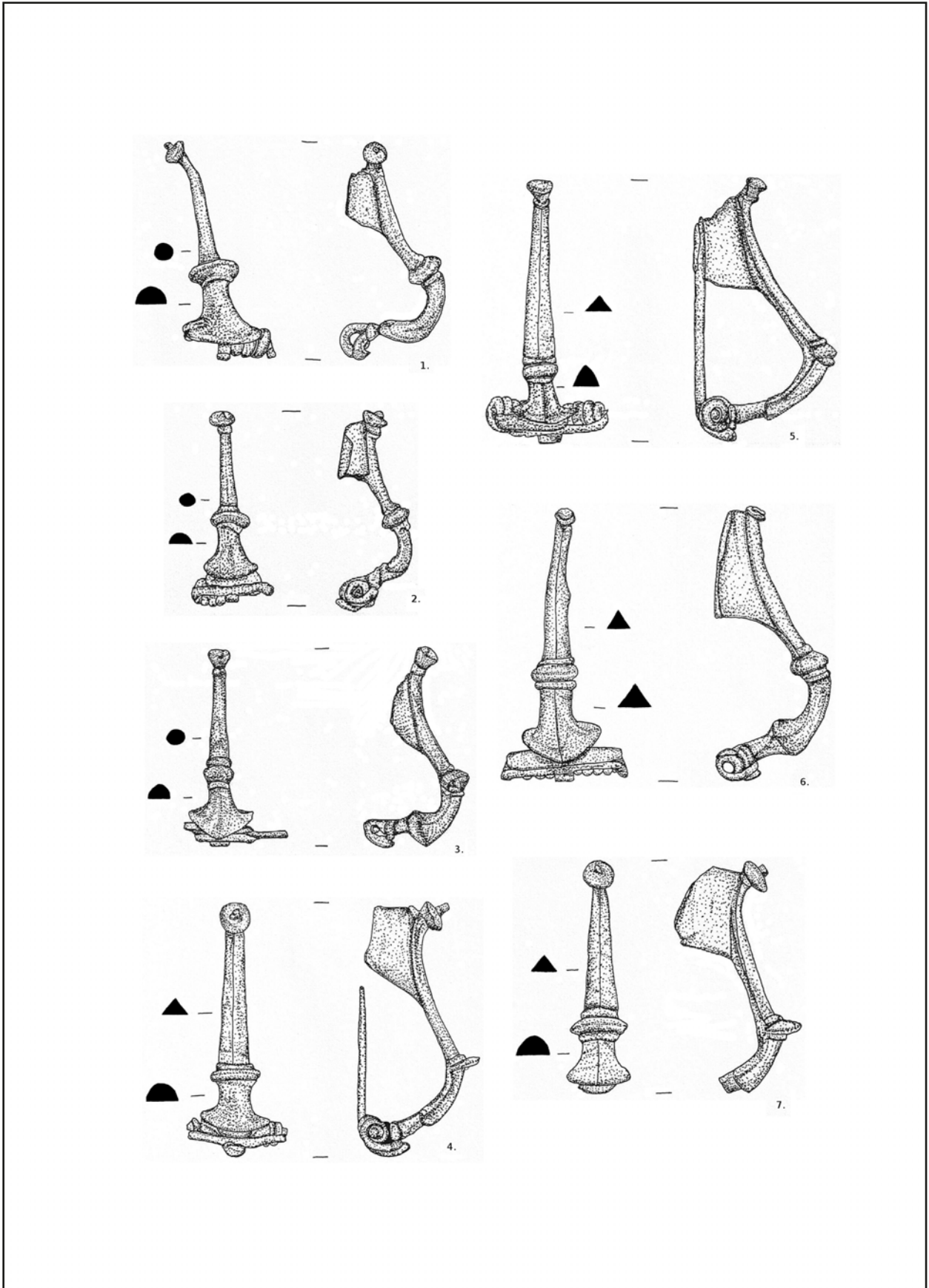
2. tábla 1. = Kat. 5., 2. = Kat. 15., 3. = Kat. 21., 4. = Kat. 6., 5. = Kat. 19., 6. = Kat. 20.

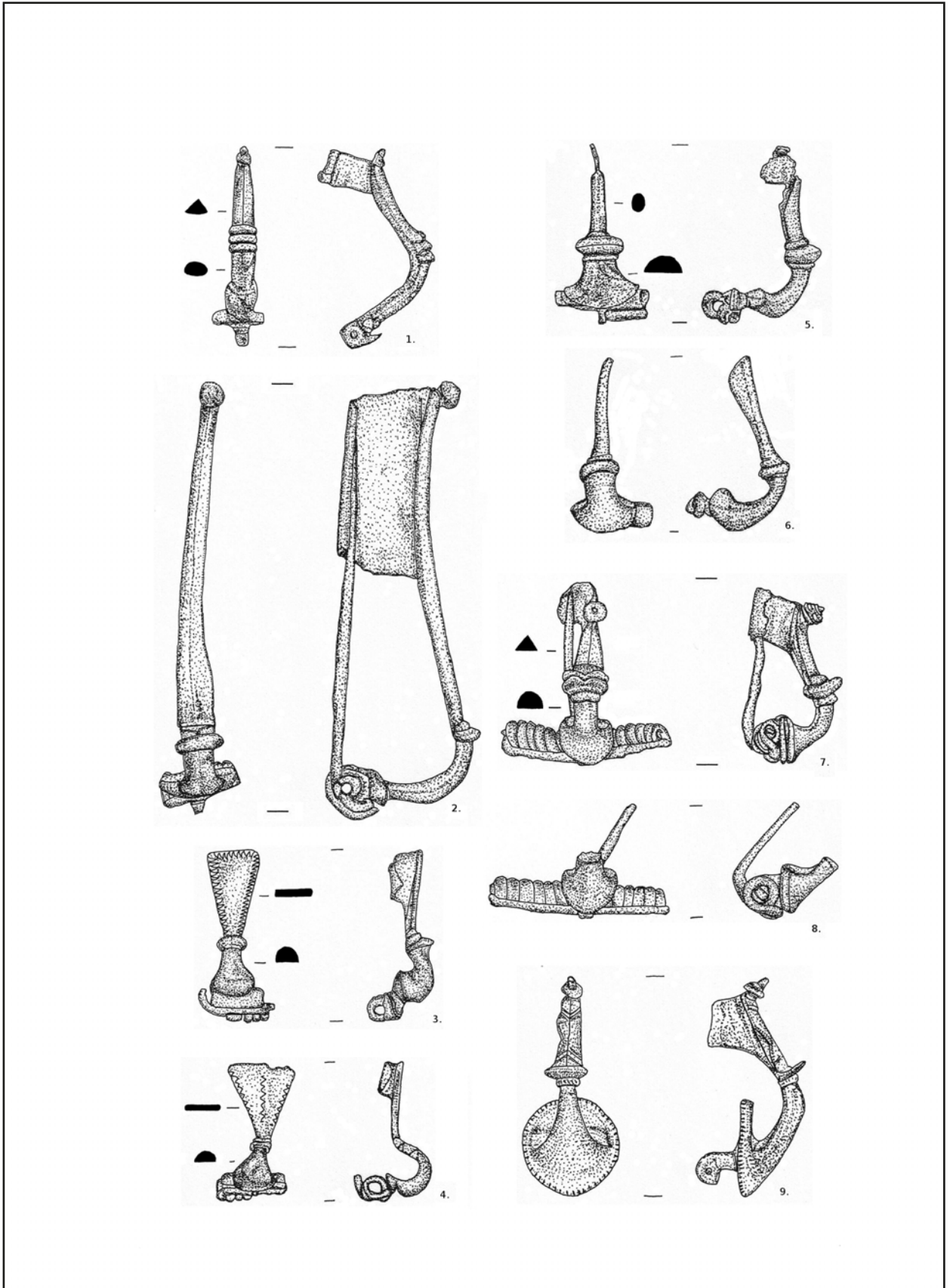
3. tábla 1. = Kat. 7., 2. = Kat. 18., 3. = Kat. 62., 4. = Kat. 24., 5. = Kat. 45., 6. = Kat. 51.

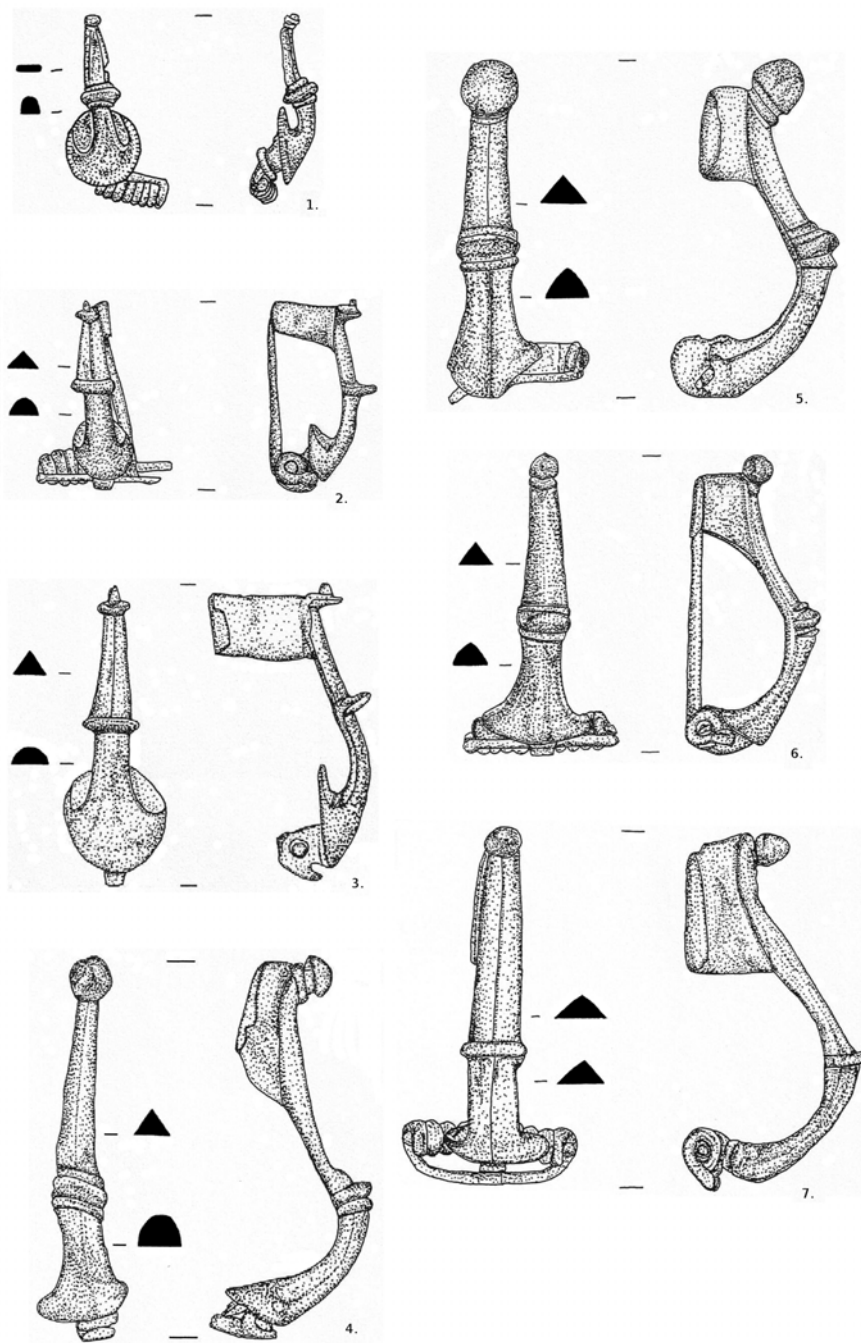
4. tábla 1. = Kat. 32., 2. = Kat. 44., 3. = Kat. 57., 4. = Kat. 54., 5. = Kat. 41., 6. = Kat. 60., 7. = Kat. 48., 8. = Kat. 53.

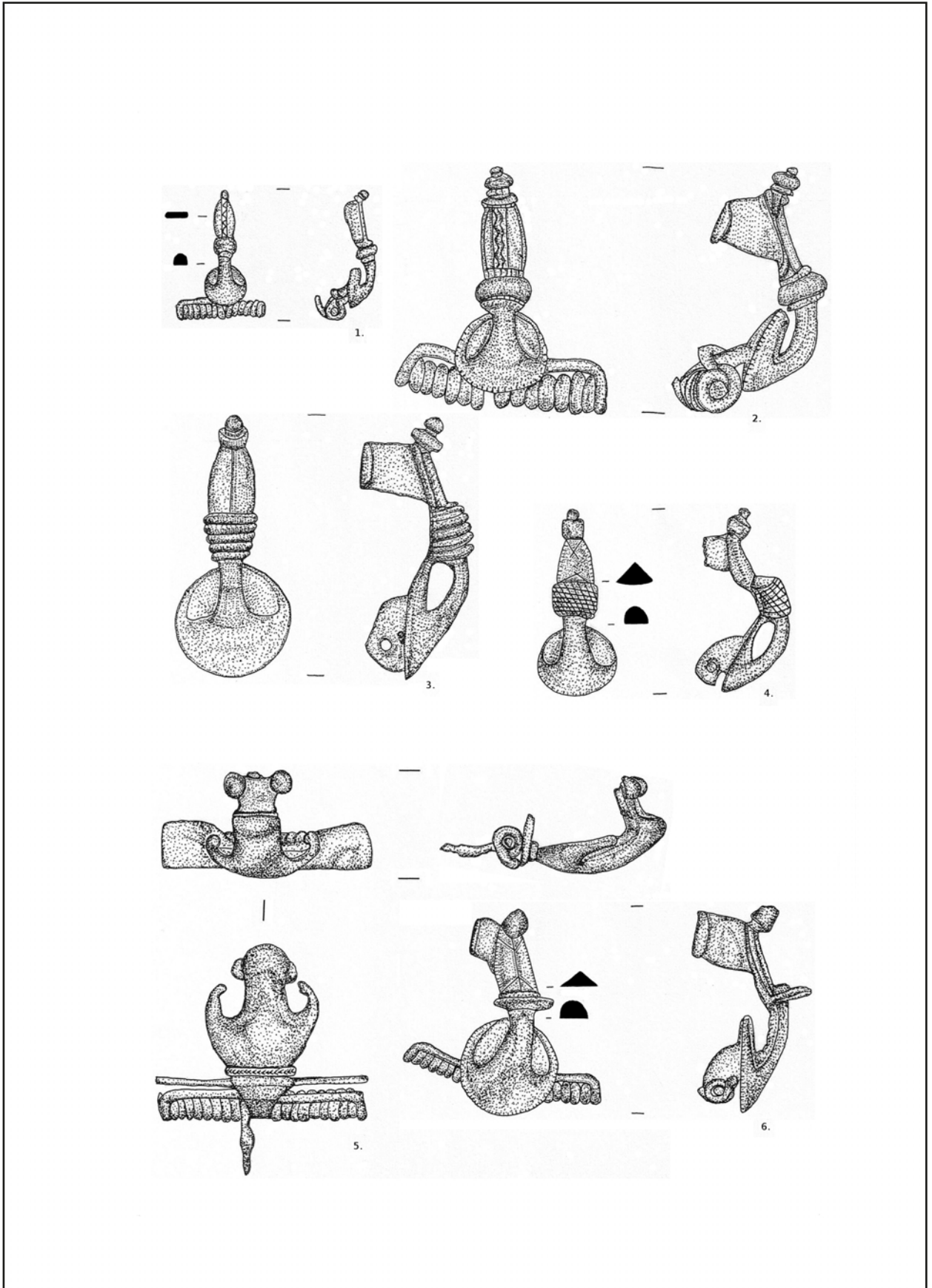
5. tábla 1. = Kat. 33., 2. = Kat. 47., 3. = Kat. 50., 4. = Kat. 59., 5. = Kat. 56., 6. = Kat. 39., 7. = Kat. 42.

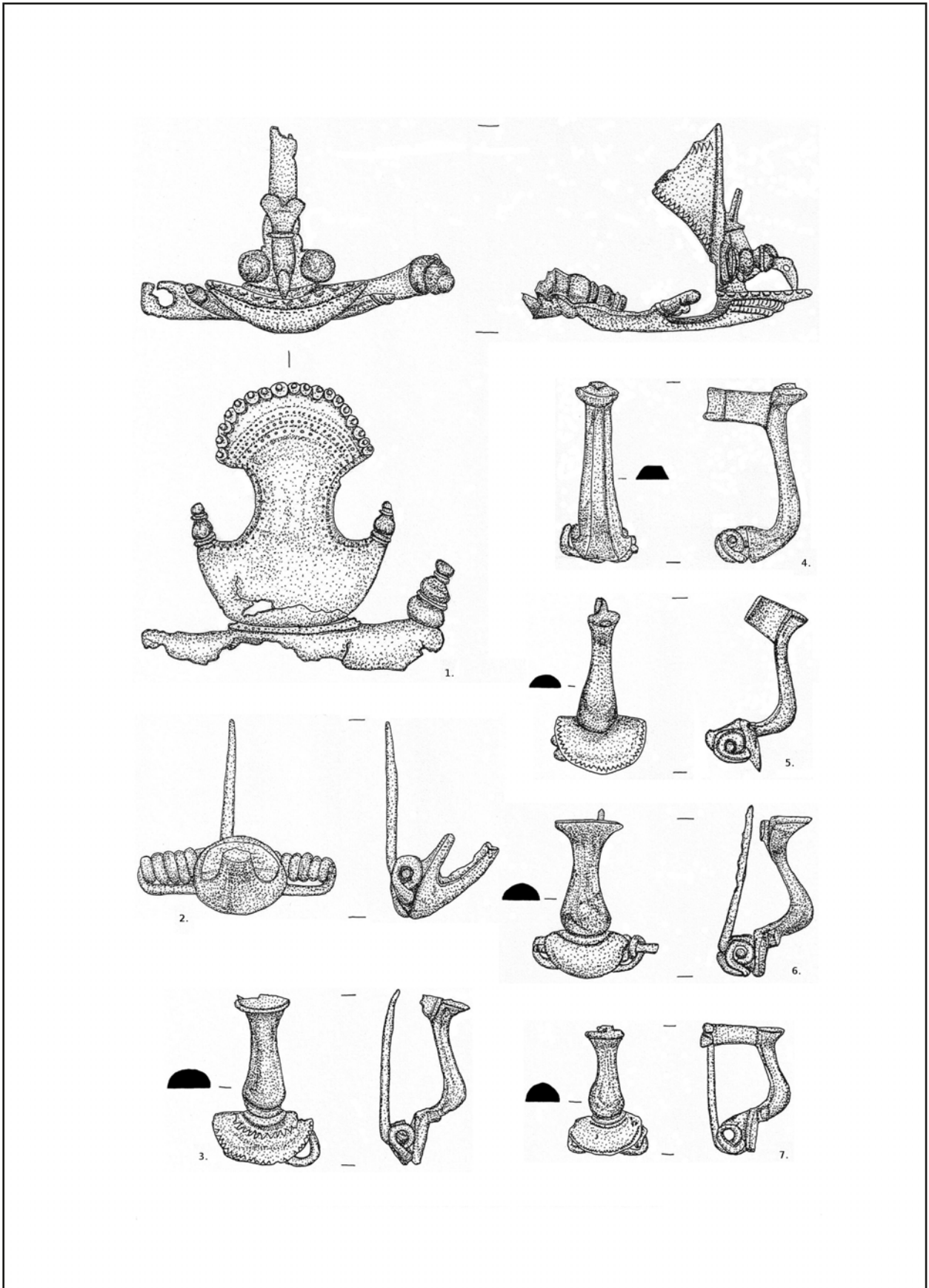
6. tábla 1. = Kat. 43., 2. = Kat. 58., 3. = Kat. 26., 4. = Kat. 55., 5. = Kat. 49., 6. = Kat. 23., 7. = Kat. 30., 8. = Kat. 27.,
9. = Kat. 46.

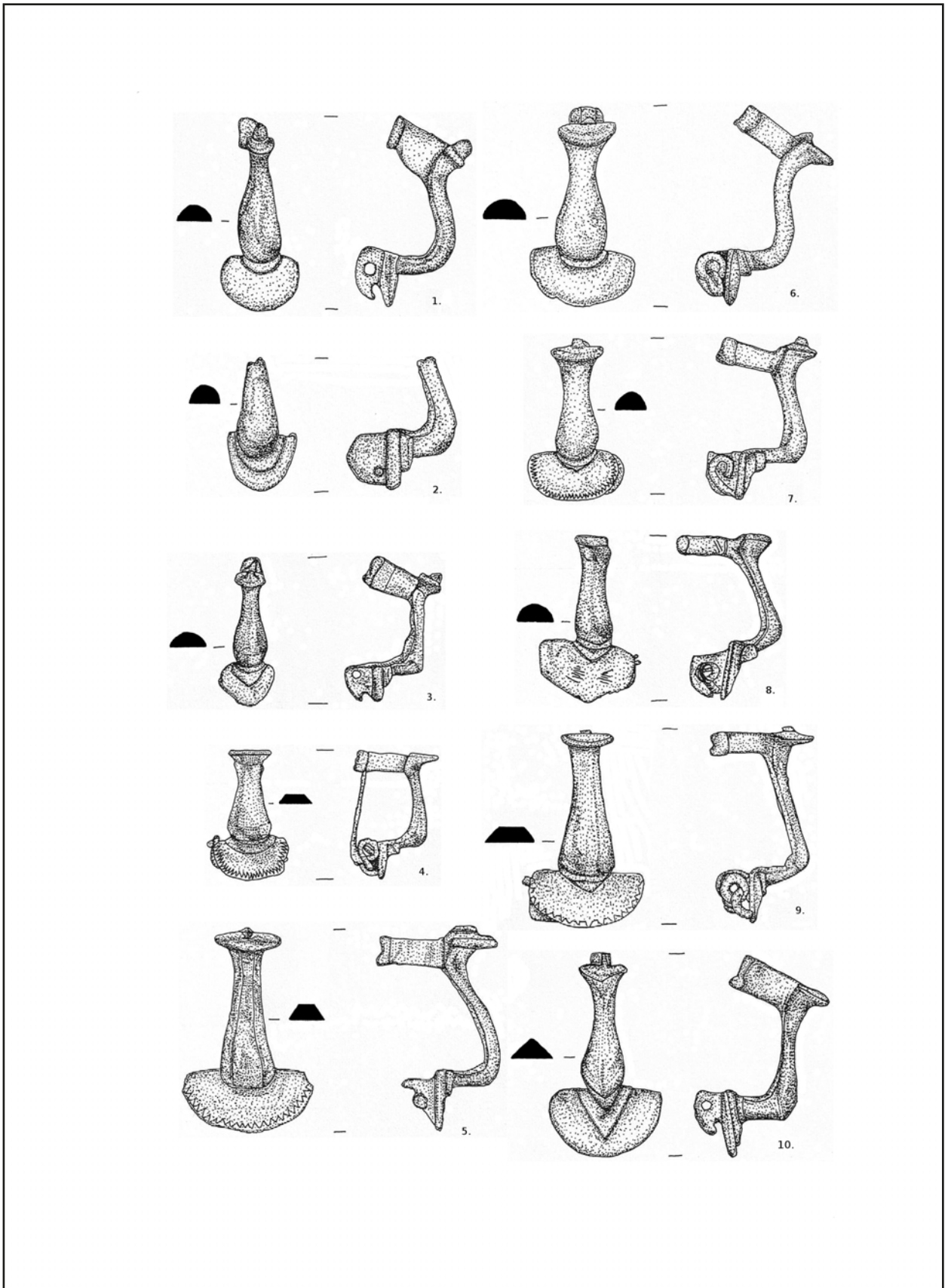
7. tábla 1. = Kat. 29., 2. = Kat. 28., 3. = Kat. 40., 4. = Kat. 52., 5. = Kat. 25., 6. = Kat. 61., 7. = Kat. 31.

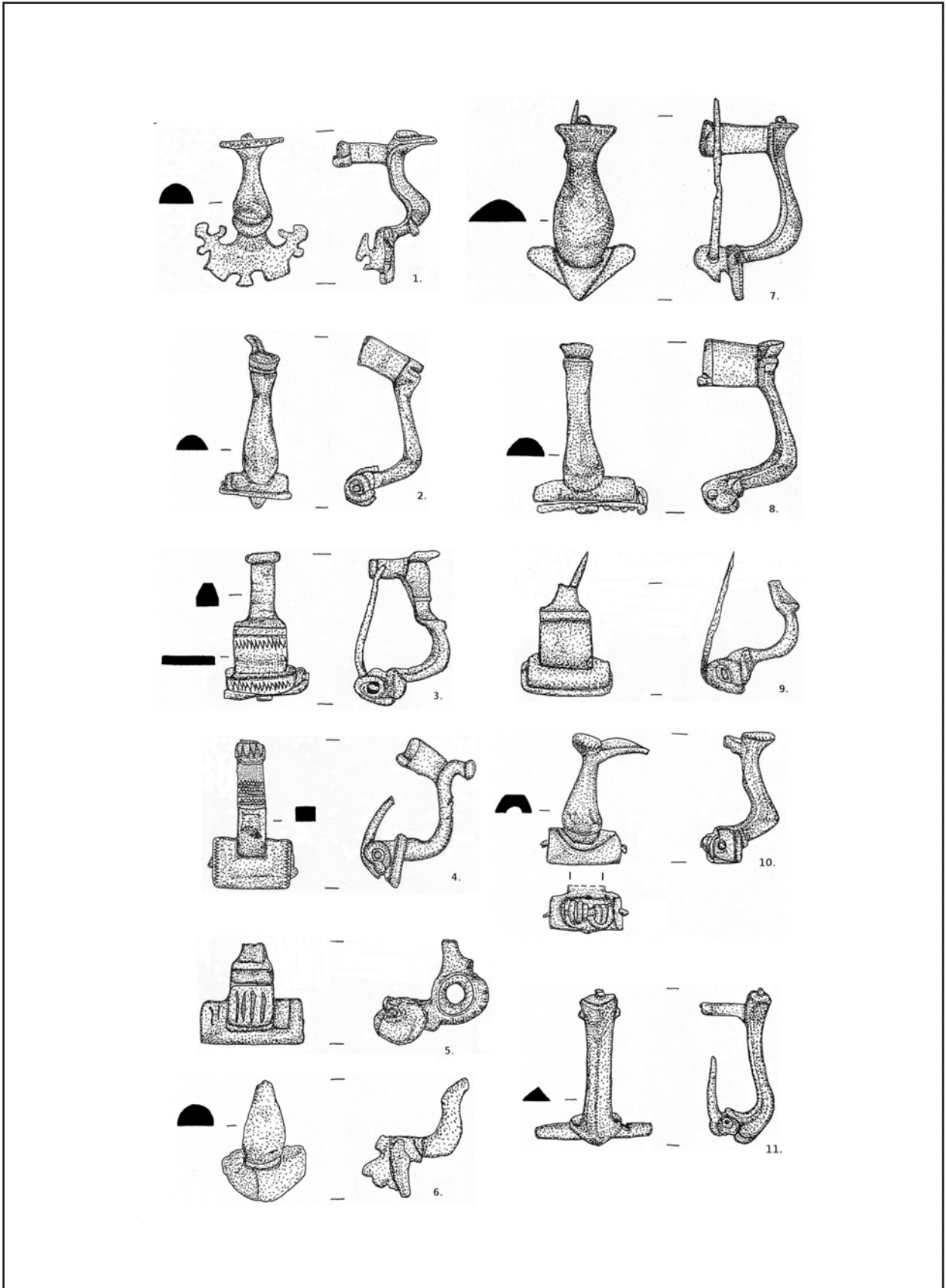
8. tábla 1. = Kat. 63., 2. = Kat. 67., 3. = Kat. 66., 4. = Kat. 64., 5. = Kat. 70., 6. = Kat. 65.

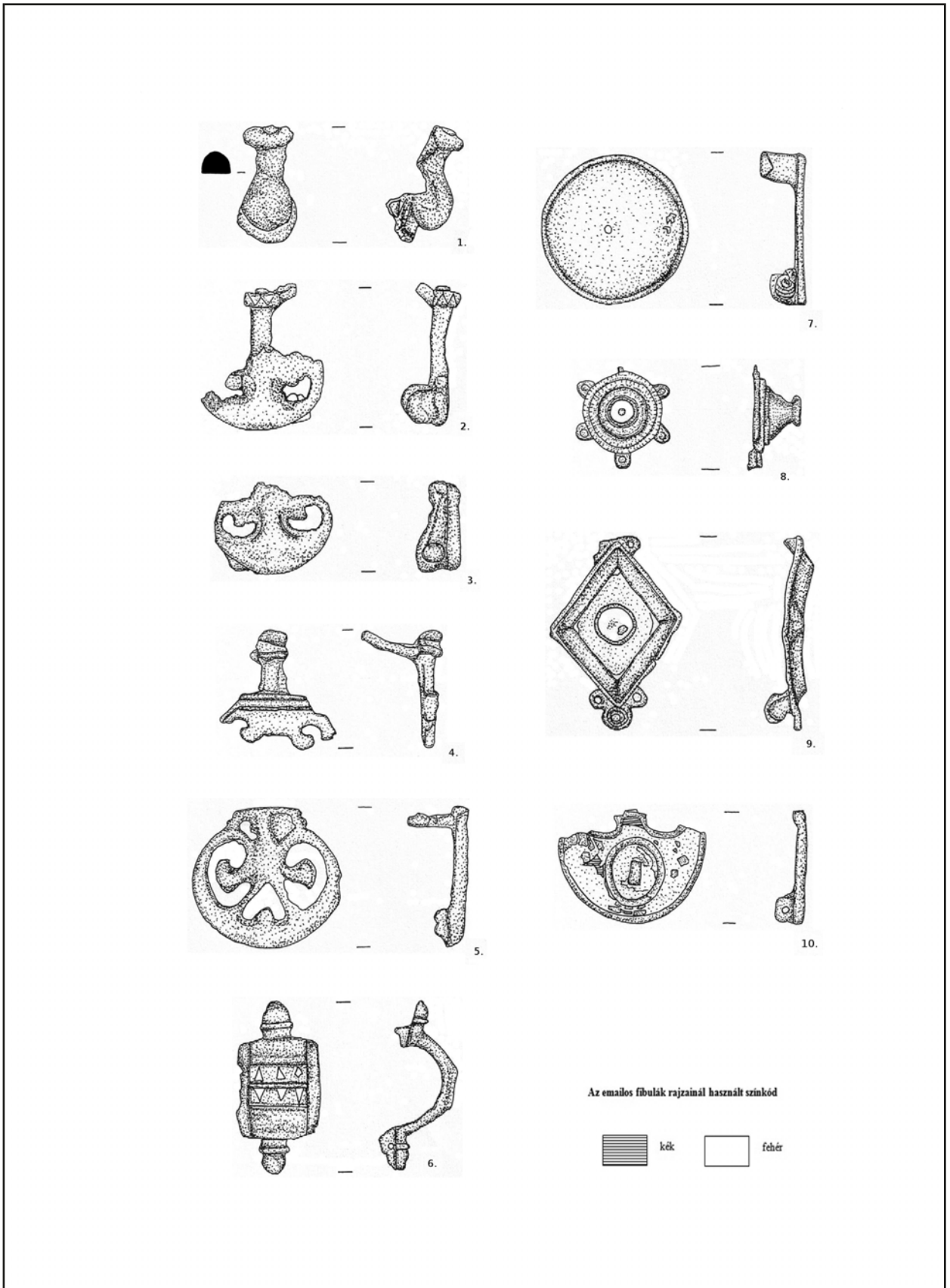
9. tábla 1. = Kat. 69., 2. = Kat. 68., 3. = Kat. 82., 4. = Kat. 98., 5. = Kat. 94., 6. = Kat. 96., 7. = Kat. 84.

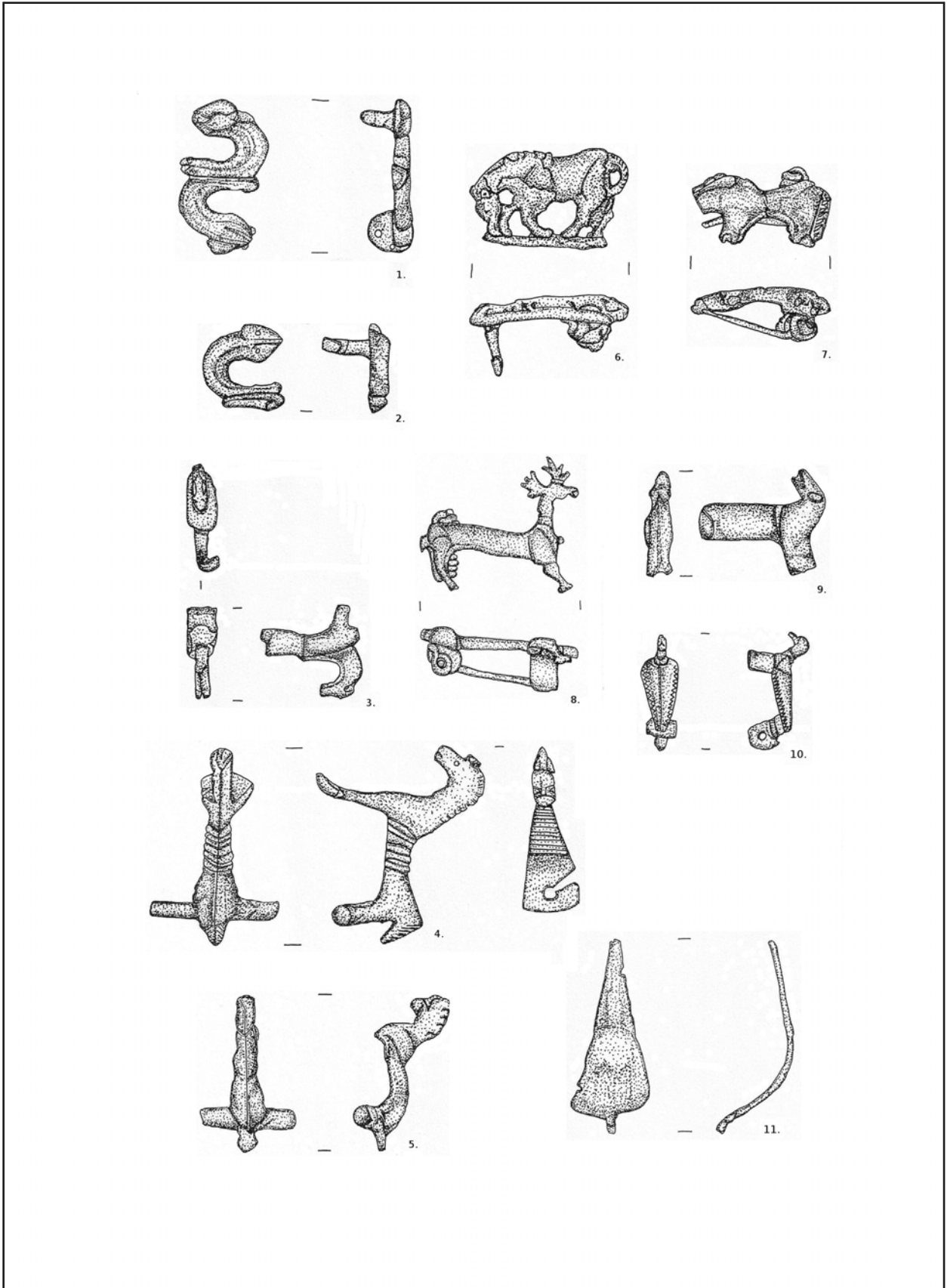
10. tábla 1. = Kat. 88., 2. = Kat. 72., 3. = Kat. 92., 4. = Kat. 93., 5. = Kat. 83., 6. = Kat. 74., 7. = Kat. 75.,
8. = Kat. 95., 9. = Kat. 100., 10. = Kat. 80.

11. tábla 1. = Kat. 99., 2. = Kat. 89., 3. = Kat. 91., 4. = Kat. 76., 5. = Kat. 71., 6. = Kat. 77., 7. = Kat. 79.,
8. = Kat. 90., 9. = Kat. 73., 10. = Kat. 97., 11. = Kat. 81.

12. tábla 1. = Kat. 78., 2. = Kat. 101., 3. = Kat. 102., 4. = Kat. 103., 5. = Kat. 104., 6. = Kat. 107., 7. = Kat. 106.,
8. = Kat. 109., 9. = Kat. 108., 10. = Kat. 105.

13. tábla 1. = Kat. 121., 2. = Kat. 111., 3. = Kat. 112., 4. = Kat. 116., 5. = Kat. 114., 6. = Kat. 118., 7. = Kat. 117.,
8. = Kat. 115., 9. = Kat. 110., 10. = Kat. 113., 11. = Kat. 122.

